

SAMOSPRÁVA S DEĎMI, MLADÝMI ĽUĎMI A PRE NICH

Príručka pre vytváranie
deťom a mladým ľuďom
priateľských samospráv

Peter Lenčo, Aneta Chlebničianová, Martina Paulíková, Rastislav Očenáš

**SAMOSPRÁVA
S DEŤMI, MLADÝMI
ĽUĎMI A PRE NICH**

Príručka pre vytváranie
deťom a mladým ľuďom
priateľských samospráv

Peter Lenčo, Aneta Chlebničianová, Martina Paulíková, Rastislav Očenáš

Nadácia pre deti Slovenska

Samospráva s deťmi, mladými ľuďmi a pre nich

Príručka pre vytváranie samospráv priateľských deťom a mladým ľuďom

Peter Lenčo, Aneta Chlebničánová, Martina Paulíková, Rastislav Očenáš

Jazyková spolupráca: Miriam Fulmeková

Dizajn, grafika a layout: Magdaléna Rosová

Tlač: Bittner print s.r.o.

Nadácia pre deti Slovenska

Heydukova 3, 811 08 Bratislava

www.nds.sk

1. vydanie

Bratislava 2019

ISBN 978-80-89403-21-9 (tlačená verzia)

ISBN 978-80-89403-22-6 (elektronická verzia)

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Publikácia vznikla v rámci projektu „Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni“.

Tento projekt je financovaný z Európskeho sociálneho fondu.

Informácie o Operačnom programe Efektívna verejná správa nájdete na www.opevs.eu.

Úvod 5

01

**Participácia detí
a mladých ľudí 7**

02

**Mapovanie a sieťovanie
zainteresovaných a kľúčových hráčov 27**

03

**Zisťovanie potrieb
detí a mladých ľudí 33**

04

Príbehy zapojených samospráv 69

05

Niekoľko príkladov zo zahraničia 87

Záver 101

Literatúra 104

Úvod

Reprezentanti samospráv sa často sťažujú, že mladí ľudia z nich odchádzajú, a s nimi odchádzajú nielen podielové dane, ktoré plnia rozpočet, ale aj rozvojový potenciál – ľudský kapitál – dediny či mesta. Často pri tom zabúdajú, že mladí ľudia sa po dosiahnutí plnoletosti nemenia na angažovaných občanov akoby mávnutím čarovného prútika. Vzťah k miestu, v ktorom žijem, je potrebné budovať od detstva. Deti a mladí ľudia musia zažívať, že sú súčasťou komunity (dediny, mesta), v ktorej vyrastajú, že ich dospelí vedia vypočuť a hľadať spôsoby, ako napĺňať ich potreby, ideálne v dialógu a spolupráci s nimi.

Našťastie, situácia na Slovensku sa postupne mení. Stále viac samospráv rozmýšľa nad tým, ako zabezpečiť kvalitný život svojim obyvateľom, aj deťom a mladým ľuďom. Ostatné roky boli poznačené skôr investíciami do infraštruktúry – vynovili sa cesty, chodníky, dobudovala kanalizácia, zlepšilo sa osvetlenie atď. Všetko sú to dôležité veci. Avšak v akomsi nenáležitom pomere sa kládol dôraz na investovanie do materiálna, nie rovnovážne do ľudí, preto obnovená infraštruktúra napomohla skvalitneniu podmienok pre život, ale zvyčajne nepriniesla do komunity samosprávy život samotný.

Z uvedených dôvodov sme pripravili príručku, ktorá má napomôcť zlepšeniu zapájania detí a mladých ľudí do života samosprávy. Pri jej tvorbe sme vychádzali tak z našich odborných vedomostí, ako aj praktických skúseností z viac ako sedemročnej aktívnej priamej práce so samosprávami. Najskôr predstavujeme koncept participácie ako taký, s užším zameraním sa na deti a mladých ľudí, ktorý doplníme praktickými metódami zapájania občanov do rozhodovania v samospráve. Následne sa venujeme mapovaniu kľúčových hráčov, pretože rozvoj komunity je potrebné stavať na ľuďoch, ktorí v našej dedine či našom meste žijú, inštitúciách a organizáciách, ktoré v nich pôsobia, a vzájomnej spolupráci.

Veľkú pozornosť venujeme mapovaniu potrieb detí a mladých ľudí, ich vyhodnocovaniu. Považujeme to za jednu z kľúčových zložiek ich zaangažovania, otvorenia debaty o živote v samospráve a následnom nastavovaní opatrení a hľadanií riešení, ktoré vychádzajú z reálneho poznania situácie v komunite, a efektívnym spôsobom reagujú na zistené potreby. Samostatne avšak tu skôr načrtávame jednotlivé oblasti, nakoľko v tejto téme sú na Slovensku dostupné rôzne publikácie. Príručku uzatvárame príkladmi dobrej praxe zo Slovenska a zahraničia.

Uvedomujeme si, že problematika vytvárania samosprávy s deťmi, mladými ľuďmi a pre nich je komplexná a zložitá. Preto sme sa snažili vyvažovať odborné informácie otázkami na zamyslenie, príkladmi metód a postupov, ako aj ukázkami dobrej praxe. Naša príručka sa snaží zaplniť miesta, ktoré na Slovensku vnímame ako nedostatočne popísané, dopĺňa však aj naše predchádzajúce publikácie, na ktoré vás taktiež chceme odkázať. Budeme radi, ak vám pomôžu na vašej ceste k samospráve, ktorá je priateľská deťom a mladým ľuďom. Ak by ste však na tejto ceste potrebovali pomoc, môžete sa na nás obrátiť – radi budeme hľadať možnosti vzájomnej spolupráce.

Nadácia pre deti Slovenska

01

Participácia detí a mladých ľudí

V poslednom období sa s pojmom participácia stretávame veľmi často. Jeho pričasté používanie a chýbajúce náležité vysvetlenie obsahu tohto pojmu môže viesť k tomu, že sa z neho stane (otravné) kliše alebo akýsi folklór v rámci debát o správe vecí verejných, nad skutočným významom a obsahom ktorého sme sa prestali zamýšľať, nepoznáme ho.

Spoluúčasť

Najvýstižnejší slovenský ekvivalent slova participácia je spoluúčasť alebo spolupodieľanie sa – v našom kontexte konkrétnejšie na občianskom a politickom živote, teda na tvorbe, realizácii a vyhodnocovaní verejných politík a z nich vyplývajúcich opatrení a aktivít. Participácia znamená spolupodieľanie sa na spravovaní spoločnosti zdieľaním rozhodovacej právomoci priamo alebo prostredníctvom volených zástupcov. Pod participáciou rozumieme aj spolupodieľanie sa na občianskom živote v rámci tzv. občianskeho sektora, občianskych aktivít, iniciatív a organizácií.

Na dôležitosť participácie detí a mladých ľudí na politickom a občianskom živote nazeráme z dvoch pohľadov. V prvom rade je to priznanie ich práv ako občanov, dôležitosť ich pohľadu na fungovanie verejných služieb, ktoré sa priamo dotýkajú ich života, ako aj priestor pre vlastnú sebarealizáciu v spoločnosti. Zároveň ide o proces učenia sa toho, ako funguje spoločnosť a jej inštitúcie, akými princípmi sa riadi demokratická spoločnosť, aké sú možnosti zapojiť sa do politického a občianskeho života z pozície mladého občana. Prostredníctvom zapájania detí a mladých

ľudí ide teda aj o investíciu do výchovy aktívneho, zodpovedného a demokratického občana aj v dospelom veku. (Viac pozri *Participácia detí a mladých ľudí na Slovensku: Pozičný dokument*, Nadácia otvorenej spoločnosti 2018).

Jedným zo základných dokumentov verejnej politiky, ktorý jasne pomenúva požiadavku participácie detí a mladých ľudí vo všetkých oblastiach života, ktoré sa ich dotýkajú, je *Dohovor o právach dieťaťa* (1989). Ako ratifikovaný medzinárodný dokument by mal byť zohľadnený v slovenskej legislatíve i praxi verejnej politiky. V Článku 12 vymedzuje „názor dieťaťa“ ako základné právo nasledovne:

Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni.

Participácia detí a mladých ľudí v ňom nie je len samostatným právom, ale zároveň aj všeobecným princípom, ktorý by mal byť uplatňovaný a zohľadňo-

vaný pri implementácii každého článku Dohovoru. Participácii detí a mladých ľudí sa na úrovni dokumentov verejnej politiky na Slovensku venuje relatívne veľká pozornosť, za všetky spomenieme *Zákon č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou*, ktorý v § 6 ako jednu z povinností obce určuje podporu spoluúčasti mládeže. *Národná stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 - 2020* sa venuje participácii ako svojmu základnému hodnotovému východisku ako aj samostatnej tematickej kapitole (5.4).

V teórii participácie sa najčastejšie stretávame s tzv. rebríčkom občianskej participácie, ktorého autorkou je S. Arnstein (1969). Tento sa postupom rokov s pribúdajúcimi poznatkami a porozumením participácie obmieňal a dotváral. Jeho podstatu aj s ohľadom na spoluúčasť detí a mladých ľudí nájdeme výstižne zachytenú v publikácii *Mládežnícka participácia na Slovensku* (Rada mládeže Slovenska, 2005). V závislosti od rôznej miery zapojenia občanov vrátane detí a mladých ľudí a ich vplyvu na prijatie konečného rozhodnutia rozoznávame tieto úrovne participácie:

Prístup k informáciám

Ide o pasívne informovanie. Informácie sú predpokladom participácie. Občan by mal mať možnosť získať informácie týkajúce sa fungovania samosprávy, jej rozhodnutí a poskytovaných verejných služieb na jej internetových stránkach alebo ich žiadať osobne priamo na obecnom či mestskom úrade v zmysle *Zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám*. V kontexte participácie detí a mladých ľudí je možné vyhľadávať alebo dožadovať sa informácií ako konkrétne obec/mesto uplatňuje svoje kompetencie vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom v jednotlivých oblastiach ich života a verejnej politiky. Väčšinou tam, kde sa pri poskytovaní informácií vytvorí otvorený vzťah založený na vzájomnom rešpekte, nasleduje vzájomná spolupráca. Výzvou pre samosprávu na Slovensku stále zostáva samostatná kapitola či podstránka „Deti a mladí ľudia“ na ich internetových stránkach a v ďalších informačno-komunikačných prostriedkoch, ktoré zároveň poskytujú informácie vo forme a jazyku priateľskom deťom a mladým.

Adekvátne zverejňovanie informácií

V tomto prípade aktívneho informovania samospráva nielen splní základnú povinnosť pasívneho zverejnenia informácií alebo ich poskytnutie na vyžiadanie, ale je si vedomá toho, že je tu pre svojich občanov a sama ich aktívne informuje o tom, čo sa v nej deje, aké príležitosti, možnosti a služby môžu občania (v našom prípade predovšetkým deti a mladí ľudia) využiť, ale aj to, akými spôsobmi môžu vyjadriť svoj názor na život v samospráve, svoje potreby a kam ich zaslať, komu povedať. Ide o aktívne informovanie, kedy samospráva vie, čo deťom a mladým ľuďom ponúka, hľadá také výrazové prostriedky, aby im deti a mladí ľudia porozumeli, ako aj formy a spôsoby odovzdania týchto informácií, ktoré sú pre nich adresné, a je veľká pravdepodobnosť, že sa k nim dostanú. Sú nimi napr. nástenky v školách, sociálne siete, špecifické informačné materiály pre samostatnú cieľovú skupinu (mapy voľnočasových aktivít a služieb, adresáre organizácií a inštitúcií s popisom ponúkaných služieb), samostatná sekcia na webstránke obce/mesta alebo v lokálnych novinách zameraná na deti a mladých ľudí, informačné stretnutia s volenými predstaviteľmi obecného/mestského zastupiteľstva a úradníkmi obecného/mestského úradu.

Vážne posudzovanie pripomienok

V tomto prípade konzultovania dochádza oproti predchádzajúcim dvom stupňom k posunu, kedy samospráva a jej predstavitelia nielen pasívne alebo aktívne informujú, ale vstupujú s deťmi a mladými ľuďmi aj do dialógu. Aktívne sa ich pýtajú na ich názor. Môže sa tak diať predovšetkým prostredníctvom analytických činností, kedy sú deti a mladí ľudia zdrojom informácií o tom, aké majú potreby, požiadavky, záujmy, čo sa im na živote v danej samospráve páči alebo nepáči, čo im chýba, čo navrhujú. Taktiež môžu byť účastní verejných vypočutí, zúčastniť sa zasadania komisií alebo obecného/mestského zastupiteľstva, pripomienkova-

nia prijímaných dokumentov. Dôležité je na začiatku upozorniť deti a mladých ľudí do akej miery majú reálnu možnosť veci ovplyvniť a taktiež ich názory v konečnom rozhodnutí skutočne vážne posúdiť a zohľadniť. V opačnom prípade nejde o participáciu, ale o hru na participáciu, kedy sú deti a mladí ľudia len dekoráciou. Na konzultovanie s deťmi a mladými ľuďmi je vhodné zakladať a využívať aj formálne štruktúry ako napr. žiacke školské rady, študentské parlamenty, obecné/mestské parlamenty detí a mladých ľudí, príp. mimovládnych organizácií.

Zdieľanie rozhodovacej právomoci

Táto oblasť organicky nadväzuje na predchádzajúcu, posun je však v tom, že deti a mladí ľudia dostávajú možnosť na spolurozhodovaní. Majú jasne vymedzené kompetencie v rámci rozhodovacieho procesu. Na úrovni Rady Európy v oblasti mládeže je uplatňovaný tzv. princíp komanažmentu, kde je paritné rozhodovanie skupiny predstaviteľov vlád členských krajín a predstaviteľov zástupcov mladých ľudí. Na Slovensku sme sa s takým veľkým zdieľaním rozhodovacej právomoci dospelých spoločne s deťmi a mladými ľuďmi nestretli, avšak postupne vznikajú obecné/mestské parlamenty detí a mladých ľudí, zefektívňuje sa fungovanie žiackych školských rád a participácia v tejto oblasti sa pomaly zlepšuje. Je dôležité, aby tieto zastupiteľské štruktúry detí a mladých ľudí mali reálny vplyv na prijímané rozhodnutia na úrovni obce/mesta, ale aj školy, aby neboli len organizačnými výbormi spoločenských, kultúrnych a športových podujatí. Zároveň môžu mať vlastnú agendu a pridelený zodpovedajúci rozpočet na fungovanie aj vlastné aktivity. Do tejto oblasti môžeme zaradiť aj spolupodieľanie sa detí a mladých ľudí na rozhodovaní v rámci tzv. participatívneho či občianskeho rozpočtu.

Kontrola rozhodovania

Kontrolu rozhodovania môžeme chápať v dvoch rovinách. Jednou je, že deti a mladí ľudia sú v rámci participácie zapojení do celého cyklu rozhodovania, teda nie sú len zdrojom údajov a informácií, ale zároveň majú dosah na reálne rozhodnutia a následne na kontrolu a vyhodnocovanie ich plnenia a realizácie. Sú účastní celého cyklu realizácie verejnej politiky v obci/meste. Druhou rovinou chápania je zverenie rozhodovacej právomoci vrátane kontroly jej plnenia výlučne do rúk detí a mladých ľudí – najčastejšie v zastúpení obecných/mestských parlamentov detí a mladých ľudí. Tieto majú jasne vymedzené rozhodovacie právomoci, za ktoré deti a mladí ľudia nesú plnú zodpovednosť, vrátane využitia prideleného rozpočtu. Iným príkladom môže byť samostatná dotačná schéma pre podporu aktivít detí a mladých ľudí, o nastavení, realizovaní a vyhodnotení ktorej rozhodujú deti a mladí ľudia. Môže ísť o dotačnú schému alebo o separátnu časť tzv. participatívneho, resp. občianskeho rozpočtu. V minulosti takto fungoval program Mladí filantropi, ktorý realizovali komunitné nadácie. Iné, jednoduchšie delenie participácie, ktoré však obsahovo zodpovedá vyššie vymenovaným stupňom rebríčka participácie, ponúka UNICEF (2017):

Konzultatívna participácia

Dospelí sa snažia zistiť názory detí a mladých ľudí, porozumieť ich životnej skúsenosti a perspektíve. Porozumenie je len prvým krokom. Takto získané poznatky sú základom následnej intervencie, projektu, programu, politiky. V rámci konzultatívnej participácie sa najčastejšie mapuje široká škála detí a mladých ľudí v komunite. Používajú sa na to rozličné nástroje ako dotazníky, fokusové skupiny, verejné vypočutia, individuálne rozhovory a ďalšie.

Spolupracujúca participácia

Proces spolupracujúcej participácie je zvyčajne iniciovaný dospelými, ale deti a mladí ľudia sú chápaní ako partneri, ktorí majú v celom rozhodovaní miesto, určené kompetencie, zodpovednosti a spolupodieľajú sa na prijímaní rozhodnutí. Dospelí, ak je to nevyhnutné, sprevádzajú deti a mladých ľudí, pomáhajú im nadobudnúť potrebné zručnosti, usmerňujú ich. Deti a mladí ľudia však vykonávajú niektoré činnosti a niektoré rozhodnutia samostatne.

padmi a podnetmi čo a ako by sa malo v komunite realizovať. Zároveň majú možnosť tieto aktivity uskutočniť. Môže ísť o konkrétne projekty a činnosti v komunite, ako aj deťmi a mladými ľuďmi vedené advokačné aktivity, ktoré sa snažia o zmenu podmienok, systému a pravidiel v prospech detí a mladých ľudí tak, ako to vidia oni sami.

Participácia detí a mladých ľudí na Slovensku prešla za posledné roky výrazným pozitívnym vývojom, avšak od ideálneho stavu má ešte stále veľmi ďaleko. Aj preto sme vytvorili túto príručku, ktorou chceme praktickými návodmi a odporúčaniami napomôcť väčšiemu zapájaniu detí a mladých ľudí do rozhodovania a komunitného života na úrovni miestnych samospráv.

Deťmi a mladými ľuďmi vedená participácia

V rámci tohto prístupu majú deti a mladí ľudia príležitosť a priestor prichádzať so svojimi vlastnými ná-

Otázky na zamyslenie

1. Aké možnosti majú deti a mladí ľudia u nás v obci/meste participovať na rozhodovaní a aké na občianskom živote?
2. Sú deti a mladí ľudia zapájaní systematicky alebo náhodne? Aké formálne mechanizmy a štruktúry pre ich participáciu vo vašej obci/meste fungujú?
3. Do akej miery sú jednotlivé stupne rebríčka participácie vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom vo vašej obci/meste naplnené? Uveďte príklady toho, čo funguje, a spravte si zoznam toho, čo a ako môžete zlepšiť.

Prínosy a prekážky v participácii detí a mladých ľudí

Participácia – spoluúčasť detí a mladých ľudí na rozhodovaní a živote v samospráve a jej komunite – má rôzne prínosy. Aby však bola zmysluplná a prinášala svoje ovocie, musí prekonať rozličné bariéry. V stručnosti predstavíme niektoré z nich, vychádzajúc z príručky *Have Your Say! – Vyjadri svoj názor! Manuál Revidovanej Európskej charty o participácii mladých ľudí na živote miestnych a regionálnych samospráv* (Rada Európy, 2008):

Pozitívna zmena

Participácia prináša pozitívnu zmenu do života detí a mladých ľudí. Na participáciu nemôžeme pozerieť ako na cieľ sám o sebe. Participácia je spôsobom, cestou, ako zapojiť deti a mladých ľudí do spolurozhodovania o živote v samospráve a jej komunite. Je efektívnym spôsobom, ako dosiahnuť pozitívnu zmenu v spoločnosti. Deti a mladí ľudia sa môžu spolupodieľať a byť prínosom v tejto zmene, zvlášť, keď vidia pozitívne dopady na ich vlastný život. Zároveň sa však ukazuje, že ak sa participácia nerealizuje správne, deje sa len akože a nie je vhodne vedená, tento pozitívny efekt sa nedostaví – ba naopak, deti a mladí ľudia sú znechutení a ťažko ich nabadúce presvedčiť, aby sa zapojili.

Počúvanie detí

Participácia umožňuje, aby deti a mladí ľudia boli vypočutí. Deti a mladí ľudia, ako aj iné skupiny občanov v spoločnosti a miestnej komunite chcú, aby ich názor bol vypočutý, vážne posúdený a zohľadnený v rozličných oblastiach života, ktoré sa ich dotýkajú. Je dôležité vytvárať príležitosti, aby deti a mladí ľudia mohli svoj názor sformulovať a povedať. Zároveň je

dôležité, aby sa s týmto ich názorom náležite pracovalo. Mal by sa s nimi viesť dialóg, aby videli, kde ich názor či požiadavky boli pretavené do reality, a ak to naopak nebolo možné, aby rozumeli prečo. Cez participáciu sa deti a mladí ľudia stávajú spoluúčasnými na fungovaní samosprávy a jej komunity, participácia nie je len úvodným zberom názorov a údajov.

Získavanie zručností

Participácia pomáha deťom a mladým ľuďom získať nové zručnosti a viac sebadôvery. Vďaka tomu, že sa deti a mladí ľudia zapájajú do rozličných iniciatív a aktivít, ktoré sú súčasťou participácie, získavajú nové vedomosti, rozvíjajú nové zručnosti, formujú sa ich postoje, líderské schopnosti, môžu u nich vzniknúť nové aspirácie do budúcnosti. Dochádza k tomu prostredníctvom cielených vzdelávacích aktivít, ktoré ich majú na participáciu pripraviť alebo im ju uľahčiť, ako aj prostredníctvom učenia sa priamo v praxi (tzv. learning-by-doing), keď riešia konkrétne praktické úlohy. Deti a mladí ľudia môžu tieto nadobudnuté vedomosti a zručnosti zároveň využívať v bežnom živote, čo im môže pomôcť vo fungovaní v rodine, v škole, medzi vrstovníkmi a v miestnej komunite. Neskôr aj v ich dospelom živote a práci.

Objavovanie potenciálu

Participácia pomáha dospelým rozpoznať talenty a potenciál detí a mladých ľudí. Dospelí veľmi často pristupujú k deťom a mladým ľuďom s presvedčením, že vedia, čo je pre nich dobré, sami boli raz deťmi a mladými ľuďmi, teraz je ich starostlivosť aj prejavom zodpovednosti voči mladej generácii. Vďaka tomu, že dospelí v rámci participácie spolupracujú s deťmi a mladými ľuďmi, počúvajú ich, vedú s nimi dialóg, hľadajú možnosti ako zo svojej pozície i v spolupráci napĺňať ich potreby, konfrontujú zaužívané stereotypy o deťoch a mladých ľuďoch (napr. že nevedia, čo chcú; majú iba samé nereálne požiadavky; nevedia, ako to v živote chodí; nechcú prevziať zodpovednosť za veci; chcú, aby im dospelí robili servis; nezaujmajú sa o druhých a miesto, kde žijú atď.). Prostredníctvom vzájomného kontaktu, rozprávania sa a spolupráce dospelí často zistia, že deti a mladí ľudia nie sú „nehotovými dospelými“ a z tohto dôvodu nemá zmysel sa s nimi baviť, ale že majú rozličné talenty a potenciál, ktorý vedia využiť pre dobro seba a komunity, v ktorej žijú. Potrebujú však vhodnú podporu a príležitosti, aby sa prejavili.

Prevzatie zodpovednosti

Participácia povzbudzuje deti a mladých ľudí k tomu, aby prevzali zodpovednosť za vlastné rozhodnutia a činy. Vďaka participácii sa deti a mladí ľudia učia, ako sa robia rozhodnutia, kto ich prijíma, aké zodpovednosti a následky majú prijaté rozhodnutia, čo je potrebné urobiť, aby sa naplnili a stali realitou. Taktiež sa učia, že ak chcú participovať na miestnej úrovni, musia prevziať zodpovednosť za svoje požiadavky, nápady, aktivity, a byť aktívnymi v ich realizácii v spolupráci so samosprávou.

Porozumenie demokracie

Participácia pomáha deťom a mladým ľuďom porozumieť čo je demokracia a ako funguje v praxi. V demokratickom systéme by ľudia mali byť schopní

participovať v prijímaní rozhodnutí, ktoré majú vplyv na ich život. Participatívne procesy sa odohrávajú v rámci rozličných inštitúcií a štruktúr, na rozličných úrovniach a rôznorodými spôsobmi. Participácia na miestnej úrovni, v samospráve a jej komunite, je veľmi dobrým východiskovým bodom pre deti a mladých ľudí, ako sa učiť zručnostiam aktívneho demokratického občianstva, ako aj o potenciáli a obmedzeniach demokracie, či pravidlách, ktoré je potrebné dodržiavať. Priestor miestnej komunity je najbezpečnejším a najprirodzenejším priestorom, v ktorom môžu zažiť, čo so sebou prináša byť aktívnym občanom, a ako funguje demokratický systém.

Rozvoj komunity

Participácia vytvára priestor pre deti a mladých ľudí, aby využili svoj talent a potenciál pre dobro celej komunity. Deti a mladí ľudia sú zvyčajne vysoko motivovaní niečo spoločne robiť, prispieť k tomu, aby sa ľuďom spoločne žilo lepšie, pomáhali si. Je preto dôležité vytvárať pre nich príležitosti, v rámci ktorých môžu uplatniť svoj talent, potenciál a vôľu ku konaniu spoločného dobra. Deti a mladí ľudia tak môžu byť prostredníctvom participácie naplnení spokojnosťou za to, že sami prispeli k niečomu dobrému u nich doma, a miestna komunita a samospráva získajú konkrétne pozitívne aktivity pre dobro ostatných občanov. Je veľmi dôležité, aby deti zažili participáciu už v ranom veku. Táto skúsenosť sa stáva súčasťou formovania ich osobnosti. Je spojená s vnútornou motiváciou. Ak deti a mladí ľudia nezažívajú rešpektujúcu spoluúčasť na živote rodiny, školy či komunity, stávajú sa pasívnejšími. Angažovanie je potom založené na vonkajšej motivácii, spájajú si ho s povinnosťou, odmenou „niečo za niečo“. Dôsledkom býva nechuť detí a mladých ľudí spolupracovať, ktorú tak často dospelí v praxi pomenúvajú.

Porozumenie

Participácia pomáha dospelým porozumieť potrebám a pohľadom detí a mladých ľudí. Pracovať priamo

s deťmi a mladými ľuďmi a zaangažovať ich do konzultáčného procesu pomáha získať spoľahlivé informácie o ich potrebách. Niektorí výskumníci tvrdia, že takto získané informácie sa v zásade nelíšia od tých, ktoré by sme získali od iných, tzv. dôležitých dospelých v životoch detí a mladých ľudí, ako napr. rodičov, učiteľov a ďalších odborníkov, ktorí s nimi pracujú. Avšak priama práca s deťmi a mladými ľuďmi má aj mnohé ďalšie prínosy, ktoré tu uvádzame. Navyše, deti a mladí ľudia môžu jednotlivým riešeniam a opatreniam pripisovať inú prioritu ako dospelí, prípadne môžu prísť aj s inými, nekonvenčnejšími nápadmi a podnetmi ako veci riešiť, naplniť ich potreby, ako sa môžu zapojiť do života miestnej komunity.

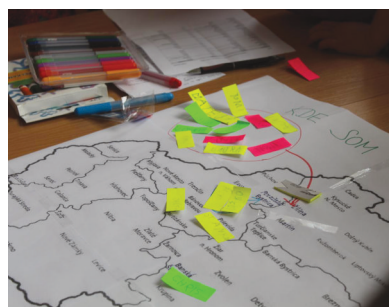
Rozvoj zručností dospelých

Participácia rozvíja zručnosti dospelých pre lepšiu spoluprácu s deťmi a mladými ľuďmi. Dospelí sa prostredníctvom zapájania detí a mladých ľudí môžu učiť, aké sú špecifiká a ako prebieha proces participácie detí a mladých ľudí. Tí dospelí, ktorí nemajú skúsenosti

s priamou prácou s deťmi a mladými ľuďmi, môžu potrebovať odbornú podporu v podobe samostatného školenia, sebazvedávania prostredníctvom vhodnej literatúry či spolupráce so skúsenými facilitátormi, ktorí sú zvyknutí pracovať s deťmi a mladými ľuďmi, poznajú nielen špecifiká participáčného procesu, ale aj rôzne tvorivé a aktivizačné metódy zapájania detí a mladých ľudí doň.

Zdieľanie skúseností

Participácia detí a mladých ľudí vytvára priestor pre dospelých zdieľať svoje skúsenosti nenásilným spôsobom. Deti a mladí ľudia nie vždy chcú, aby im dospelí hovorili, čo a ako majú robiť. Radšej sa učia prostredníctvom objavovania, samostatného skúšania ako veci fungujú. Taktiež sa radi učia od druhých, ktorí majú viac skúseností, prostredníctvom pozorovania, počúvania, dialógu, zapájania sa a spoločnej činnosti. Ak dospelí nepresadzujú svoje riešenia, deti a mladí ľudia sú viac otvorení učiť sa z ich skúsenosti v komunikácii a vysvetľovaní. Aj v našej práci v oblasti podpory participácie detí a mladých ľudí sa nám osvedčili zmiešané skupiny detí, mladých ľudí a dospelých.

Tilia, Rajec

Zlepšovanie rozhodovacieho procesu

Participácia detí a mladých ľudí zvyšuje reprezentatívnosť rozhodovacieho procesu. Deti a mladí ľudia tvoria pomerne veľkú časť miestnych obyvateľov miestnej samosprávy – v priemere jednu tretinu. Keďže rozhodnutia, ktoré samospráva prijíma, majú dopad na život ľudí v nej, mali by byť pri ich prijímaní vypočutí a mať možnosť ich ovplyvniť tak, aby sa naplňali ich potreby. Ak deti a mladí ľudia participujú na rozhodovacích procesoch, majú väčšiu šancu a príležitosť pre to, aby ich názory boli zohľadnené a potreby naplnené, a aby sa zabezpečila vyššia kvalita ich života.

Nové nápady v riešení problémov

Participácia detí a mladých ľudí stimuluje nové prístupy a nápady v riešení problémov na miestnej úrovni. V minulosti boli deti a mladí ľudia zaangažovaní do prijímania rozhodnutí len vo veľmi obmedzenej miere, nakoľko dospelí voči nim uplatňovali svoju moc a nadvládu. Ukazuje sa však, že prizvanie detí a mladých ľudí do spolupráce v riešení miestnych problémov, ktoré sa ich dotýkajú, prináša nové perspektívy a nápady, môže stimulovať inovatívne spôsoby myslenia a riešenia problémov. Tieto nové nápady a postupy sú možno vhodnejšie pre rozvoj súčasnej spoločnosti.

Otázky na zamyslenie

1. Aké bariéry participácie detí a mladých ľudí u vás v obci/meste vidíte?
2. Aké príležitosti pre posilnenie participácie detí a mladých ľudí u vás v obci/meste vidíte?
3. Čo konkrétne môžete spraviť, aby ste využili príležitosti a prekonali bariéry pre posilnenie participácie detí a mladých u vás v obci/meste?

Metódy na podporu participácie

Kanadská organizácia Tamarack Institute vytvorila prehľad metód podporujúcich participáciu v komunite podľa stupňa zaangažovanosti občanov. Predstavujeme ich skrátený prehľad. Všetky uvedené metódy sú využiteľné na prácu s dospelými, mnohé z nich aj na prácu s mladými ľuďmi či deťmi, resp. niektoré z nich je možné upraviť, aby boli vhodné aj pre zapájanie detí a mladých ľudí vo vašej obci/meste.

Participáciu definuje v rámci piatich stupňov zaangažovanosti občanov: informovanie, konzultovanie, zaangažovanie, spolupráca, splnomocnenie/posilnenie. Tieto charakterizuje nasledovne:

1. Informovanie

Cieľom je poskytnúť kľúčovým hráčom vyvážené a objektívne informácie a pomôcť im v porozumení problému, alternatív a riešení. Ide o prístup v zmysle: „Tu sú informácie o tom, čo sa deje.“

Internetová stránka

V súčasnosti je internetová stránka jedným zo základných informačných nástrojov. Okrem všeobecných informácií môže obsahovať dáta, kalendár podujatí, materiály na stiahnutie, fotogalériu, registračné formuláre a ďalšie. Taktiež môže slúžiť ako úložisko zápisov, strategických dokumentov a pod. Je dôležité, aby internetová stránka bola vždy jasne viditeľná na všetkých projektových materiáloch. Mala by byť pravidelne aktualizovaná, dlhšia nečinnosť v publikovaní môže mať za následok, že ju ľudia prestanú navštevovať. Zvážte prispôbenie webstránky potrebám ľudí so znevýhodnením.

Klasické komunikačné kanály – email, telefón

Jasne komunikujte, ako je možné sa s vami spojiť a kedy je možné vám zavolať. Uvádzajte tieto informácie na všetkých materiáloch. Dbajte o to, aby bol

ku každej službe pridelený zodpovedný pracovník a určte pravidlá, ako postupovať, keď nie je k dispozícii. Nastavte si internú politiku odpovedania, napr. každý telefonát musí do 48 hodín dostať odpoveď.

Videa

Prostredníctvom videa je možné odovzdať odkaz alebo správu rýchlo a stručne. Videá aktuálne predstavujú jeden z najefektívnejších nástrojov pre zvyšovanie online zaangažovania. Internetové stránky s video obsahom vedia prilákať viac návštevníkov. Ľudia si skôr otvoria email, ktorý obsahuje video. Video môžete využiť na začiatku projektu, aby ste prilákali ľudí z komunity zapojiť sa. Môžete ho využiť počas procesu konzultácie, aby ste informovali o jej priebehu. A taktiež ho môžete využiť na konci, aby ste dali vedieť o úspechoch a výsledkoch. Video by nemalo byť dlhšie ako 5 minút a nezabudnite na to, že by malo byť pútavé a/alebo zábavné.

Infografiky

Infografika predstavuje vizuálne znázornenie informácií a údajov napr. prostredníctvom grafu alebo diagramu. Mala by byť vizuálne pútavá a obsahovať informácie a dáta o téme, ktorá vašu cieľovú skupinu zaujíma.

Je to výborný nástroj na zjednodušenie komplikovanej témy alebo komplexnej informácie (40% ľudí lepšie reaguje na vizuálnu informáciu než na text). Ide o jednoduchý spôsob, ako sa dozvedieť viac o novej téme alebo problematike (dobře spracované infografiky čítajú ľudia 30-krát častejšie ako textové správy). Sú vhodné na dokumentovanie progresu a reportovanie počas participatívneho procesu.

Sociálne médiá

Najrozšírenejšie sociálne médiá predstavujú Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram, a Snapchat. Sociálne médiá sú vhodným nástrojom na komunikovanie s účastníkmi, ktorí nemôžu prísť na konzultáciu alebo podujatie osobne. Umožňujú zasiahnuť ľudí práve tam, kde sú, a získavať nové publikum v rámci vašej komunity. Nevyužívajte všetky – využite relevantné sociálne médiá vzhľadom na vašu cieľovú skupinu a kapacity, ktoré máte na ich spravovanie. Kľúčom je uprednostnenie kvality pred kvantitou. Môžete využívať pravidlo tretín: 1/3 obsahu propaguje vás/váš projekt, 1/3 predstavuje zdieľanie obsahu iných, 1/3 sa snaží zangažovať iných a byť s nimi v interakcii.

Reklama a mediálne pokrytie

Reklama predstavuje platenú službu v novinách, rozhlase, televízii alebo online. Mediá môžete osloviť aj zdarma prostredníctvom tlačovej správy, tlačovej konferencie/besedy, mediálnych informačných balíčkov alebo listov šéfredaktorovi. Pri zvažovaní, ktorú z ciest zvoliť, je vhodné využiť mix jednotlivých možností. Majte na pamäti, že vaše posolstvo má byť prispôbené vašej cieľovej skupine a využívajte kanály, ktoré sú pre ňu najvhodnejšie. Využívajte doplnujúce fotografie a osobné príbehy, ktoré zaujmú. Človek, ktorý za váš projekt, iniciatívu alebo organizáciu komunikuje s médiami, by mal mať vhodný tréning na túto prácu.

Prezentácie, vysielanie naživo

Prezentácia môže byť efektívnym spôsobom ako rozšíriť informácie početnej skupine ľudí. Zvážte jej prenášanie naživo cez internet a uloženie do archívu, čím bude prístupnejšia väčšej skupine ľudí aj po jej skončení. Je dôležité ujasniť, či ide o jednosmernú prezentáciu alebo o dvojsmernú – zahŕňajúcu diskusiu s účastníkmi. Zvážte použitie menoviek, aby ste mohli

ľudí oslovovať priamo menami. Nepoužívajte prezentáciu ako ťahák na stenu – ľudia si našli čas, aby si vás prišli vypočuť, prezentáciu používajte na vizualizáciu kľúčových odkazov, premietnutie vizuálnych pomôcok alebo videa. Nehovorte k ľuďom „zhora“, používajte jazyk, ktorému budú rozumieť. Správajte sa k nim ako k vašim spoluobčanom, ukážte im, že si vážite ich čas a ochotu prísť.

Panel expertov

Panel expertov sa využíva, keď je potrebný vysoko špecializovaný názor a pohľad expertov pri riešení daného problému alebo pre realizáciu projektu. Vo všeobecnosti ide o diskusiu expertov reprezentujúcich rôzne oblasti expertízy, ktorí diskutujú o rozličných možnostiach riešenia a formulujú odporúčania. Táto metóda umožňuje občanom vypočuť si rôzne kvalifikované názory, ktoré môžu napomôcť v rozhodovaní. Často sa využíva, keď je téma veľmi komplexná a diskutabilná, má právne následky, vyžaduje sa najlepšie možné odborné riešenie. Panel expertov je užitočné využiť vtedy, keď hrozí konflikt, a je potrebné do debaty priniesť názory, ktoré majú väčšiu kredibilitu, a teda môžu napomôcť zníženiu alebo vyriešeniu konfliktu.

Výstavy

Výstavy predstavujú komunitné podujatia, ktorých cieľom je poskytnúť informácie o projekte a upriamiť pozornosť na konkrétnu tému, problém. Je to dobrá príležitosť dostať sa k ľuďom, ku ktorým sa bežne nedostanete alebo ktorí by sa nezúčastnili verejného stretnutia. Vyberte vhodné verejné priestory ako napr. knižnicu, vestibul mestského úradu, nákupné centrum, komunitné podujatie, festival. Výstava môže byť taktiež súčasťou fóra, workshopu, konferencie či iného podujatia. Zvážte možnosť prítomnosti pracovníkov/dobrovoľníkov v určené časy výstavy, ktorí môžu podať dodatočné informácie a zbierať podnety. Interaktívna výstava má schopnosť prilákať viac publika (stánok s dotykovou obrazovkou, 3D modely, digitálny prelet ponad a iné). Ujasnite si, či súčasťou výstavy bude aj zber podnetov od občanov (písanie odkazov/otázok na plagát alebo post-it papieriky, vyznačovanie obľúbených a neobľúbených miest na mape, dopĺňanie predtlačovaných viet a pod.).

Exkurzie, prehliadky

Ide o otvorenie miesta, kde sa realizuje projekt, pre verejnosť. Osvedčili sa pri väčších infraštruktúrnych projektoch, ktoré majú jasne definovanú oblasť ako napr. oprava autobusovej stanice, parku, ale aj mládežníckeho centra či klubu a pod. Je to pre komunitu príležitosť zažiť projekt v akcii a cítiť sa aspoň na chvíľu jeho súčasťou, pričom je vhodné doplniť ich o zábavné prvky ako rodinný deň či grilovačka. Je to aj možnosť prepojenia s inými projektmi v komunite. Pripravte si podporné informačné a propagačné materiály, ktoré môžete účastníkom rozdávať a nasmerujú ich tam, kde sa môžu dozvedieť viac (resp. aj váš projekt podporiť). Zvážte poskytnutie komentovaných prehliadok, počas ktorých môžu návštevníci klásť otázky. Táto metóda môže pomôcť vytvoriť pocit otvorenosti a transparentnosti v rámci daného projektu.

Verejné stretnutia

Stretnutie by malo mať spoločnú tému a cieľ. Môže byť určené veľkej skupine ľudí alebo menšej (do 10), v ktorej sa účastníci zameriavajú na konkrétny problém alebo cieľ. Zvyčajne je stretnutie vedené facilitátorom, ktorý usmerňuje diskusiu, a zapisovateľom, ktorý zaznamenáva návrhy a podnety vo vzťahu k téme stretnutia. Verejné stretnutia by mali byť využívané skôr ako súčasť podujatí pre zaangažovanie občanov, než samostatná technika a podujatie. Keď sú dobre nakombinované a použité spolu s inými metódami, môžu byť cenným spôsobom zdieľania informácií a komunikovania otvorenosti a transparentnosti. Verejné stretnutia poskytujú príležitosť oznámiť informácie, vysvetliť procesy a získať spätnú väzbu od veľkej skupiny osôb. Je to tiež dobrá príležitosť pre členov komunity stretnúť sa navzájom a sieťovať sa. Niektorí ľudia sa vo veľkých skupinách necítia dobre a neprejavia svoj názor – zvážte zaradenie práce v menších skupinkách, kde sa budú cítiť istejší povedať svoj názor. Nezabudnite, že nejde o reprezentatívne zastúpenie občanov. Účasť nemusí byť vysoká, ak téma stretnutia nie je pre členov komunity bytostná. Zabezpečte prístupnosť na stretnutie aj pre ľudí so špecifickými potrebami.

2. Konzultovanie

Cieľom je získať spätnú väzbu na analýzu aktuálneho stavu, alternatív riešenia problémov a rozhodnutí od jednotlivých kľúčových hráčov. Ide o prístup v zmysle: „Tu sú nejaké možnosti riešenia problému, čo si o nich myslíte?“

Zisťovanie názorov

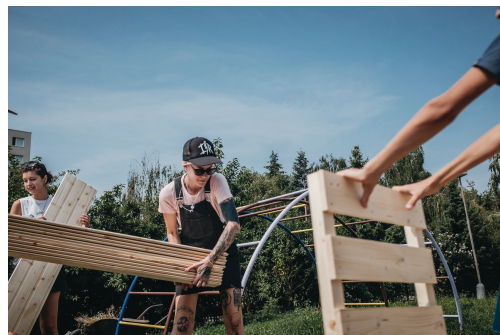
Zbieranie názorov predstavuje rýchly a ľahký spôsob ako uskutočniť sondu do zmýšľania verejnosti o téme, ktorá vás zaujíma. Online nástroje umožňujú vyjadriť sa anonymne, vybrať z ponúkaných možností a spočítavať odpovede. Výsledky sú známe hneď po kliknutí na odoslanie. Online hlasovanie môže prebehnúť aj v reálnom čase počas podujatia, čo pomáha vyjadriť sa aj tým účastníkom, ktorí sa necítia komfortne zdieľať svoj názor verejne.

Voľby

Voľby ponúkajú komunite príležitosť rozhodnúť alebo mať vplyv na rozhodnutie prostredníctvom výberu zo zoznamu vopred definovaných volieb. Je dôležité sa uistiť, že voliči sú informovaní – poskytnite im dostatočné informácie s kľúčovými faktami, zdrojmi, časovým plánom a ďalšími informáciami, ktoré sú potrebné na to, aby sa vedel občan informovane rozhodnúť. Voľby sa môžu realizovať osobne, prostredníctvom emailu alebo online nástrojov. Jasne komunikujte, do akej miery majú voľby vplyv na realizovaný projekt.

Prieskumy

Prieskumy predstavujú štrukturovaný formulár alebo dotazník distribuovaný relevantnej skupine populácie v rámci komunity. Prieskumy sa používajú na zozbieranie údajov, zistenie potrieb, získanie spätnej väzby, zozbieranie názorov v komunite. V praxi sa používa päť hlavných typov prieskumov: internetový, telefonický, emailový, osobný rozhovor a tlačенý dotazník. Snažte sa, aby boli otázky a dramaturgia jednoduché. Vyhýbajte sa navádzajúcim a nejednoznačným otázkam. Udržujte rovnováhu medzi uzatvorenými a otvorenými otázkami. Plánujte dostatok času na získanie potrebného množstva a rôznorodosti odpovedí. Poskytnite možnosti pre vysvetlenie a doplnenie odpovedí – vami poskytnuté možnosti nemusia byť relevantné pre všetkých respondentov.

Bronco, Trnava

Rozhovory

Rozhovory (angl. interviews) sú zvyčajne definované ako konverzácie s daným cieľom. Môžete realizovať osobné rozhovory alebo prostredníctvom telefónu či iných telekomunikačných prostriedkov. Použitie rozhovoru je jedným z najlepších spôsobov ako dosiahnuť dôkladnú komunikáciu myšlienok medzi vami a človekom, od ktorého získavate informácie. Je vhodným nástrojom, ak potrebujete získať informácie o domnienkach respondentov a vnímaní aktivít vo vašej komunite. Rozhovory nie sú vhodné, ak vo vašom projekte pracujete s príliš veľkou populáciou, a bolo by príliš časovo náročné a drahé uskutočňovať ich. Tiež nie sú vhodné vtedy, ak typ informácie, ktorú potrebujete získať, je numerická. Nevyužíva sa ani vtedy, ak respondenti nie sú ochotní spolupracovať. Dôsledne zväzťe otázky, ktoré položíte. Vyhnite sa otázkam, ktoré postaví respondenta do defenzívnej polohy, hľadajú odpovede na dve veci v tej istej otázke alebo sú príliš dlhé či prešpekulované. Odpovede respondentov si nahrávajte alebo zapisujte, priame citácie označte úvodzovkami, neprikrášľujte ich.

Fokusové skupiny

Fokusové skupiny (skupinové rozhovory) majú jasne zadanú tému, o ktorej diskutuje 6 - 10 osôb vybraných

podľa určitých kritérií. Je dôležité mať v skupine rôznorodosť názorov. Okrem odpovedí respondentov pomáha aj interakcia medzi nimi. Je to vhodná metóda, ktorá umožňuje zistiť, ktoré témy sú najpálčivejšie pre komunitu alebo istú skupinu obyvateľov, ak o nich máme minimum informácií. Cieľom je zistiť viac o názoroch ľudí na danú tému a na základe toho plánovať ďalší postup. Mal by ich viesť skúsený facilitátor a pomáhať by mu mal zapisovateľ. V malých skupinách sa dá lepšie ponoriť do témy, ako vo veľkých. Respondenti by mali byť trochu zorientovaní v téme, o ktorej sa ide rozprávať. Začnite s otvorenými otázkami, ale tiež majte priestor pre doplňujúce otázky na základe odpovedí. Tieto príklady vám môžu pomôcť v príprave vašich otázok: Čo si myslíte o...? Čo sú pozitíva a negatíva tohto...? Čo by ste v tejto veci zmenili...? Čo vás v tejto veci trápi najviac...? Odpovede získané v rámci fokusovej skupiny môžu byť prevedené do dotazníka na overenie si zistení v rámci širšej vzorky populácie. Fokusové skupiny sú relatívne finančne nenáročným nástrojom pre získanie cenných informácií a dajú v relatívne kratšom časovom rámci.

Online fórum

Online fórum je súčasťou internetovej stránky, kde sa prostredníctvom elektronických postov môže realizo-

vať zdieľanie názorov a diskusia. Fórum môže byť časovo ohraničené alebo otvorené. Administrátor má možnosť pridať, upravovať alebo odstrániť obsah. Administrátor môže vytvoriť tému alebo povoliť jednotlivcom vytvoriť vlastnú tému. Online fórum nevyžaduje toľko investícií ako verejné stretnutie, avšak musí mať moderátora, ktorý bude diskusiu sledovať a usmerňovať. Je prístupné v akýkoľvek čas, nevyžaduje presné plánovanie pre zúčastnenie sa. Fórum môže byť prístupné každému anonymne alebo len registrovaným užívateľom. Je dôležité čo najviac uľahčiť participáciu vo fóre a pozvať širokú skupinu občanov (prostredníctvom emailu, newsletteru, reklamy a pod.). Vo fóre sa pýtajte otázky, ktoré sú pre občanov dôležité a používajte jazyk, ktorému budú rozumieť.

Online komentovanie

Online komentovanie môže byť naviazané na zverejnenie informácií, článkov, materiálov a dokumentov, blogov, oznámení atď. Je vhodné také nastavenie, ktoré vám umožní schvaľovať príspevky predtým, než sa verejne objavia všetkým, aby ste sa vyhli spamom a útočnému jazyku. Pri schvaľovaní komentárov treba postupovať profesionálne a zachovať rôznorodosť názorov, neschvaľovať pre publikovanie len tie názory, ktoré sa vám páčia. Je dôležité byť aktívnym moderátorom diskusie a odpovedať na komentáre vo vhodnom časovom intervale, takže ľudia vidia a cítia, že ich názor bol vypočutý.

Monitoring sociálnych médií

Monitoring sociálnych médií predstavuje proces identifikácie toho, čo bolo povedané o konkrétnej firme/organizácii, jednotlivcovi, téme, produkte, značke, podujatí, projekte v médiách, na internete. Najskôr je dôležité identifikovať, kde sa vaše potenciálne publikum nachádza a diskutuje alebo zdieľa svoje názory. Táto metóda poskytuje dobrý náhľad do prirodzených konverzácií v téme, o ktorú sa zaujímame, a umožňuje vám vstúpiť do diskusie. Monitoring je len prvou časťou metódy, nasleduje analýza získaných dát – môžete si všimnúť obsah diskusií, hľadať v nich opakujúce sa témy a argumenty, je dôležité zohľadniť aj to, kde a kedy sa konverzácia odohrala.

Workshopy

Workshop angažuje skupinu ľudí, ktorí sa stretli kvôli konkrétnej téme alebo problému. Workshop je aj miestom, kde sa môžu ľudia dozvedieť viac o nejakej téme alebo spoločne hľadať riešenia na nejaký problém. Je to zároveň priestor pre skupinovú diskusiu. Workshop zvyčajne trvá od dvoch hodín po celý deň, je vedený jedným alebo viacerými školenými facilitátormi. Môže byť určený menšej skupine účastníkov (cca 10 - 12) alebo väčšej skupine (30 - 40, pri väčšom počte stráca na efektívnosti). Zvyčajne ide o kombináciu práce s celou skupinou a rozdelením do menších skupín. Ak je workshop plánovaný ako komunitné podujatie, výber účastníkov by mal byť podmienený vedomosťami alebo expertízou či snahou o zabezpečenie čo najširšieho poľa názorov. Workshop môže byť organizovaný aj pre konkrétnu cieľovú skupinu, napr. mladí ľudia, seniory.

Návštevy „od dverí k dverám“

Osobné stretnutie na prahu dverí obyvateľov je spôsob, ako vytvoriť, znovu nadviazať alebo posilniť sociálne vzťahy v komunite. Táto metóda sa využíva na lepšie porozumenie potrebám obyvateľov, ich názorov na určitý problém alebo iniciatívu, prioritných riešení z ich pohľadu. Odstraňuje bariéry pre ľudí, ktorí by inak neprišli na verejné podujatie. Návštevy „od dverí k dverám“ je dobré rozvrhnúť do 2 - 3 hodinových blokov. Je dôležité zvážiť návštevy domácností v rozličnej dobe počas dňa, čím sa zvýši šanca, že občania budú doma. Majte dostatok zdrojov a partnerov, ktorí vám pomôžu v prípade rozličných kultúrnych a jazykových potrieb jednotlivcov či rodín.

Debaty pri kuchynskom stole

Ide o malé, neformálne stretnutia, ktoré sú organizované v niekoho dome alebo miestnej kaviarni. Táto metóda sa zvyčajne používa v kombinácii s inými, ako súčasť väčšieho procesu práce s komunitou. Počas stretnutí účastníci diskutujú o témach vo vzťahu k väčšiemu projektu alebo väčšej téme. Môže im byť poskytnutý sprievodca stretnutím alebo sada otázok od záujmovej skupiny či miestnej samosprávy. Avšak nie je stanovený žiadny formálny program - cieľom debát pri kuchynskom stole je podporiť dialóg v komunite, ktorý je neformálny a uvoľnený. Táto metóda sa snaží o budovanie pocitu spoločnej komunity

a objavenie rôznorodosti názorov na určitú tému, napomáha zaangažovaniu do verejnej debaty.

Deň otvorených dverí, pop-up stánok

Ide o pozvanie do vlastných priestorov projektu alebo organizácie či jednoduché postavenie stánku vo verejnom priestore, zvyčajne v spojitosti s inými podujatiami. Občania tak majú možnosť dozvedieť sa viac o danej téme, projekte, nezriedka i zábavnejším spôsobom a zároveň vyjadriť svoj názor. Priniesť svoj projekt alebo iniciatívu do verejného priestoru je dobrý spôsob zaangažovania ľudí, ktorí by inak nepišli na verejné stretnutie a umožňuje im zapojiť sa podľa vlastného uváženia. Pop-up stánok je vhodné organizovať v rozličných časoch počas týždňa, čo umožní rôznorodej skupine ľudí zapojiť sa. V stánku sú zvyčajne pracovníci projektu, ktorí diskutujú s ľuďmi, rozdávaajú informačné materiály. Jednoduché zábavné aktivity pritiahnu pozornosť, drobné občerstvenie môže pomôcť spomaliť a zastaviť okoloidúcich.

Schránka pre podnety

Schránka pre podnety by mala byť umiestnená na strategických miestach alebo online. Jasným a zrozumiteľným spôsobom vysvetlite, aké podnety a nápady očakávate. V prípade online schránky zvážte umiestnenie všeobecnej schránky na domovskú stránku, v prípade špecifickej témy vytvorte podstránku, ktorá podá viac informácií o téme a odkáže na súvzťažné materiály, články, fotky.

3. Zaangažovanie

Cieľom je priamo pracovať s jednotlivými kľúčovými hráčmi a zaangažovať ich do procesu, aby sa zabezpečilo, že ich obavám a aspiráciám všetci správne rozumejú. Ide o prístup v zmysle: „Tu je problém, aké nápady a podnety máte?“

Crowdsourcing nápadov

Crowdsourcing je typom participatívnej online aktivity, v ktorej jednotlivci, inštitúcie, mimovládne organizácie alebo podnikateľské subjekty s rozličnými zručnosťami, skúsenosťami a perspektívami využívajú

skupinu ľudí na to, aby dobrovoľne vykonala určitú úlohu. Táto metóda vám umožní získať nápady alebo služby od relatívne veľkej skupiny ľudí a rýchlo. Je to dobrý spôsob ako zaangažovať vašu komunitu a poskytnúť príležitosť pre sieťovanie, vypočutie si nových nápadov, riešenie problému spoločne. Manažovanie veľkej skupiny a očakávaní v rovnakom čase môže byť zložité, preto buďte špecifickí pri uvedení cieľa, časového horizontu a výsledku, ktorý sa snažíte dosiahnuť. Budujte si vzťahy s ľuďmi a identifikujte tých, ktorí sú reálne pripravení pomôcť. Zoznámte sa s ľuďmi, ktorí sa skutočne zaujímajú o vašu tému, problém, iniciatívu.

Komunitné mapovanie

Komunitné mapovanie je participatívny proces, ktorý umožňuje občanom mapovať sociálne, ekologické a ekonomické zdroje v komunite. Ide o užitočnú metódu pre iniciovanie dialógu a plánovania v komunite. Mapovanie je dostupným a vizuálnym spôsobom, ako sa dozvedieť viac o vnímaní miesta ľuďmi, a môže byť užitočnou metódou pri tvorbe vízie. Metóda môže byť použitá na dokumentovanie konkrétnych aspektov života, silných a slabých stránok, fyzického priestoru alebo služieb v komunite, susedstve alebo samospráve. Väčšie skupiny je vhodné rozdeliť do menších po 3 – 6 ľudí. Môžete použiť zväčšenú mapu samosprávy alebo rozdať prázdne plagáty, do ktorých sa budú rôznymi farbami zaznačovať rozličné aspekty života. Mapy z menších skupín sa môžu integrovať do jednej spoločnej. Metóda je veľmi interaktívna a zábavná, preto je vhodná aj pre deti a mladých ľudí.

Digitálne rozprávanie príbehov

Digitálne rozprávanie príbehov (angl. digital storytelling) je relatívne nový pojem, ktorý opisuje bežných ľudí využívajúcich digitálne nástroje, aby povedali „svoj vlastný príbeh“. Digitálne príbehy sú multimedialnými filmami, ktoré kombinujú fotografie, videá, zvuky, hudbu, texty a veľmi často aj hlas rozprávača. Táto metóda je využívaná organizáciami, ktoré sa snažia o zmenu v komunite pre posilnenie jej členov, vzdelávanie kľúčových hráčov i verejnosti, ako aj pre evaluáciu zmeny. Proces tvorby príbehu je zvyčajne interaktívny. Členovia komunity sú pozvaní zúčastniť sa workshopu, kde ich facilitátor prevedie procesom tvorby ich vlastného digitálneho príbehu. Účastníci si

majú priniesť fotografie, videoklipy a hudbu, ktoré majú pomôcť ich príbehu. Facilitátor vedie účastníkov cez princípy tvorby príbehu ako je posadenie príbehu do kontextu, vystavenie príbehu po vyvrcholenie, zdieľanie získaných skúseností. Proces tvorby digitálneho príbehu môže byť z pohľadu účastníkov veľmi povzbudzujúci – majú možnosť spolupracovať s ľuďmi z komunity, ktorí majú podobnú skúsenosť, je im poskytnutý proces, ktorý im umožňuje pracovať s ich vlastnými emóciami, a dostanú priestor a platformu pre zdieľanie svojich názorov.

Stretnutie s dizajnérm/architektmi

Stretnutie s dizajnérm/architektmi (angl. design charrette) predstavuje intenzívne plánovacie stretnutie, kde občania spolu s dizajnérm/architektmi a ďalšími kľúčovými hráčmi spolupracujú na tvorbe vízie pre developerský projekt. Stretnutie vytvára fórum pre nápady a podnety, jeho jedinečnou výhodou je, že poskytuje okamžitú spätnú väzbu od dizajnérov/architektov. Taktiež dovoľuje každému, kto sa zúčastní, byť spoluautorom výsledného plánu. Tieto stretnutia sú organizované pre všetkých, ktorí sa zaujímajú o developerský projekt: developerov, podnikateľov, úradníkov, obyvateľov, aktivistov. Cieľom je poskytnúť účastníkom dostatok informácií, aby mohli prijať dobré rozhodnutia počas plánovacieho procesu.

Stretnutie sa zvykne odohrávať blízko miesta, kde sa bude projekt realizovať. Tím dizajnérov/architektov a konzultantov vytvorí pracovnú kanceláriu, ktorá je vybavená všetkým potrebným materiálom pre tvorbu plánu, kancelárskou technikou. Počas podujatia sa odohrávajú formálne a neformálne stretnutia, pravidelne sa pre všetkých robí aktualizácia. Počas brainstormovania a dizajnovania sa naplňa viacero cieľov: Každý, kto má osobný záujem na projekte je spoluvytvorcom jeho vízie a konečnej podoby. Dizajnéri/architekti pracujú spoločne na vyprodukovaní konečných dokumentov, ktoré sa snažia reagovať na všetky (resp. veľa) aspekty. Vzhľadom k tomu, že názory všetkých hráčov boli zbierané počas jedného podujatia, pomáha to vylúčiť alebo znížiť siahodlhé diskusie, ktoré väčšinou spomaľujú klasický plánovací proces. Všetky výsledky plánovacieho procesu sú vyprodukované efektívnejšie a lacnejšie vzhľadom k tomu, že procesom bola spolupráca.

Mapa mysle

Mapa mysle je diagram využívaný na vizuálne organizovanie informácií. Mapa mysle je hierarchická a ukazuje vzťahy medzi časťami celku. Často sa vytvára okolo jedného konceptu, ktorý je ako hlavné východisko napísaný/nakreslený v strede papiera. K nemu sa priradujú asociované myšlienky v podobe písaného slova či obrázkov. Hlavné myšlienky sú priamo spojené s východiskovým konceptom, ďalej sa však rozvetvujú s ďalšími asociáciami, kategóriami a podkategóriami. Mapu mysle je vhodné využiť pre zozbieranie informácií, ktoré sa viažu k jednej centrálnej téme – takto viete skomprimovať relatívne veľké množstvo informácií. Používa sa na dizajnovanie riešenia/riešení problému. Pomáha ľahko vstrebať informácie a ďalej ich používať. Je vhodná na komunikovanie návrhov a nápadov.

Najvýznamnejšia zmena

Metóda najvýznamnejšia zmena (angl. most significant change) je spôsobom participatívneho monitoringu a evaluácie. Participatívnu je preto, lebo do procesu je zaangažovaných množstvo kľúčových hráčov v projekte, ktorí spoločne rozhodujú o tom, aká zmena by sa mala zaznamenať, a ktorí spoločne analyzujú dáta. Monitoringom je preto, lebo sa vyskytuje počas programového/projektového cyklu a poskytuje informácie, ktoré pomáhajú manažovať program/projekt. Prispieva k evaluácii, pretože poskytuje dáta o dopade a výsledkoch, ktoré môžu byť nápomocné pri zhodnotení úspešnosti programu/projektu ako celku.

Vo svojej podstate táto metóda stojí na zozbieraní príbehov na najnižšej úrovni implementácie programu/projektu, z ktorých sa systematicky vyberú tie najvýznamnejšie. Tieto vyberá panel určených kľúčových hráčov alebo pracovníkov. Takto sa vlastne snažia identifikovať dopad projektu. Keď sú príbehy dokumentujúce zmenu vybrané, rozliční ľudia si sadnú spolu a nahlas čítajú tieto príbehy. Následne diskutujú o hodnote a prínose týchto zmien. Ak je metóda aplikovaná úspešne, celý tím ľudí zaangažovaných do programu/projektu začne svoju pozornosť zameriavať na dopad programu/projektu. Je dôležité pamätať na to, že metóda sama o sebe nie je dostatočná. Neposkytuje informácie o bežnej skúsenosti, ale o extrémnych situáciách. Metóda je veľmi nápomocná pri

vysvetľovaní toho, AKO sa udiala zmena (proces a mechanizmy) a KEDY (v akých situáciách a kontextoch). Najlepšie je využiť ju v iniciatívach, ktoré sú komplexné a produkujú rôznorodé a nové výsledky.

Predstavy o budúcnosti

Metóda predstáv o budúcnosti (angl. visioning) je participatívnym nástrojom, ktorý privádza dohromady občanov a ďalších kľúčových hráčov v komunite. Využíva sa na to, aby pomohla vytvoriť zdieľanú predstavu či víziu o budúcnosti. Deje sa to prostredníctvom položenia kľúčovej otázky – kde sa vidíme teraz a kde sa môžeme v realistickom pohľade vidieť v budúcnosti. Cieľom vytvárania predstavy o budúcnosti je spoločne vytvoriť napísané a vizualizované strategické a dlhodobé ciele danej komunity. Táto metóda môže byť využitá pri plánovaní aktivity, kedy sa pozeráme na to, čo bude na konci realizácie danej aktivity. Používa sa pri organizačnej zmene, kedy sa účastníci zamýšľajú nad tým, akú organizáciu chceme, ako bude štrukturovaná, a ako môžeme zlepšiť jej efektívnosť. Taktiež sa táto metóda využíva pri formulovaní celkovej vízie alebo stratégie rozvoja. Výstupom procesu tvorby predstáv o budúcnosti je zvyčajne dlhodobý plán pre horizont 20 – 30 rokov. Súčasťou je aj rámec stratégie pre dosiahnutie tejto vízie. Táto metóda môže byť využitá aj v diskusiách o územnom plánovaní.

Testovanie scenárov

Testovanie scenárov je spôsob ako vytvoriť alternatívy budúcnosti vašej komunity či projektu, ktoré sú založené na rozličných domnienkach, faktoch, trendoch a oblastiach. Názov scenáre majú odvodený z toho, že predstavujú akoby rozličné scény v divadle – séria rozličných pohľadov alebo prezentácií na tú istú ústrednú tému. Keď uvidíte rozličné scenáre v rovnakom čase, môžete lepšie porozumieť možnostiam a príležitostiam, ktoré máte.

Metóda testovania scenárov sa využíva pri porozumení situácie, nie na predpovedanie budúcnosti. Vo všeobecnosti sa v tejto metóde pracuje s tromi scenármi: pozitívnym (alebo optimistickým), negatívnym (alebo pesimistickým) a neutrálnym (tzv. zlatá stredná cesta). Aktívnym používaním scenárov je možné súčasne riešiť niekoľko problémov a výsledkov. Vďaka tejto metóde sú účastníci schopní:

1. Identifikovať všeobecné širšie hnacie sily, ktoré sú aplikovateľné pre všetky scenáre
2. Identifikovať rôzne pravdepodobné trendy v rámci každej témy alebo trendu (trendy, ktoré sa líšia v závislosti od vašich predpokladov, takže získate pozitívne alebo negatívne perspektívy)
3. Kombinovať rozličné scenáre tak, že vznikne séria scenárov

Občiansky panel

Občiansky panel predstavuje opakujúce sa priebežné zisťovanie názorov občanov, ktorí predstavujú reprezentatívnu vzorku komunity. V prípade mesta je to zväčša 1000 – 2000 občanov. Účastníci občianskeho panelu sú niekoľkokrát do roka účastníkmi prieskumov na rozličné témy prostredníctvom online dotazníkov, emailov alebo telefonátov. Jeho cieľom je byť reprezentatívnym a konzultatívnym orgánom miestnych obyvateľov. Účastníci sú väčšinou vyberaní náhodne, ale aj ďalšími strategickjšími metódami, aby sa zabezpečilo zastúpenie napr. sociálne znevýhodnených skupín či iných, ťažšie zasiahnutelných skupín obyvateľov. Pri náboře občanov do panelu je dôležité im jasne komunikovať, čo sa od nich očakáva, aká veľká je miera zapojenia, ako často a po akú dobu. Táto metóda poskytuje inkluzívny prístup pri zaangažovaní jednotlivcov, ktorí sa zvyčajne nezúčastňujú participačných aktivít v komunite. Zvlášť tí občania, ktorí sa nemôžu zúčastňovať pravidelných stretnutí z rôznych dôvodov (fyzické, sociálne, psychologické), by mali byť povzbudení k tomu, aby sa do tohto procesu zapojili.

Hackathony

Hackathony majú svoj pôvod v technologickom priemysle. Ide o intenzívne podujatia, ktoré zvyčajne trvajú 1 – 2 dni, kde programátori a developeri spolupracujú na témach a problémoch, ktoré môžu no i nemusia súvisieť s ich bežnou prácou. Metóda prekročila územie technologického priemyslu a úspešne sa používa na to, aby spojila rôznorodých jednotlivcov, ktorých úlohou je spolupracovať na jednom mieste s cieľom nájsť inovatívne riešenia konkrétnych (sociálnych) problémov. Pri organizovaní hackathonu zväžte prizvanie zaujímavých rečníkov, ktorí poskytnú širší

Komunitná nadácia, Bardejov

pohľad na riešenie témy a povedú rozmyšľanie počas celého podujatia. Rôznorodosť účastníkov je dôležitá – prizvite účastníkov z rozličných oblastí a s rôznorodou expertízou. Účastníci zvyčajne vyformujú menšie skupiny 4 – 6 ľudí a sú motivovaní k tomu, aby pracovali spoločne na tvorbe riešení pre problém, ktorým sa hackathon zaoberá. Výstupy z malých skupín sa neskôr prezentujú, doladujú a vytvárajú sa prototypy. Neočakávajte, že počas hackathonu vyriešite daný problém. Problémy skutočného života sú zložité. Skôr vnímajte hackathon ako zastavenie na dlhej ceste, ktoré slúži k načerpaniu energie a nápadov.

Participatívne rozpočtovanie

Programy participatívneho rozpočtovania sú inovatívnym procesom tvorby a realizácie verejných politík. Občania sú priamo zaangażovaní do prijímania politických rozhodnutí. Počas roka sa organizujú fóra, v rámci ktorých majú občania možnosť spolupodieľať sa na alokovaní zdrojov, prioritizovaní širších sociálnych politík a monitorovaní využívania verejných zdrojov. Táto metóda funguje, keď je v komunite rozvinutý komunitný aktivizmus. Rozhodovacia právomoc občanov v rámci participatívneho rozpočtovania môže byť rôzna – od toho, že občania informujú tých, ktorí majú rozhodovaciu právomoc v samospráve o svojich pre-

ferenciách, až po alokovanie pomernej časti rozpočtu pre priamu správu občanmi. Použitie metódy nie je veľmi úspešné, ak je ich rozhodovacia právomoc príliš oklieštená. V prípade, že je rozpočtovanie zle manažované, môže v občanoch vzbudiť nerealistické očakávania, ktoré povedú k sklamaniu a frustrácii.

4. Spolupráca

Cieľom je partnerstvo s jednotlivými kľúčovými hráčmi a ich zaangażovanie do celého procesu rozhodovania od tvorby možných riešení po prijatie rozhodnutia. Ide o prístup v zmysle: „Poďme spolu pracovať na tom, aby sme vyriešili tento problém.“

Stretnutia veľkých skupín

V rámci tejto metódy je na stretnutie so špecifickou témou pozvaná väčšia skupina občanov. Pri pozývaní na stretnutie majte na zreteli rôznorodosť populácie vašej komunity a pozvite ľudí, ktorí budú môcť poskytnúť rozličné pohľady na riešenie problematiky, problém. Zabezpečte, aby všetci účastníci mali možnosť byť vypočutí. Nevhupnite hneď do riešenia problému – rozohrejte účastníkov prostredníctvom

krátkych aktivít na prelomenie ľadov, umožníte účastníkom zoznámiť sa a spoznať. Počas stretnutia je dobré pracovať v menších skupinkách, kde sa ľudia lepšie spoznajú a zabezpečí sa lepšia interakcia i priestor pre diskutovanie každého názoru. Ak je to možné, pripravte aj malé občerstvenie, prípadne nejaké zábavné aktivity. Zvážte prístupnosť vášho podujatia a ak je to potrebné, poskytnite aj prípadnú kompenzáciu, napr. preplatenie cestovných nákladov.

Spoluvytváranie dokumentu

Táto metóda poskytuje príležitosť spoluvlastniť dokument prostredníctvom podieľania sa na jeho písaní, komentovaní. Tento prístup umožňuje jednotlivcom spolupracovať na projekte v reálnom čase z rôznych miest. Poskytuje príležitosť prispievať do dokumentu v čase, ktorý účastníkom vyhovuje a stavať na najaktuálnejšej verzii dokumentu. Väčšina dokumentov, ktoré sa vytvárajú spoločne, poskytuje možnosť diskutovať a komentovať. Dobré zvážte, kto má prístup k dokumentu, kto si ho môže iba prezerať a kto ho môže aj editovať.

Online komunity

Online komunita predstavuje skupinu ľudí so spoločnými záujmami, ktorí využívajú internet a jeho nástroje na komunikáciu, spoluprácu, prehľbovanie svojich záujmov v čase. Pri manažovaní online komunity je dôležité byť jej lídrom – povzbudzovať účastníkov k interakciám, komentovať, pýtať sa v online fórach. Uľahčite účastníkom participáciu – použite rozličné cesty pre zaangažovanie a pripojenie sa ku komunite (emaily, newslettere, intranet, plagáty atď.). Privítajte nových členov a snažte sa o to, aby sa cítili byť vítaní v komunite a udomácnili sa v nej. Ďakujte členom komunity za to, že sa zapájajú, predkladajte im obsah, ktorý by ich mohol zaujímať, upozorňujte ich na nové aktivity, ktoré by ich mohli zaujímať, čím budete postupne budovať dlhodobú zaangažovanosť. Snažte sa o to, aby vaša online komunita bola miestom, kam ľudia budú chcieť chodiť, inšpirovať sa, diskutovať. Jasne komunikujte dôvod existencie komunity a očakávané reakcie či konverzácie v rámci uverejnených príspevkov – pomôže to členom lepšie sa orientovať a povzbudí ich k prispievaniu. Vyjasnite si cieľ existencie online komunity – to vám umožní lepšie zhodnotiť jej výsledky a efektívnosť.

Open space metóda

Stretnutia organizované metódou open space (otvorený priestor) ponechávajú na účastníkoch, aby definovali program stretnutia, ktorý sa odvíja od jeho ústrednej témy strategického významu. Na úvod sedia účastníci vo veľkom kruhu (príp. sústredných kruhoch) a prvú hodinu stretnutia venujú tvorbe programu stretnutia – jednotlivých menších tematických skupín reflektujúcich ústrednú tému. Všetci účastníci sú súčasne učiteľmi aj učiacimi sa. Keď sa prednesie nejaká téma, všetci majú možnosť sa k nej vyjadriť. Počet účastníkov stretnutia nie je limitovaný. Stretnutie zvyčajne trvá tak dlho, ako je potrebné (1 – 2 dni) a uzavrie sa, keď sa jeho účastníci rozhodnú, že svoju prácu skončili.

Hlavnou myšlienkou za touto metódou je, že ľudia prevezmú vlastníctvo za témy, ktoré sami navrhnu riešiť. Open space funguje najlepšie, keď téma stretnutia je komplexná, ľudia a ich podnety sú rôznorodé, oduševnenie pre vyriešenie problému (ale aj pre hroziaci konflikt) je veľké, a čas, kedy sa malo prísť s riešením bol včera. Je to vhodná metóda, ak je počet účastníkov veľký a program stretnutia si vyžaduje flexibilitu alebo schopnosť vystavať ho na základe potrieb účastníkov. Nevýhodou je, že hoci ide o veľké stretnutie, nevie zaangažovať celý systém tých, ktorých sa problém dotýka. Taktiež sa nezúčastňujú ľudia, ktorí zvyčajne na verejné stretnutia nechodia. Open space metóda pracuje so štyrmi hlavnými princípmi: Ktokoľvek príde, je ten správny človek, ktorý tam má byť. Čokoľvek sa stane, je jediná vec, ktorá sa mohla stať. Kedykoľvek sa začne, vždy je to ten správny čas. Keď je koniec, je koniec.

Pracovné skupiny, študijné krúžky

Ide o skupinu 10 – 15 ľudí, ktorí sa stretávajú pravidelne počas obdobia niekoľkých týždňov alebo mesiacov, aby spoločne riešili kritickú tému v oblasti verejného záujmu demokratickým a spolupracujúcim spôsobom. Ich cieľom je zosumarizovať odporúčania vychádzajúce z ich uchopenia a preskúmania daného problému. Skupina resp. skupiny sú facilitované človekom, ktorý nevystupuje ako odborník na danú problematiku, ale pomáha skupine zostať zameranou na danú tému/problém, pomáha posúvať sa k riešeniu, zohľadniť rôzne pohľady a spracovať ťažké otázky. Skupiny by

mali byť zostavené tak, aby maximalizovali rôznorodosť názorov, skúseností, zručností. Každý z účastníkov by mal priniesť do skupiny niečo jedinečné. Je dôležité, aby jednotlivé prepojené skupiny mali jasne rozdelené úlohy a témy, inak s veľkou pravdepodobnosťou dôjde k zmätku. Každý člen skupiny a každá skupina potrebuje vedieť, za čo je zodpovedná. Ak sú zodpovednosti nejasné, schopnosť úspešne sa dopracovať k cieľu a viesť úspešný proces je skoro nemožná.

5. Splnomocnenie

Iným slovom poslnenie (ang. empowerment). Cieľom je zdieľanie líderstva v komunitných projektoch s konečným prijímaním rozhodnutí na úrovni komunity. Ide o prístup v zmysle: „Vy sa zaujímate o túto problematiku a vediete iniciatívu – ako vám môžeme pomôcť a podporiť vás?“

Jednotlivé metódy sú kategorizované podľa vyššie uvedených stupňov zaangažovania občanov z komunity. Okrem názvu a všeobecného popisu uvádzame aj vybrané aspekty, ktoré je potrebné mať na zreteli pri uplatnení tej-ktorej metódy. Detailnejší popis nájdete v originálnom dokumente *Index of Community Engagement Techniques*.

Platforma pre prijímanie rozhodnutí

Ide o počítačový algoritmus (angl. decision-making platform), ktorý umožňuje veľkej skupine ľudí vyjadriť svoje preferencie a software vygeneruje všetky možné riešenia/rozhodnutia v snahe nájsť to, s ktorým sa stotožní najväčšia skupina ľudí. Online software napomáha verejnému zaangažovaniu a voľbám, v rámci ktorých stovky ba i tisícky ľudí objavia informácie vedúce k rozhodnutiam, ktoré je potrebné prijať. Zároveň zistia, čo sú faktory, ktoré je potrebné zobrať do úvahy, ako napr. maximálny rozpočet, termíny, právne obmedzenia a pod. Na základe všetkých dostupných informácií sa vytvorí ideálne riešenie. Je to dobrý spôsob ako zjednotiť rozličných kľúčových hráčov a maximalizovať ich podporu.

Občianske komisie

Taktiež známe ako verejné poradné komisie. Pozostávajú z občanov – zástupcov konkrétnej komunity resp. aj organizácií a inštitúcií, ktoré v komunite pôsobia. Ich úlohou je poskytnúť expertízu, názor, pohľad na riešenú problematiku. Nominačný proces členov je zvyčajne kombináciou otvorenej výzvy a pozvania zapojiť sa vytipovaným inštitúciám, organizáciám a jednotlivcom s relevantnou expertízou a zručnosťami vo vzťahu k riešenému problému. Členovia sa schádzajú pravidelne, aby poskytovali poradenstvo počas realizácie projektu. Pôsobenie takejto skupiny je zvyčajne časovo ohraničené dĺžkou trvania projektu a viazané na špecifickú tému miestneho významu. Zastúpenie účastníkov v komisii by malo byť rôznorodé. Je to dobrá príležitosť pre členov komunity, aby mohli zdieľať svoje pohľady a skúsenosti, a mať tak vplyv na prijímanie rozhodnutí, ako aj získať pohľad na to, čo si iní členovia komunity myslia o danej problematike, probléme.

Vytvorenie občianskych komisií má dva hlavné prínosy: Po prvé, komisia môže poskytnúť špecializovanú i praktickú expertízu, ktorá nemusí byť dostupná v rámci ľudských zdrojov obecného/mestského zastupiteľstva a úradu. Zapojení občania môžu viesť lídrov samosprávy v rozhodovaní v dôležitých veciach s minimálnymi nákladmi. Po druhé, komisia môže prepožičať legitimitu a kredibilitu rozhodnutiam obecného/mestského zastupiteľstva. Rozhodnutia zastupiteľstva vychádzajúce z práce komisie majú tendenciu byť vnímané ako férové a zohľadňujúce potreby všetkých občanov.

Občianske poroty

Občianska porota pozostáva zo skupiny obyvateľov, ktorí sú reprezentantmi verejnosti – vybraní náhodným alebo stratifikovaným výberom. Najskôr sú oboznámení s riešeným problémom a jeho aktuálnymi poznatkami a stavom. Ich úlohou je diskutovať možné prístupy k problému a prísť s odporúčaniami. Občianske poroty sa zaoberajú témami, ktoré majú dopad na celú komunitu, a kde sa vyžaduje reprezentatívny a demokratický proces prijímania rozhodnutí. Členo-

via občianskej poroty môžu krížovo preskúmať daný problém a predvolávať si rozličných expertov (ako svedkov), ktorí majú poskytnúť rôznorodé pohľady na riešenú problematiku.

Občianske poroty majú skôr dopĺňať iné formy konzultácií s občanmi, než ich úplne nahradiť. Zvyčajne jestvuje poradný orgán s vysokou expertízou v danej oblasti, ktorý sa zaoberá odporúčaniami občianskej poroty a zvažuje, ktoré z nich budú zapracované ďalej. Byť členom poroty kladie na jej účastníkov vyššie nároky v podobe analytických zručností, keďže rozhodujú o komplexných témach, čo by malo byť zohľadnené pri výbere. Inštitúcia alebo organizácia, ktorá vytvorila občiansku komisiu, by mala byť pripravená akceptovať výsledky jej práce, inak stráca na kreditibilite. Je to vhodná technika na vyrovnanie pozície moci medzi zvolávajúcou inštitúciou (napr. obecné/mestské zastupiteľstvo) a občanmi, či občanmi navzájom. Zvážte organizovanie zasadnutia občianskej komisie ako verejného zasadnutia alebo jeho prenášanie cez internet.

Projekty komunitných indikátorov

Projekty komunitných indikátorov sú také, v ktorých komunity majú víziu udržateľnej budúcnosti a ustanovili indikátory, pomocou ktorých budú sledovať progres. Zoznam indikátorov je rôzny a zväčša je ich tvorcom samotná komunita. V tomto prístupe sú indikátory vybrané s ohľadom na nejakú tému alebo s ohľadom na cieľovú skupinu (napr. deti a mladí ľudia), pričom cieľom je kolektívne zisťovať trendy v oblasti kvality života danej komunity. Projekty komunitných indikátorov poskytujú príležitosť diskutovať o tom, čo je dôležité, systematicky skúmať, či sa veci zlepšujú alebo zhoršujú, a určiť priority pre zodpovedajúcu politickú odozvu.

Indikátory merajú, čo je pre komunitu dôležité, a či sa v danej veci komunita posúva správnym smerom. Bez nich je ťažké určiť, či bol v danej oblasti zaznamenaný

progres. Indikátory poskytujú základné usmernenie v tom, čo je potrebné urobiť a akým spôsobom, aj so zaangažovaním verejnosti. Najúspešnejšie projekty v tejto oblasti zdieľajú nasledovné tri charakteristiky:

1. Komunita vytvorila víziu svojej budúcnosti, v ktorej je rovnováha medzi ekonomickými, environmentálnymi a sociálnymi potrebami. Pohľad do budúcnosti je dlhodobý, nie iba v rozmedzí niekoľkých rokov, ale skôr dekád či generácií.
2. Vo vízii sú zakomponované názory čo možno najširšieho spektra komunity.
3. Komunita rozhodla, akým spôsobom sa bude určovať a zaznamenávať progres pri dosahovaní stanovenej vízie.

Komunitný rozvoj založený na jej aktívach

Ide o metódu (angl. Asset-based Community Development), ktorej cieľom je udržateľný rozvoj komunit vychádzajúci z ich silných stránok a potenciálu. Zahŕňa v sebe zhodnotenie zdrojov, zručností a skúseností, ktoré sa nachádzajú v danej komunite; organizovanie komunity okolo tém, ktoré poháňajú jej členov dopredu; určenie a vykonanie potrebných opatrení. Táto metóda využíva vlastné aktíva a zdroje komunity ako základ pre rozvoj, posilňuje členov komunity prostredníctvom povzbudení k tomu, aby využili to, čo už v komunite je. Kľúčovými princípmi tejto metódy sú: Každý má niečo, čím môže prispieť do rozvoja komunity. Vzťahy budujú komunitu – ľudia musia byť prepojení, aby sa mohla komunita udržateľne rozvíjať. Občania sú v centre záujmu – sú hlavnými aktérmi, nie prijímateľmi. Lídri angažujú ďalších – široká báza pre akciu v komunite. Ľudia sú v centre záujmu – bojujte proti apatii prostredníctvom načúvania potrebám ľudí. Počúvajte – rozhodnutia musia byť založené na konverzáciách, v ktorých sú ľudia skutočne vypočutí. Pýtajte sa – pýtať sa na nápady a podnety je udržateľnejšie ako poskytovanie odpovedí a riešení.

02

Mapovanie a sieťovanie zainteresovaných a kľúčových hráčov

Prvým praktickým krokom v budovaní obce/mesta, ktoré je priateľské deťom a mladým ľuďom, je poznanie populácie detí a mladých ľudí s jednotlivými špecifikami tejto skupiny občanov, ako aj miestami, kde je možné s nimi osobne komunikovať pri zisťovaní ich potrieb, záujmov, prání.

Deti a mladí ľudia by mali byť prvými, s ktorými hovoríme o ich potrebách. Avšak nie sú jedinými, ktorí môžu pomôcť kvalifikovane definovať potreby a následné odporúčania, čo robiť, aby boli naplnené. Dospelí – ich rodičia a tí, ktorí sú s nimi v kontakte, pracujú s nimi ako profesionáli či dobrovoľníci, vidia potreby detí a mladých ľudí z iného uhlu pohľadu, a preto je potrebné a dôležité komunikovať i s nimi. Zároveň reprezentujú dôležité inštitúcie a organizácie, ktoré majú

zodpovednosť za zabezpečenie kvality života detí a mladých ľudí, s ktorými je potrebné ďalej systematicky a koordinovane spolupracovať, aby sa táto vízia, poslanie a úloha naplnili.

V nasledujúcich podkapitolách bližšie popíšeme tieto skupiny.

Deti a mladí ľudia

V prvom rade musíme poznať populáciu detí a mladých ľudí, ktorí v našej obci/meste žijú, ich charakteristiky a zloženie. Tu vyvstáva hneď prvá otázka – akú vekovú skupinu rozumieme pod spoločným pomenovaním deti a mladí ľudia.

Rôzne dokumenty verejnej politiky pracujú s rozličnými vekovými vymedzeniami. *Dohovor o právach dieťaťa* rozumie dieťaťom každého človeka do 18 rokov veku. *Zákon č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou* rozumie pod mladým človekom osobu, ktorá dovŕšila vek najviac 30 rokov. V minulosti zvykol byť vek mladosti definovaný hornou hranicou 25 alebo 26 rokov. Okrem toho nájdeme v legislatíve aj pojmy ako maloletý (do 14 rokov veku), mladistvý (vek v rozmedzí 14 – 18 rokov) a mladý dospelý (vo vekovom rozmedzí 18 – 25 rokov), používané napr. v *Zákone č. 36/2005 Z. z. o rodine*, v *Zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon* a v *Zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele*.

Ďalšie nazeranie na deti a mladých ľudí, ktoré nám pomôže lepšie charakterizovať túto nielen vekom, ale aj potrebami rôznorodú skupinu, môže byť vymedzené v rámci rozličných vývinových a životných období (pozri napr. M. Vágnerová 2005) a v kombinácii so službami inštitucionálnej starostlivosti. Všímame si:

- **Novorodenci, dojčatá a batolátá**, o ktoré sa primárne stará rodina s presahom na organizácie a inštitúcie ako detské jasle, materské centrá a centrá včasnej intervencie.
- **Predškólcami** navštevujúci rozličné podoby predškolských zariadení, najčastejšie materské školy.
- **Školáci**, ktorí v období detstva navštevujú základnú školu, v období dospievania strednú školu a v období dospelosti vysokú školu.
- **Mladí dospelí** – zamestnanci (hneď po ukončení povinnej školskej dochádzky, po absolvovaní strednej školy alebo vysokej školy) a mladí neza-

meštnaní v systéme starostlivosti úradu práce, sociálnych vecí a rodiny.

- **Mladé rodiny.**

Aj tu vidíme, že nie je možné presne vymedziť vekové obdobia vo vzťahu k rozličným životným obdobiam a sociálno-ekonomickému statusu detí a mladých ľudí. Uvedené nazeranie nám však pomáha rozdeliť pomerne početnú skupinu detí a mladých ľudí na menšie jednotky, v rámci ktorých je s deťmi a mladými ľuďmi ľahšie pracovať, zisťovať ich potreby a nastavovať spoluprácu i potrebné opatrenia.

V praxi sa často stretávame so situáciou, že v rámci participácie sa pracuje prevažne s najľahšie dosiahnuteľnými skupinami detí a mladých ľudí, zvlášť tými, ktoré patria k bežnej populácii a v rámci nej navyše skôr s tými, ktoré majú dobrý školský prospech a nekonfliktné správanie. Práve týmto prístupom sa však často nechávajú stranou deti a mladí ľudia s rozličnými špecifickými potrebami, ktoré ak by sa nám darilo cielene napĺňať a uspokojovať, napomohlo by to k zvýšeniu kvality ich života a lepšiemu začleneniu.

Do špecifických skupín detí a mladých ľudí, ktorým je potrebné v rámci samosprávy venovať osobitnú pozornosť a zabezpečiť, aby mali tiež možnosť vyjadriť svoj názor, môžeme zaradiť:

- Deti a mladí ľudia s postihnutím (fyzickým alebo mentálnym)
- Deti a mladí ľudia v systéme náhradnej starostlivosti

- Deti a mladí ľudia z národnostných a etnických menšín, z rómskych komunít
- Deti a mladí ľudia, ktorých materinským jazykom nie je slovenčina
- Deti a mladí ľudia, ktorí neukončili školskú dochádzku
- Deti a mladí ľudia v systéme súdnictva
- Deti a mladí ľudia s problémovým správaním
- Deti a mladí ľudia z chudobných a ekonomicky znevýhodnených komunít
- Deti a mladí ľudia, ktorí sa identifikujú ako súčasť LGBTI
- Deti a mladí ľudia utečencov a žiadateľov o azyl
- Deti a mladí ľudia migrantov

Pokiaľ ide o miestne samosprávy, stretávame sa s problémom delenia kompetencií medzi miestnu a regionálnu samosprávu. Zvlášť silne sa to ukazuje pri skupine stredoškôľakov. Je dôležité si uvedomiť, že deti a mladí ľudia sú občanmi obce/mesta bez ohľadu na to, ktorú časť (v najširšom možnom chápaní sociálnych) služieb ktorá samospráva zabezpečuje. Hlavným východiskom by malo byť postaviť deti a mladých ľudí do centra svojho záujmu a následne

riešiť kto tú či onú verejnú službu zabezpečuje. Miestna samospráva môže vstúpiť do spolupracujúceho dialógu s regionálnou samosprávou, aj keď jej to kompetenčne neprislúcha, pokiaľ sa jedná o téma týkajúcu sa života detí a mladých ľudí, a koná v rámci (povedané jazykom *Dohovoru o právach dieťaťa*) „najlepšieho záujmu dieťaťa“.

Podobne sa stretávame s problémom detí a mladých ľudí, ktorí do obcí a predovšetkým miest cestujú, dochádzajú z iných obcí a miest - nie sú občanmi danej obce/mesta, ale využívajú na jeho území rozličné služby (zvlášť vzdelávacie, sociálne a voľnočasové), teda trávajú tam čas. V tomto prípade tiež odporúčame uplatniť východisko „najlepšieho záujmu dieťaťa“ a snažiť sa zohľadniť aj názory týchto detí a mladých ľudí, zapojiť ich do občianskeho života. Aj oni by mali na úrovni obce/mesta zažívať kvalitný čas, kde sú napĺňané ich potreby, a zároveň aj oni môžu byť prínosom pre komunitu obce/mesta, hoci v nej nemajú trvalý pobyt. Práve takéto pozitívne skúsenosti môžu prispieť k tomu, že v dospelosti si danú obec/mesto zvolia za svoje bydlisko a miesto, kde si založia rodinu.

Otázky na zamyslenie

1. Koľko detí a mladých ľudí žije u vás v obci/meste?
2. Ktoré skupiny detí a mladých ľudí so špecifickými potrebami sú u vás v obci/meste zastúpené?
3. V ktorých rodinách, organizáciách a inštitúciách by ste u vás v obci/meste mohli prísť do kontaktu s deťmi a mladými ľuďmi so špecifickými potrebami a zistiť ich potreby?

Dôležití dospelí, inštitúcie a organizácie

Pojmom dôležití dospelí označujeme všetkých dospelých, ktorí majú nezanedbateľnú úlohu v zabezpečení rozvoja detí a mladých ľudí, napĺňaní ich potrieb a uspokojovaní ich záujmov. V prvom rade sú nimi ich rodičia, následne rôzni odborníci a profesionáli, ktorí s deťmi a mladými ľuďmi pracujú alebo do kompetencie ktorých deti a mladí ľudia spadajú. Sú nimi aj dobrovoľníci, ktorí sa venujú deťom a mladým ľuďom, najčastejšie v oblasti voľného času, neformálneho vzdelávania a angažovania sa v miestnej komunite.

Všetci dôležití dospelí sú významným zdrojom informácií o aktuálnej situácii v živote detí a mladých ľudí v danej obci/meste, ich potrebách a možných opatreniach. Zároveň sú významnými (potenciálnymi) spojencami pri riešení danej situácie, dôležitými spolupracovníkmi pre zvyšovanie kvality života detí a mladých ľudí. Medzi dôležitých dospelých patria napr.:

- Rodičia (aj starí rodičia)
- Učitelia, vychovávateľia, školskí psychológovia, špeciálni pedagógovia, sociálni pedagógovia, liečební pedagógovia a ďalší odborní pracovníci v školstve
- Pracovníci s deťmi a mladými ľuďmi, vedúci krúžkov, dobrovoľníci v detských a mládežníckych organizáciách
- Sociálni pracovníci a odborní pracovníci v oblasti sociálnych, komunitných a nízkoprahových služieb pre deti, mladých ľudí a rodiny
- Lekári (najmä, avšak nielen pediatri), zdravotné sestry/bratia
- Policajti (obecná/mestská polícia, policajný zbor)
- Pracovníci v oblasti kultúry a osvetu (predovšetkým, ale nielen so zodpovednosťou za deti a mladých ľudí)
- Pracovníci v oblasti športu – tréneri a ďalší odborní pracovníci (predovšetkým, ale nielen so zodpovednosťou za deti a mladých ľudí)
- Architekti a urbanisti
- Odborní pracovníci univerzít a vysokých škôl pôsobiacich v danom regióne (vysokoškolskí učitelia, výskumní pracovníci), ktorí sa v rôznych oblastiach venujú deťom a mladým ľuďom, resp. aj sociálno-vednému výskumu
- Pracovníci obecného/mestského úradu do kompetencie ktorých spadajú rozhodnutia priamo sa dotýkajúce života detí a mladých ľudí v rozličných oblastiach
- Poslanci obecného/mestského zastupiteľstva, členovia komisií
- Predstavitelia mimovládnych organizácií, dobrovoľníci a aktívni jednotlivci, ktorí priamo pracujú s deťmi, mladými ľuďmi, ich rodinami alebo sa snažia o zlepšenie podmienok pre ich život
- Kňazi, katechéti, rehoľníci, pastori a aktívni laici so zodpovednosťou za deti a mladých ľudí
- A mnohí ďalší...

Inštitúcie

Na to, ako spolupracovať s dôležitými dospelými vo vašej obci/meste je možné nazerať aj z pohľadu inštitúcií, ktoré vo vašej obci/meste pôsobia, resp. Ktoré majú vašu samosprávu vo svojej kompetencii, keďže niektoré z nich pôsobia na okresnej, regionálnej ale i národnej úrovni. Sú nimi napr.:

- Školy (materské, základné, stredné, vysoké, špeciálne) a školské výchovno-vzdelávacie zariadenia (školský klub detí, centrum voľného času, školský internát)
- Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- Centrá pre deti a rodinu (predtým detské domovy)
- Materské centrá, centrá rodiny, komunitné centrá
- Štátna školská inšpekcia (regionálne pracoviská)
- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny
- Športové kluby a organizácie (vrátane neformálnych)
- Kultúrno-osvetové inštitúcie a organizácie (knížnice, kiná, kultúrne domy, divadlá, osvetové strediská atď.)
- Zdravotné ambulancie a strediská, nemocnice ako aj regionálny úrad verejného zdravotníctva
- Obecná/mestská polícia, policajný zbor (oddelenie prevencie)

- Obecný/mestský úrad a predstavitelia jednotlivých oddelení, obecné/mestské inštitúcie
- Samosprávne kraje podľa regionálnej príslušnosti (VÚC)
- Mimovládne organizácie (občianske združenia, neziskové organizácie, nadácie, záujmové združenie právnických osôb)
- Cirkvi a náboženské spoločnosti
- Predstavitelia podnikateľského (ziskového) sektora (ako zamestnávateľia mladých ľudí a ako predstavitelia spoločensky zodpovedného podnikania so záujmom o rozvoj komunity v samospráve, v ktorej pôsobia, so zameraním na oblasť detí a mladých ľudí)
- A mnohé ďalšie inštitúcie a organizácie...

Pri identifikovaní dôležitých dospelých je najjednoduchšie začať spísaním si zoznamu tých, s ktorými sa osobne poznáme a spolupracujeme, resp. sme už spolupracovali v rozličných oblastiach podpory kvality života detí a mladých ľudí. Ďalším postupom je vytvorenie zoznamu relevantných dôležitých dospelých na základe vyhľadávania v oficiálnych zoznamoch jednotlivých inštitúcií a organizácií – v súčasnosti je vďaka internetu toto vyhľadávanie relatívne dostupné a rýchle. Veľmi osvedčenou a využívanou metódou je tzv. metóda snehovej gule – t. j. pýtaním sa tých, ktorých poznáme a s ktorými spolupracujeme, koho iného

Komunitné centrum Christiana, Bratislava

poznajú oni, s kým spolupracujú, a teda by ho doplnili do zoznamu. V rámci získavania kontaktov a sieťovania jednotlivých aktérov je možné využiť aj verejnú výzvu s pozvaním do spolupráce, ktorú je možné vďaka

sociálnym médiám, ale napríklad aj vďaka obecným/mestským novinám či prípadne televízii, veľmi úspešne rozšíriť v rámci samosprávy. Okrem pozvania do spolupráce je dôležité vysvetliť aj rámec spolupráce.

Otázky na zamyslenie

1. Ktorých dôležitých dospelých v našej samospráve poznám a viem ich ľahko kontaktovať?
2. Ktoré inštitúcie a organizácie, v ktorých pracujú alebo sa angažujú dôležití dospelí, v našej samospráve pôsobia, resp. aj pôsobenie v našej samospráve spadá do ich pôsobnosti?
3. Ktorí ľudia, ktorých poznám, by mi vedeli sprostredkovať (osobnejšie) kontakty na predstaviteľov jednotlivých organizácií a inštitúcií?

03

Zisťovanie potrieb detí a mladých ľudí

Potreby detí a mladých ľudí môžeme zisťovať v rámci už jestvujúcich dát, výskumov, štúdií a prieskumov. Reprezentatívne výskumy na celoslovenskej úrovni nám dajú hlavnú informáciu o tom, ako to vyzerá na národnej úrovni a s veľkou pravdepodobnosťou aj v našej obci/samospráve. Čím sú údaje, s ktorými sa v štúdiách pracuje, k nám geograficky bližšie, tým je obraz o deťoch a mladých ľuďoch v našich obciach/mestách plastickejší. Pre dobré nastavenie opatrení na úrovni obcí/miest je dôležité zisťovať potreby detí a mladých ľudí, ktorí v nich priamo žijú. Každá štúdia na vyššej úrovni zovšeobecnenia – regionálnej, národnej – reflektuje aj situáciu u nás, ale zároveň stráca miestne špecifiká, v rámci ktorých pôsobíme a môžeme najefektívnejšie prijať konkrétne opatrenia, zohľadňujúce miestny kontext. A najmä, zohľadňujúce potreby detí a mladých ľudí, ktorí v našej obci/meste žijú.

V tejto súvislosti považujeme za dôležité uviesť, že je potrebné rozlišovať medzi odbornými štúdiami a politickými dokumentmi. Kým odborné štúdie či výskumy popisujú javy v životoch detí a mladých ľudí, ich potreby, záujmy atď., politické dokumenty sú predovšetkým opatreniami, ktoré sú výsledkom politického konsenzu (v lepšom prípade), kompromisu, ale nezriedka aj politickej moci (presadenie záujmov tých, ktorí majú konečnú moc nad dokumentom, alebo niekedy aj tých, ktorí sa najviac presadzujú).

Samozrejme, je dôležité, aby boli národná, regionálna a miestna politika v oblasti detí a mladých ľudí previazané, vzájomne sa podporovali a dopĺňali, avšak nemali by byť brané za hlavný východiskový stav pri kreovaní opatrení na miestnej úrovni – tie by mali vychádzať predovšetkým zo situácie a potrieb detí a mladých ľudí danej obce/mesta. V praxi sa často stretávame so zjednodušeným prístupom v zmysle „pozrieme sa čo hovorí národná stratégia a prispôbime to našej obci/mestu“.

Čo chceme zistiť

Ako sme uviedli v predchádzajúcich kapitolách, potreby detí a mladých ľudí zisťujeme v prvom rade od nich samotných, v druhom rade, avšak nemenej dôležitom, skôr súbežnom ako následnom, od tzv. dôležitých dospelých, a teda aj od rodičov, inštitúcií a organizácií, ktoré s deťmi a mladými ľuďmi pracujú priamo, alebo ich majú vo svoje kompetencii. Pred samotným vstupom do terénu by nám malo byť jasné: aké údaje chceme zistiť (ciele a obsah prieskumu), od koho tieto údaje ideme zisťovať (prieskumná vzorka), akým spôsobom získame potrebné údaje (metódy prieskumu), a ako ich budeme analyzovať.

Je veľmi vhodné, ak do svojho tímu získame niekoho, kto sa rozumie spoločensko-vednému výskumu. Môžeme napr. osloviť univerzitu alebo vysokú školu v našom regióne, konkrétneho psychológa alebo sociológa či predstaviteľov iných príbuzných spoločensko-vedných odborov, ktorí sú na tieto odborné činnosti v rámci svojho štúdia, profesie a praxe pripravovaní a pripravení. Mať v tíme takéhoto odborníka je veľkou výhodou, nie však podmienkou, ktorej nenaplnenie by malo celú našu snahu zastaviť. Ostatne, aj preto prinášame túto príručku, aby sme vás v tejto práci sprevádzali

a pomohli vám nadizajnovať akceptovateľný prieskum potrieb detí a mladých ľudí vo vašej komunite.

Mapovaniu potrieb detí a mladých ľudí sme sa venovali v našich predchádzajúcich príručkách, ktoré vám odporúčame a dávame do pozornosti: Inovačný prístup k práci s deťmi – *Súbor nástrojov na identifikáciu a reagovanie na novo vynárajúce sa potreby detí* (NDS 2010, 2014) a *Komunity priateľské deťom a mladým ľuďom* (NDS 2015). Obidve príručky nájdete voľne prístupné na internetovej stránke www.nds.sk. Nasledujúci text ich dopĺňa, preto pre lepšie pochopenie problematiky mapovania potrieb detí a mladých ľudí, ich vyhodnocovania, interpretácie a rozlišovania medzi javmi a potrebami, odporúčame naštudovať si problematiku v uvedených príručkách.

V našej praxi sa nám najviac osvedčili fokusové skupiny a individuálne rozhovory, ktorými mapujeme situáciu skôr kvalitatívne – snažíme sa zachytiť názory, skúsenosti respondentov v ich rôznorodosti. Následne zvykneme získané poznatky overovať dotazníkmi na väčšej vzorke a snažíme sa skôr kvantitatívne zistiť, do akej miery sú naše zistenia platné na väčšej populácii v komunite, samospráve. Preto budeme venovať väčšiu pozornosť práve týmto trom metódam.

Základná škola, Záhradné

Fokusová skupina

Keď sa s deťmi a mladými ľuďmi počas fokusových skupín rozprávame o ich skúsenostiach, na ich konci nám neraz povedali: „Konečne nás niekto počúval.“ Dospelí k nim väčšinou pristupujú spôsobom, že vedia, čo je pre nich najlepšie, a preto namiesto načúvania skôr upozorňujú, usmerňujú, prikazujú. Fokusové skupiny nám umožňujú lepšie nazrieť a porozumieť svetu, ktorý inak nezažívame. V našom prípade tomu, aké je to byť dieťaťom a mladým človekom v súčasnej dobe, v podmienkach miestnej samospráv, komunity. Ako hovoria R. A. Krueger a M. A. Casey (2009) vedenie rozhovoru prostredníctvom fokusovej skupiny je o pozornosti, otvorení sa tomu, čo nám ľudia chcú povedať, rešpektovaní ich názorov a toho, čo s nami zdieľajú. Prostredníctvom fokusových skupín sa zároveň snažíme starostlivo zväziť a systematicky spracovať to, čo nám povedali.

Veľkosť skupiny

Fokusová skupina nie je len jednoduchým posedením viacerých ľudí a voľným rozhovorom na zadanú tému. V zmysle výskumnej či prieskumnej metódy je fokusová skupina špecifickým typom skupiny pokiaľ ide o jej účel a cieľ, veľkosť, kompozíciu účastníkov a priebeh.

Fokusová skupina zvyčajne zahŕňa 5 – 10 ľudí, štandardne maximálne 12 ľudí. Veľkosť skupiny by mala byť okrem iného vystavaná aj tak, aby reprezentovala rôznorodosť pohľadov, zároveň by mal mať každý možnosť vyjadriť sa. Ak je skupina väčšia, má tendenciu sa rozpadávať, tichší účastníci sa stiahnu a nevyjadria, ďalší vedú postranné debaty medzi sebou.

Uvedomujeme si, že vyššie popísané charakteristiky veľkosti fokusovej skupiny sú ideálne. V práci s deťmi a mladými ľuďmi často spolupracujeme so školami. Aby sme im uľahčili spôsob organizácie výučby, zvyk-

neme pracovať s celou triedou. V tomto prípade ideme nad rámec odporúčaného počtu účastníkov. Preto deti a mladých ľudí v istom bode programu rozdelíme na menšie skupiny, ktoré necháme chvíľu pracovať osamote, aby sa v týchto menších skupinkách vyjadrilo čo najviac z nich. Následne skupinky podávajú správu v pléne (snažíme sa sedieť v kruhu), pričom je priestor pre ďalšie dopytovanie sa na potrebné detaily či pre ostatných účastníkov komentovať, dopĺňať a pod. Fokusovú skupinu zvyčajne organizujeme počas dvoch po sebe nasledujúcich vyučovacích hodín, resp. ak ju organizujeme v inom ako školskom priestore, vyhradzujeme si na ňu cca 90 – 120 minút.

V práci s celou triedou sa nám tiež darí lepšie zohľadniť skutočnosť, aby bola v kompozícii skupinky zohľadnená rôznorodosť detí a mladých ľudí. Školskú triedu tak, s istými obmedzeniami, vnímame ako výsek celkovej populácie z bežného života. Pri zostavovaní členov fokusovej skupiny učiteľmi, alebo inými dospelými, neraz čelíme skúsenosti, že nám vyberú tie najposluš-

nejšie deti a mladých ľudí s najlepším prospechom, čím sa nezohľadnia potreby a názory ostatných. Preto radšej pracujeme s celou triedou, hoci vieme, že to nie sú z pohľadu komunikácie a interakcie ideálne podmienky.

Výber účastníkov

Ak sa rozhodneme pracovať s odporúčaným počtom účastníkov fokusovej skupiny, je dôležité starostlivo zvážiť a vybrať účastníkov. Je lepšie zorganizovať samostatnú fokusovú skupinu s deťmi a samostatnú s mladými ľuďmi. V rámci vytvárania komunit priateľských deťom a mladým ľuďom tak môžeme v našej samospráve zorganizovať viacero fokusových skupín, napr. s deťmi z I. a z II. stupňa základnej školy, zo strednej školy, s vysokoškolákmi, s mladými pracujúcimi, s mladými nezamestnanými, s mladými rodinami a pod. Určenie cieľovej skupiny alebo kombinácia účastníkov závisí aj od témy, ktorú budeme riešiť. V našej skúsenosti sa často zabúda na deti a mladých ľudí s určitým typom znevýhodnenia, preto je dôležité myslieť aj na nich a ich špecifické skúsenosti a pohľady, aby aj tieto zazneli a boli základom pre ďalšie skúmanie alebo nastavovanie opatrení.

Je dôležité nezabudnúť, že fokusová skupina je prieskumnou či výskumnou metódou, prostredníctvom ktorej sa snažíme lepšie preniknúť do života detí a mladých ľudí, do ich skúseností, názorov, potrieb, priání, návrhov ako zlepšiť ich život. Fokusové skupiny nie sú pracovnými skupinami, ktoré majú prísť s jednotným spoločným záverom, riešeniami. Fokusové skupiny produkujú údaje a dáta kvalitatívnej povahy - veľmi zjednodušenie: aké niečo je, aké má alebo môže mať rôznorodé charakteristiky, ako na danú vec môžeme nazerať z rôznych uhlov, prístupíť k nej, aký ma pre rôznych ľudí význam a pod.

Veľmi často dostávame otázku, koľko takýchto fokusových skupín je potrebné realizovať. Vo všeobecnosti je možné povedať, že sú potrebné aspoň tri fokusové skupiny. Samozrejme, počet závisí aj od zložitosti a komplexnosti témy, rôznorodosti účastníkov, ktorých sa daná problematika týka a ktorých môžeme

prizvať. Dôležitým kritériom kvalitatívneho výskumu je, že s ďalším bádaním v nastavenom dizajne môžeme prestať, keď sa na všeobecnejšej úrovni prestávame od ďalších a ďalších účastníkov dozvedieť nové veci. Samozrejme, kde tu sa vždy objaví nejaká nová informácia, avšak táto sa od toho, čo už vieme, líši iba vo veľmi malých detailoch. V prípade fokusových skupín ide zvyčajne o piatu či šiestu fokusovú skupinu. Vždy ide o individuálnu situáciu vzhľadom k téme, jej detailnosti a rôznorodosti účastníkov.

Čo chceme zistiť

Pri plánovaní fokusovej skupiny je dôležité zadefinovať jej cieľ - čo sa chceme dozvedieť. Širšie postavený cieľ fokusovej skupiny vo vzťahu k vytváraniu samosprávy, ktorá je priateľská k deťom a mladým ľuďom môže byť napr. nasledovný: Zistiť, aké je to byť dieťaťom a mladým človek v našom meste/dedine a čo by sa mohlo spraviť, aby sa zlepšila kvalita života detí a mladých ľudí. Následne pripravíme sadu otázok, ktoré nám postupne pomôžu nájsť odpovede na daný cieľ, a v tomto konkrétnom prípade aj odpovedať na hlavnú otázku, ktorú v sebe nesie.

Podľa R. A. Kruegera a M. A. Caseyovej (2009) dobré otázky fokusovej skupiny majú tieto charakteristiky:

Vyvolávajú konverzáciu

Fokusová skupina ako výskumná metóda využíva interakcie, ktoré nastávajú medzi jej účastníkmi. Nemá byť vedená tak, že účastníci po jednom odpovedajú priamo tomu, kto vedie fokusovú skupinu a pýta sa. V tom prípade je lepšie realizovať individuálne rozhovory. Fokusová skupina rozvíja konverzáciu o danej téme medzi jej účastníkmi, stavia na ich vzájomných odpovediach a reakciách. Spočiatku vedie diskusiu moderátor, postupne ju preberajú účastníci. Krok za krokom sa odкрýva téma, účastníci sa do nej ponárajú hlbšie, prinášajú kvalitnejšie informácie.

Používajú slová, ktoré používajú samotní účastníci

Odborníci a dospelí si často nevedomujú, že ich slovník nie je každému dieťaťu, mladému človeku, ale aj iným dospelým, zrozumiteľný. Ak nebudú rozumieť

Združenie Storm, Nitra

o čom hovoríte a na čo sa ich pýtate, môžete skončiť bez odpovedí, len s veľmi povrchnými odpoveďami alebo budú odpovedať na niečo iné – čo si budú myslieť, že sa ich pýtate. Preto je dôležité prispôbiť jazyk otázok a vedenia konverzácie cieľovej skupine, s ktorou pracujete – či už sú to deti, mladí ľudia, rodičia, úradníci alebo profesionáli, ktorí s deťmi a mladými ľuďmi pracujú. Je vhodné v rámci prípravy na fokusovú skupinu prejsť pripravené otázky s pár ľuďmi, ktorí majú podobné charakteristiky ako tí, s ktorými budete viesť rozhovor.

Sú ľahko vysloviteľné

Niektoré otázky vyzerajú pekne napísané na pripravenom zozname, avšak keď ich moderátor fokusovej skupiny chce vysloviť či prečítať, znejú krkolomne, niekedy až neautenticky. Preto je dôležité, aby boli pripravené otázky ľahko vysloviteľné, zneli konverzálne, plynulo. Po pripravení si zoznamu otázok ich opätovne prejdite a skúste sa zamyslieť, či sa nedajú povedať inak, jednoduchšie a ak áno, prepíšte ich.

Sú jasné

Keď položíte otázku, účastníkom by malo byť hneď jasné, na čo sa ich pýtate. Niektoré otázky majú príliš dlhý úvod a uvedenie do problematiky, takže účastníci

fokusovej skupiny sa môžu stratiť a teda nezachytiť, na čo ste sa ich vlastne pýtali, čo môže zároveň zaviesť diskusiu niekam úplne inam, než ste zamýšľali. Ako už bolo spomenuté, niektoré otázky môžu vyzeráť dobre, keď sú napísané a vy si ich prečítate, keď ste však v úlohe účastníka, ktorý otázku len počuje, môže byť zložitá. Ak otázky nie sú pre účastníkov jasné, nie sú pre nich zmysluplné alebo si ich môžu interpretovať po svojom.

Sú krátke

Príliš dlhé otázky môžu byť pre účastníkov mátať. Môžu mať problém so zachytením a porozumením hlavného zmyslu otázky. Vo všeobecnosti platí, že čím je otázka kratšia, tým sa zvyšuje jej zrozumiteľnosť.

Sú zvyčajne otvorené

Otvorené otázky sú charakteristickou črtou fokusových skupín. Tieto otázky nabádajú k tomu, že pár slov alebo jedna veta nie sú dostatočnou odpoveďou. Otvorené otázky pobádajú k opisu, vysvetleniu.

Používajú jasné, dobre premyslené inštrukcie

Keď od účastníkov vyžadujete nejakú aktivitu, poskytnite im jasné inštrukcie. Ak napríklad chcete, aby povedali zoznam nejakých vecí: Majú ich hovoriť

z hlavy? Majú čas na premyslenie? Majú si tieto veci zaznamenať najskôr na papier? Koľko času na to majú? Ak delíte účastníkov do menších skupín, je dôležité jasne im povedať, čo je ich úlohou, koľko času majú, a čo majú reportovať späť v rámci celej skupiny.

Vytvorenie scenára

Fokusová skupina ako prieskumná a výskumná metóda má špecifický sled krokov a otázok. Zjednodušene môžeme hovoriť o scenári fokusovej skupiny. Tento scenár na jednej strane predstavuje metodický nástroj premyslených, na seba nadväzujúcich otázok, ktoré postupne vedú konverzáciu k lepšiemu porozumeniu skúmanej problematiky. Na praktickej úrovni je to sumár po sebe nasledujúcich otázok formulovaných v konverzačnom tóne, ktoré postupne kladieme účastníkom fokusovej skupiny.

Fokusová skupina začína jednoduchou úvodnou otázkou, ktorá je pre každého ľahká zodpovedať. Nevyžaduje hlbšie úvahy. Jej hlavnou funkciou je dať možnosť každému účastníkovi sa vyjadriť v téme, v ktorej sa cíti bezpečne a isto, nie je tu priestor pre konfrontáciu. Zvyčajne sa k úvodnej otázke vyjadri každý buď spontánne alebo klasickým odpovedaním jeden po druhom. Čím skôr sa každý zapojí do diskusie, tým viac sa do nej bude zapájať aj v jej pokračovaní. Po úvodnej otázke sa postupne moderátor fokusovej skupiny presúva k hlavným otázkam fokusovej skupiny, kde sa skúmaná problematika rozoberie viac do detailov. Fokusovú skupinu zvyčajne uzatvárajú sumarizujúce otázky, ktoré dávajú priestor pre moderátora uistiť sa, či dobre pochopil kľúčové posolstvá diskutovanej témy, ako aj možnosť účastníkom doplniť posledné témy.

Tvorivé prístupy

V rámci kladenia otázok počas fokusovej skupiny môžeme využiť rôzne "tvorivejšie" prístupy. Napríklad môžeme nechať účastníkov vytvoriť zoznam. Alebo

môžeme predpripraviť zoznam my a nechať ich zoradiť jednotlivé prvky podľa dôležitosti, doplniť ďalšie, ak je to potrebné. Podporou pre rozprávanie môžu byť aj kartičky s obrázkami, ktoré môžu vyvolať asociácie so skúmanou problematikou - účastníci si vyberú tie, ktoré ich oslovili, a potom vysvetľujú prečo, čo za nimi vidia. Taktiež môžu kresliť obrázky vo vzťahu k téme a potom o nich rozprávať.

Pri fokusových skupinách sa často používa flipchart na zachytenie hlavných myšlienok, ktoré v diskusii odzneli. Je dôležité dať si pozor, aby sa naň zaznamenávali naozaj len dôležité myšlienky, neprepisovalo sa naň všetko, čo odznie, inak samotné písanie na flipchart môže zabráť dôležitý čas, ktorý by bolo lepšie venovať diskusii s účastníkmi. Flipchart môže pomôcť aj v tom, ak máme pre účastníkov pripravenú komplikovanejšiu otázku, tú môžeme dopredu napísať na flipchart a mať ju pred očami, takže účastníci si ju môžu v pokoji sami prečítať, považovať o nej. Alternatívou je napísanie otázky na papier či kartičku, ktorú každý účastník dostane. Písanie na flipchart môže priniesť obohatenie a dynamiku aj do celkového nastavenia fokusovej skupiny, kedy väčšina činnosti prebieha ako diskusia za okrúhlym stolom. Keď sa moderátor v istej časti fokusovej skupiny postaví a niektoré kľúčové posolstvá, zoznamy a pod. zapisuje na flipchart, môže to napomôcť energetizácii účastníkov.

Ticho a doplňujúce otázky

Focusová skupina sa snaží zistiť dôležité informácie o konkrétnej problematike, jave, službe. Za mnohými otázkami a ich odpoveďami stojí pomyselné "Prečo je to tak?", avšak vo vedení fokusovej skupiny je dôležité nepýtať sa priamo otázku "Prečo?", pretože takto položená otázka môže produkovať informačne menej bohaté odpovede. Lepšie je položiť otázku, ktorá sa bude pýtať na konkrétnejšie kvality, znaky, dôvody, črty. Napr. namiesto otázky: "Prečo chodíte/nechodíte do parku?" sa môžete spýtať "Čo vás motivovalo/odradilo, aby ste do parku išli/nešli?" a/alebo "Aké možnosti, ktoré park ponúka, máte na ňom najradšej/vám najviac chýbajú?"

Pri fokusovej skupine sú dôležité dve techniky. Prvou je ticho, druhou sú doplnujúce povzbudzujúce otázky. Pracovať s tichom nevie každý a treba sa mu učiť. Zo školského prostredia, ale aj z práce sme naučení, že treba pohotovo a hneď reagovať, a že ak nastane ticho, treba ho niečím vyplniť. Zo psychológie však vieme, že je ideálne počkať 5 - 10 sekúnd, kým sa rozprúdi diskusia po položení otázky, kým sa niekto ujme slova, usporiada si myšlienky, osmelí sa. Preto sa netreba báť ticha vo fokusovej skupine. Ak by sme začali rozprávať príliš skoro, presunuli sa k ďalšej otázke, môžeme sa obráť o cenné informácie. Tendenciu nečakať dostatočne dlho majú predovšetkým tí, ktorí s fokusovými skupinami začínajú, pretože si myslia, že ticho je znakom toho, že fokusová skupina nenapreduje v dostatočnej dynamike, ako by mala. Ak nastane ticho, zvyčajne sa do 10 sekúnd niekto ujme slova. Vnútna tendencia facilitátora je prelomiť ticho po 3-5 sekundách, preto treba vyčekať dlhšie.

Zároveň je dobré po vyjadrení názoru používať povzbudzujúce otázky, ktoré môžu pomôcť lepšie odкрыť názory účastníkov fokusovej skupiny, ako napríklad: "Môžete nám o tom povedať viac?", "Môžete uviesť nejaký príklad?", "Môžete viac rozviesť, čo ste tým mysleli?", "Nie som si istý, či som porozumel správne...", "Môžete k tomu ešte niečo dodať?".

U moderátorov, ktorí vedú fokusovú skupinu, sa často vyskytuje súhlasné pokývanie hlavou. Ak je jeho cieľom a komunikačným posolstvom zdôraznenie toho, že účastníkovi ďakujeme za názor, chceme ho povzbudiť v tom, aby rozprával ďalej, je takéto pokývanie hlavou prínosom. Zvyčajne je smerované na každého respondenta. Ak však môže byť interpretované ako súhlas s vyjadrenými myšlienkami pri tom či onom respondentovi, je lepšie sa ho zdržať, pretože môže viesť k tomu, že respondenti sa začnú snažiť produkovať pre nás uspokojujúce odpovede, ktoré budú veľmi podobné a nebudú ďalej rozvíjať tému.

Podobne je to aj s verbálnymi vyjadreniami moderátora, ktoré majú za cieľ posúvať diskusiu. Moderátor by mal používať neutrálne vyjadrenia ako "Áno", "Rozumiem", "Uhm". Nemal by však používať vyjadrenia,

ktoré implikujú správnosť alebo nesprávnosť odpovede ako napr. "Správne", "Dobre", "Výborne". V prieskume sa snažíme objaviť, čo si respondenti myslia o danej téme, aké s ňou majú skúsenosti, nie je na mieste to hodnotiť. Navyše po takýchto hodnotiacich vyjadreniach môžu zrazu produkovať odpovede, ktoré budú podľa nich z našej strany hodné ďalšieho ocenenia a nie také, ktoré budú hovoriť o ich skutočnom stanovisku a rozličných pohľadoch.

Humor

Veľmi nápomocný vie byť aj humor. Tento však musí byť prirodzený, nehraný. Humor vie pomôcť dobrej nálade účastníkov i moderátora, účastníci sa cítia bezpečne, zrelaxovane, majú väčšiu tendenciu sa otvoriť. Nemalo by však ísť o vtipkovanie na niečí účet alebo vysmievanie sa z niektorých odpovedí účastníkov. Priveľa humoru môže naopak pôsobiť rušivo. To však neznamená, že ak niekto z účastníkov povie niečo vtipné, nemôžete sa spolu s ostatnými na tom zasmiať a musíte si zachovávať nezúčastnenú profesionálnu tvár.

Počas vedenia fokusovej skupiny sa vám môže stať, že sa na vás účastníci budú obracať s otázkami. Pri zodpovedaní technických otázok nie je žiadny problém. Pri zodpovedaní obsahových otázok je dôležité dávať si pozor, aby ste čo najmenej zasahovali do témy fokusovej skupiny a povedali len toľko, koľko je potrebné, aby diskusia mohla pokračovať ďalej. V tejto súvislosti je dôležité hovoriť aj o uvádzaní príkladov. Niekedy účastníkom pomôže, ak moderátor uvedie príklad toho, na čo sa pýta. Kým na jednej strane uvedenie príkladu môže pomôcť účastníkom lepšie si predstaviť, na čo sa ich facilitátor pýta, na druhej strane môže upriamiť ich pozornosť na tento konkrétny príklad, riešenie. Preto je pri uvádzaní príkladov dobré povedať dva, ktoré ukazujú na rôznorodosť témy alebo, ak je to možné, priblížiť situáciu na príkladoch v rámci inej témy, ktoré však umožnia účastníkom vidieť paralelu či porozumieť tomu, na čo sa ich pýtate v rámci spoločne diskutovanej témy.

Personáľno-technické zabezpečenie

Pokiaľ ide o personáľno-technické zabezpečenie fokusovej skupiny, zvyčajne sú prítomní dvaja výskumníci. Jeden z nich je v roli hlavného výskumníka, ktorý je zároveň moderátor diskusie a druhý v roli asistenta, ktorý pomáha s technickým zabezpečením a robením priebežných poznámok. Tento sa do diskusie zvyčajne nezapája, sedí v miestnosti čo najviac mimo zorného uhla účastníkov. Do diskusie sa zapája vyslovene na vyzvanie moderátorom a zvyčajne ide o zosumarizovanie hlavných myšlienok, ktoré odzneli, na konci fokusovej skupiny. Fokusová skupina sa nahráva a po jej ukončení sa vyhotovuje doslovný prepis.

Ťažiskom fokusovej skupiny je scenár otázok, ktorý je pripravený vopred. Na jej začiatku je dôležité privítať účastníkov a poďakovať im, že si našli čas, aby sa podelili o svoje názory, skúsenosti a pohľady na problematiku, ktorá nás zaujíma. Taktiež je dôležité uviesť, že s ich vyjadreniami sa bude ďalej pracovať, avšak tieto budú prezentované so zachovaním anonymity. Účastníkom treba tiež vysvetliť, do akej miery daná fokusová skupina môže ovplyvniť zmeny, ktoré sa v samospráve môžu udiat, aby nemali nereálne očakávanie – slúžia ako podklad pre zmapovanie situácie a tvorbu návrhov opatrení, ktoré budú informované

a stojace na reálnych potrebách, avšak konečné rozhodnutie závisí od názorov ďalších, ako aj od tých, ktorí sú zodpovední za riadenie samosprávy.

Pravidlá

Pred samotným pustením sa do diskusie na pripravené otázky je dôležité predstaviť pravidlá, ktorými sa riadi komunikácia fokusovej skupiny. Pre zjednodušenie procesu a ušetrenie času je vhodné pravidlá pripraviť vopred, napísať ich na flipchart, ale nechať účastníkov ich doplniť, upraviť. Miovský (2006 in R. Švaříček, K. Šedová a kol., 2007, s. 189) uvádza tieto pravidlá:

- hovorí vždy iba jedna osoba;
- diskusie sa zúčastňujú všetci prítomní účastníci;
- nikto nemá dominantnú rolu;
- každý má právo povedať svoj názor;
- každý má právo vyjadriť sa k názoru iného, avšak nemá právo ho odsudzovať alebo dehonestovať;
- každý má právo odmietnuť odpoveď;
- každý má právo zastaviť svoju odpoveď, ak už nechce pokračovať.

Na konci fokusovej skupiny je zas dôležité poďakovať účastníkom za ich čas a nasadenie, ako aj za názory, s ktorými sa podelili.

Expression, Spišská Belá

Príklad č. 1

Príklad osnovy scenára fokusovej skupiny s deťmi a mladými ľuďmi, ktorý môže byť použitý pri prvotnom mapovaní terénu pri vytváraní deťom a mladým ľuďom priateľských komunit:

1. Povedzte nám vaše meno a činnosť, ktorú radi robíte vo voľnom čase.
2. V čom považujete naše mesto/dedinu za priateľskú deťom a mladým ľuďom?
3. V čom podľa vás naše mesto/dedina priateľské k deťom a mladým ľuďom nie je?
4. Poďme sa postupne bližšie pozrieť na jednotlivé oblasti života detí a mladých ľudí v našom meste a spoločne zhodnotiť, v čom dobre fungujú, v čom nie, čo by bolo treba zlepšiť a ako (možnosť pracovať v menších tematických skupinkách):
 - škola
 - voľný čas (krúžky, možnosti tráviť voľný čas vo vnútri a vonku, športové, kultúrne a komunitné aktivity a možnosti)
 - verejné priestory (vysvetliť, čo sú to verejné priestory)
 - bezpečnosť
5. Doteraz sme sa skôr rozprávali o možnostiach, ktoré deti a mladí ľudia majú. Poďme sa teraz ešte pozrieť na ťažšie životné situácie, s ktorými sa deti a mladí ľudia u nás v meste/dedine stretávajú. Keď rozmýšľate o svojich kamarátoch, spolužiakoch, známych, akým problémom, ťažkostiam či výzvam vo svojom živote čelíte?
6. V prípade, že respondenti nezareagujú je možné uviesť príklady: Keď sa rozprávame s inými deťmi a mladými ľuďmi, tak spomínajú rozličné javy vo svojich životoch a životoch svojich kamarátov a spolužiakov, ako napr. alkohol, drogy, sebapoškodzovanie, preťaženie krúžkami, veľká zaneprázdnenosť rodičov... ako je to vo vašom okolí?
7. Spomenuli sme veľa vecí. Zaujímalo by nás, kde by ste hľadali pomoc, na koho by ste sa obrátili, v prípade, že by ste to vy a vaši kamaráti potrebovali.
8. Odkiaľ získavate informácie o možnostiach, čo sa v meste/dedine deje, kam ísť, čo robiť?
9. Ako by bolo možné informovanosť zlepšiť, aby sa k vám informácie lepšie a skôr dostali?
10. Ak by ste sa teraz stali primátorom/starostom nášho mesta/dediny, ktoré tri zo všetkých dnes diskutovaných vecí by ste najskôr riešili a ako? (Každý za seba, dostatok času na premyslenie).
11. Je niečo, čo z pohľadu života detí a mladých ľudí v našom meste/dedine považujete za dôležité, ale zatiaľ sme sa o tom nerozprávali?
12. Ďakujeme vám za váš čas, nasadenie a všetky názory, skúsenosti a postrehy, s ktorými ste sa s nami podelili.

Analýza a interpretácia

Príprava a vedenie fokusovej skupiny sú len dve tretiny práce, ktoré je potrebné vykonať. Po nich nasleduje fáza prepisu záznamu, jeho analýza a interpretácia s následným písaním správy. Vedenie a vyhodnocovanie fokusových skupín ako aj používanie ďalších výskumných metód a techník predstavuje odbornú

prácu, na ktorú sú výskumníci pripravovaní intenzívnym štúdiom a praxou. Neznamená to však, že ich nemôžete používať i vy. Pravdepodobne z celej práce získate viac, ak do spolupráce prizvete niekoho, kto je v danej oblasti študovaný a má potrebné skúsenosti. Ide napr. o psychológov, sociológov, antropológov aj ľudí z oblasti spoločenských a humanitných vied, ktorí majú za sebou vedecko-výskumnú prípravu.

Prepis záznamu fokusovej skupiny môžete zrealizovať sami, požiadať o pomoc dobrovoľníkov alebo, ak na to máte finančné prostriedky, zadať niekomu ako prácu, ktorú je potrebné vykonať. Vo všeobecnosti platí, že prepísať jednu hodinu rozhovoru trvá v priemere 6 hodín. Preto si svoj čas, resp. čas toho, kto bude realizovať prepisy, starostlivo vyčleňte a naplánujte, aj vzhľadom na ďalšie kroky, ktoré bude ešte potrebné spraviť. Pri prepise dbajte na to, aby bolo jasne oddelené, čo hovorí facilitátor a čo hovoria účastníci fokusovej skupiny. Taktiež, pokiaľ je to možné, pri jednotlivých výpovediach označte, kto rozprával.

Nie je možné predstaviť všetky analytické techniky a metódy práce so získanými dátami, preto len stručne načrtujeme najzákladnejšie možnosti. Našťastie už jestvuje množstvo dostupnej odbornej literatúry aj v slovenskom a českom jazyku, ktorú je možné si k tejto téme naštudovať. Odporúčame napr. R. Švaříček, K. Šedová a kol. - *Kvalitatívny výskum v pedagogických vedách*, D. Silverman - *Ako robiť kvalitatívny výskum*, J. Hendl - *Kvalitatívny výskum a iné*.

Pred sebou máte záznam z fokusovej skupiny, resp. z viacerých fokusových skupín. Vašou úlohou nie je len spísať najväčšie zaujímavosti, ale tento text podrobiť kritickej a systematickej analýze a interpretácii. Počas celej práce s dátami je dôležité si pripomínať, že sa snažíte na vec nazerať očami vašich respondentov a dávať si pozor, aby ste do textu nepremietali svoje vlastné videnie problematiky, a ako hrozienka v koláči si nevyberali len tie údaje a tvrdenia respondentov, ktoré budú potvrdzovať vaše názory.

Otvorené kódovanie

Pri čítaní textu si označujeme jednotlivé dôležité pasáže a tvrdenia, ktoré môžeme pomenovať nejakými zjednodušenými združujúcimi názvami – kódmi. V tomto prípade hovoríme o otvorenom kódovaní. Následne podobné a príbuzné kódy združujeme do spoločných kategórií. Tieto nám potom pomôžu zostaviť kosru a "príbeh" finálneho analytického textu. Nemusíme však použiť všetky, ale len tie najdôležitejšie. Zároveň je dôležité naše tvrdenia vo výslednej

správe podložiť tvrdeniami účastníkov fokusovej skupiny v podobe citátov. Tieto by mali byť vybrané starostlivo, mali by byť stručné a jasné, vhodne a priamo ilustrovať výstupy prieskumu zhrnuté na všeobecnejšej úrovni.

Pri analýze získaných údajov nám môžu pomôcť napr. navádzajúce otázky podľa Flicka (2006, in R. Švaříček, K. Šedová a kol. 2007, s. 212):

Čo?	Čo je témou rozprávania? O akom fenoméne sa hovorí?
Kto?	O aké osoby ide? V akých roliach vystupujú?
Ako?	Ktoré vlastnosti javu sú tu zmieňované alebo naopak zamlčované?
Kedy? Ako dlho?	Aký je čas a trvanie?
Kde?	Kde a v akom priestore je dianie lokalizované?
Ako veľmi? Ako silno?	Aká je intenzita javov alebo ich vlastností?
Prečo?	Aké sú príčiny?
Kvôli čomu?	S akým zámerom aktéri konajú?
Pomocou čoho?	Aké sú stratégie k dosiahnutiu cieľa?

Iná schéma, ktorú môžeme využiť, je tzv. axiálne kódovanie. Toto má nasledovnú štruktúru (tamtiež, s. 232): Príčinné podmienky → jav → kontext → intervenujúce podmienky → stratégie jednania a interakcie → následky.

Ako vidíme, ide o odbornú prácu, s ktorou má nie každý skúsenosti či potrebné analytické schopnosti a zručnosti. Netreba sa jej však zľaknúť. V našom nastavení vytvárania samospráv priateľských deťom a mladým ľuďom si uvedomujeme akúsi aktivistickú úlohu a postavenie zainteresovaných hráčov, a preto neočakávame, že budú ovládať všetky potrebné metódy a techniky. Aj napriek tomu môžu urobiť kus užitočnej a dôležitej práce k lepšiemu pochopeniu potrieb detí a mladých ľudí v samospráve a tvorbe z nich vyplývajúcich opatrení.

Individuálny rozhovor

Individuálny rozhovor nám poskytuje dostatok času a priestoru na to, aby sme v rozhovore s jedným človekom dostatočne do hĺbky rozobrali skúmanú problematiku. Je možné ho využiť s deťmi a mladými ľuďmi, ako aj s dospelými. V rámci mapovania potrieb detí a mladých ľudí v samospráve ho zvykne využívať najmä v práci s dospelými, predovšetkým s rozličnými odborníkmi v oblasti detí a mladých ľudí, ktorí v danej samospráve pôsobia, s pracovníkmi samosprávy (zvyčajne riaditelia odborov/oddelení) a samosprávnymi politikmi zodpovednými za prijímanie rozhodnutí. Tých sa pýtame, aké príležitosti, ohrozenia a výzvy v danej samospráve vidia vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom, a aké opatrenia a aktivity by odporúčali realizovať na zlepšenie kvality života detí a mladých ľudí v ich samospráve, ako aj na možnosti spolupráce s kolegami a ďalšími inštitúciami a organizáciami, nakoľko aj táto oblasť sa stále ukazuje ako kľúčová a problematická.

Baník a cestovateľ

Na vysvetlenie podstaty rozhovoru, zvlášť vo vzťahu výskumníka ku skúmanej skutočnosti a vo vzťahu k účastníkom výskumu, uvádzajú R. Švaříček, K. Šedová a kol. (2007, s. 161) dve zaujímavé metafory. Jednou je metafora výskumníka ako baníka, ktorý doluje zo zeme vzácny kov. Výskumník je teda v úlohe akéhosi baníka, ktorý sa z respondenta snaží získať – vydolovať – buď nejaké skutočnosti, fakty, ktoré by kvantifikoval, alebo pátra po zrnku nejakej podstaty. Druhou je metafora cestovateľa. V rámci nej môžeme výskumníka chápať ako pútnika, ktorý prechádza neznámou krajinou, stretáva sa s jej obyvateľmi, zastavuje sa pri zaujímavých miestach a rozpráva sa o rozličných témach. Následne bude svoje zážitky z týchto ciest rozprávať druhým po návrate domov. Úlohou výskumníka v rámci individuálnych rozhovorov je teda získať informácie, názory respondentov, z ktorých je možné vyvo-

diť všeobecnejšie závery alebo prezentovať širokú škálu náhľadov na danú vec a problematiku, ktoré niekedy dopĺňajú celkový pohľad na skúmanú problematiku ako mozaika či puzzle, inokedy predstavujú alternatívy problémov a riešení.

V mapovaní potrieb detí a mladých ľudí využívame individuálny rozhovor skôr v kvalitatívnom význame, teda snažíme sa postrehnúť realitu v tom zmysle, ako ju vnímajú a interpretujú naši respondenti, zaujímavá je pre nás aj škála pohľadov na danú situáciu, ktorá tvorí mozaiku toho, ako môžeme na život detí a mladých ľudí v našej samospráve nazerať. To však neznamená, že súčasťou rozhovorov a zistení nemôžu byť aj kvantitatívne údaje a pevne dané skutočnosti. Naopak, pomôže nám to lepšie uchopiť situáciu. Dané fakty podložené číslami a štatistikami, ktorými respondenti disponujú, sú presným vyjadrením situácie, ktorá v našej samospráve v oblasti detí a mladých ľudí

panuje. Môže ísť o údaje ako koľko detí a mladých ľudí v samospráve žije, aké sú priemerné výsledky v škole, koľko detí a mladých ľudí má problém so školskou dochádzkou, koľko detí a mladých ľudí chodí na aké krúžky, koľko detí a mladých ľudí žije v rodinách so zlou sociálno-ekonomickou situáciou (vyjadrené napr. poberaním dávky v hmotnej núdzi), aká je štatistika chorobnosti detí a mladých ľudí v našej samospráve a iné. Niektoré informácie vieme získať z iných zdrojov, niektoré nám budú vedieť povedať samotní odborníci v jednotlivých oblastiach.

Koho osloviť pre rozhovor

Jednou z otázok, ktorú je potrebné vyriešiť je, koho osloviť pre rozhovor, teda ako si zostaviť výskumnú vzorku. Nejestvuje jedna správna odpoveď – záleží to od toho, do akej šírky a rôznorodých oblastí chceme, resp. môžeme ísť (máme kapacity a politickú vôľu). Prehľad možností koho na rozhovor osloviť môžete nájsť v kapitole, kde sa venujeme mapovaniu kľúčových hráčov. Ide napr. o odborníkov, predstaviteľov inštitúcií a organizácií, ktoré pôsobia v priamej práci s deťmi a mladými ľuďmi v oblasti vzdelávania, voľného času, sociálnej starostlivosti a pomoci, zdravotníctva, bezpečnosti atď. Ako už bolo spomenuté vyššie, zároveň je dôležité hovoriť aj s úradníkmi, ktorí majú jednotlivé agendy na starosti – tí vedia poskytnúť nielen náhľad do danej problematiky, ale tiež informovať o aktuálnych a plánovaných opatreniach, aktivitách, samosprávnych stratégiách a pod.

Taktiež nejestvuje jednoznačná odpoveď na to, s koľkými ľuďmi sa rozprávať. Záleží to aj od veľkosti samosprávy, počtu inštitúcií a organizácií, ktoré v nej pôsobia. Pre získanie základného prehľadu je dobré rozprávať sa aspoň s jedným predstaviteľom tej ktorej oblasti, tak na strane samosprávy, ako aj organizácie a inštitúcie, ktorá je v priamom kontakte s deťmi a mladými ľuďmi. Ak ide o väčšiu samosprávu a máme viac zdrojov (časových, ľudských, príp. aj finančných), môžeme zrealizovať rozhovorov viac, pričom od jednotlivých respondentov si informácie v analytickej fáze krížovo overujeme a vyskladáme tak mozaiku. Pokiaľ ide o odbornú literatúru v oblasti kvalitatívneho

výskumu, tá udáva, a naše skúsenosti to tiež potvrdzujú, že niekde medzi 12-tym až 15-tym rozhovorom sa začnú informácie opakovať a prestaneme sa dozvedať zásadné nové informácie. Ak však objavíme nejaký problém, ktorý sa nám nezdá rozhovormi dostatočne odkrytý, vždy môžeme zorganizovať fokusovú skupinu napr. s učiteľmi z našej obce/mesta, lekármi, sociálnymi pracovníkmi, policajťmi, úradníkmi, predstaviteľmi mimovládnych organizácií a pod.

Pološtrukturovaný rozhovor

V našom prípade využívame tzv. pološtrukturovaný rozhovor. To znamená, že kostra a schéma otázok sú pripravené, avšak umožňujú istú miery flexibility pre reagovanie na to, čo respondent povie a vetvenie rozhovoru aj do oblastí, ktoré spomenie. Základ rozhovoru by však mali tvoriť nami pripravené otázky, ktoré nám pomôžu udržať sa v téme a zároveň nám pomôžu rámcovo sa rozprávať s rôznymi respondentmi na rovnaké témy, získavať informácie, ktoré spolu korešpondujú. Štandardná dĺžka pološtrukturovaného rozhovoru je 60 – 90 minút.

Rozhovor začíname poďakovaním respondentovi za jeho čas a ochotu poskytnúť nám informácie a jeho názory. Následne ho ubezpečíme, že rozhovor je anonymný a požiadame ho o povolenie nahrávať si ho. Ak k tomu udelí súhlas, je vo výskume zvykom po zapnutí nahrávania tieto informácie zopakovať, takže aj samotný súhlas s nahrávaním máme následne nahraný. V prípade, že súhlas nahrávať nebol udelený, výskumník musí byť pripravený robiť si poznámky.

Pôvodná výskumná otázka je spravidla príliš abstraktná a široká, aby na ňu mohol respondent odpovedať. Preto je rozdelená do čiastkových otázok. Tieto musia byť starostlivo vystavané, aby neobmedzovali alebo nepredurčovali odpovede a zároveň pokrývali tému výskumu. Cieľom je skôr povzbudiť respondenta k tomu, aby rozprával o svojich skúsenostiach, presvedčeniach, dojmach, než aby poskytoval "správne odpovede" – teda odpovede v súlade s vedením inšti-

túcie alebo organizácie či v súlade s odbornými publikáciami. Vyjadrenia respondenta rozširujú nadväzujúce otázky, ktoré sa snažia reflektovať jeho odpovede a v rámci toho, čo povie, sa dozvedieť viac.

Kladenie otázok

Otázky v rozhovore by mali byť predovšetkým otvorené, dávajúce respondentovi dostatok priestoru hovoriť o svojich názoroch a skúsenostiach. Odpovedať na priamu otázku "Prečo?" je zodpovednosťou výskumníka s využitím získaných informácií od jednotlivých respondentov. V priamom výskumnom rozhovore by mal výskumník s touto otázkou narábať opatrne a radšej sa zamerať na otázky, ktoré lepšie popisujú, charakterizujú

myšlienky a skúsenosti respondenta a teda klásť skôr opisné, deskriptívne otázky typu "Čo?" a "Ako?". Taktiež je dôležité v rozhovore klásť povzbudzujúce otázky ako: "Môžete mi o tom povedať viac?", "Nie som si istý, či som tomu dobre porozumel, môžete to trochu rozviesť?", "Môžete uviesť príklad?".

Na záver rozhovoru sa zvyknú zaraďovať tzv. ukončovacie otázky. Rozhovor by nemal končiť: ďakujem, prešli sme všetky otázky. Ukončovacie otázky sú: „Je niečo, na čo sme počas rozhovoru zabudli?“, „Čo je podľa vás dôležité, ale nevenovali sme sa tomu?“, „Chceli by ste zdôrazniť niektorú z oblastí, o ktorej sme sa rozprávali?“, „Máte vy nejaké otázky?“ (pozri R. Svaříček, K. Šedová a kol. 2007, s. 169).

Modrá sova, Stupava

Príklad č. 1

Príklad osnovy scenára individuálneho rozhovoru s dospelými, ktorý môže byť použitý pri prvotnom mapovaní terénu pri vytváraní deťom a mladým ľuďom priateľských komúní:

1. Poďakovanie za čas, informácia o celi výskumu, jeho anonymite, vypýtanie si povolenia nahrávať.
2. Považujete vaše mesto/dedinu za komunitu priateľskú deťom a mladým ľuďom? V čom áno a v čom nie?
3. Aké sú podľa vás kľúčové potreby/problémy detí a mladých ľudí, ktorí tu žijú?
4. Ako sú ich potreby vnímané a vypočuté komunitou, samosprávou?
5. Kam sa môžu obrátiť a kam podľa vás reálne chodia?
6. Majú dostatok príležitostí, priestoru a služieb na napĺňanie svojich potrieb?
7. Ktoré áno, ktoré nie, kde a akým spôsobom?
8. Vzhľadom na odpovede v predchádzajúcich otázkach je možné jednotlivé témy rozviesť a doplniť možnosť reflektovať témy ako: rodinný život, školstvo a vzdelávanie, voľný čas, verejné priestory, kultúrne a športové vyžitie, zdravý životný štýl, sociálna a zdravotná starostlivosť, bezpečnosť, doprava, bývanie atď.
9. Ako sa snaží inštitúcia/organizácia, ktorú reprezentujete, pomôcť im v napĺňaní týchto potrieb (resp. prispieť k začleňovaniu detí a mladých ľudí ako partnerov v komunite)?
10. Máte v rámci svojej inštitúcie/organizácie nejaké špecifické miesto zodpovedajúce potrebám detí a mladých ľudí?
11. Čo vás k tomu inšpirovalo a podľa čoho ste ho koncipovali?
12. Aká je spätná väzba od detí a mladých?
13. Aké aktivity realizujete primárne pre deti a mladých ľudí?
14. Ako ste dospeli k tomu, že deti a mladí ľudia ich ocenia?
15. Akú majú u detí a mladých ľudí odozvu?
16. Ako od nich dostávate spätnú väzbu?
17. Podieľajú sa deti a mladí ľudia aj nejakým priamo na vašich podujatiach?
18. Aké informačné kanály využívate, aby sa deti a mladí ľudia dozvedeli o vašich aktivitách a zapojili sa do nich?
19. Čo by ste potrebovali, aby ste mohli byť vy - vaša inštitúcia/organizácia viac priateľská deťom a mladým ľuďom?
20. S akými subjektmi vo vašom meste/dedine spolupracujete vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom?
21. Poznáte nejaké ďalšie subjekty vo vašom meste/dedine, ktoré sa venujú deťom a mladým ľuďom, hoci s nimi aj nespolupracujete?
22. Je niečo dôležité vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom vo vašom meste/dedine či vo vzťahu k vašej práci, o čom sme sa nerozprávali?
23. Poďakovanie za čas, zdieľanie názorov a skúseností.

Analýza rozhovoru

V prípade analýzy individuálnych rozhovorov uplatňujeme rovnaké analytické postupy a metódy, ako sme uviedli pri analýze fokusovej skupiny. Je dôležité nezabudnúť naplánovať si dostatočný čas na prepis rozhovorov. Zvyčajne prepis 10 minút rozhovoru trvá 1 hodinu, čiže prepísanie hodinového rozhovoru môže zabráť v priemere 6 hodín. S prepisom rozhovorov môžu pomôcť dobrovoľníci, s ktorými vo vašej samospráve, inštitúcii alebo organizácii pracujete. V tomto prípade je potrebné ich poučiť o výskumníckej etike zachovania anonymity respondentov.

Ako sme uviedli v úvode tejto kapitoly, výskumník je v úlohe bádatela - baníka i bádatela - cestovateľa. To znamená, že pri analýze údajov sa snaží vytiahnuť dôležité informácie vo vzťahu k cieľu výskumu, tieto od jednotlivých respondentov pospájať a poprepájať

do zmysluplného celku, tam kde je to vhodné podporiť svoje analýzy priamymi citátmi respondentov, a rozpovedať ucelený príbeh, ktorý bude zhŕňať a interpretovať zistené. Tiež pripomíname, že je vhodné spolupracovať s niekým, kto študoval výskumné metódy a má reálne skúsenosti s realizáciou a vyhodnotením výskumov. Nie je to však nevyhnutné.

Každý výskumník, a teda aj vy, sa v analytickej a interpretačnej fáze výskumu, zvlášť, keď ide o kvalitatívny výskum, snaží pozerať na získané dáta nezaujato a nezaťažene, vedome si od nich držať odstup a neprenášať do nich svoje videnie reality. To však neznamená, že nemôže prejavíť svoj názor, svoju odbornosť. Vo výskumnej správe by to však malo byť jasne označené. Tvrdenia by mali byť uvádzané napr. "Časť respondentov si myslí...", "Niektorí respondenti uvádzajú...", "Podľa nášho názoru...", a pod.

Príklad č. 2

Ukážka správy z prieskumu a mapovania potrieb detí a mladých ľudí na základe fokusových skupín a individuálnych rozhovorov v samospráve:

Ponuka krúžkov a záujmových aktivít je pestrá, zvlášť vo vnímaní rozšírených možností v rámci celého mesta. Podľa respondentov je ideálne, ak deti a mladí ľudia nemusia za krúžkami veľa cestovať. Tí, ktorí sa venujú záujmovým aktivitám, poukazovali na naplnenie svojich záujmov v rámci mesta, zároveň však negatívne vnímali, že musia často za nimi dochádzať do iných mestských častí, čo im berie veľa času a zároveň zvyšuje nároky na rodinu.

Učitelia a odborní pracovníci škôl vo všeobecnosti poukazovali na tri skupiny detí a mladých ľudí v oblasti krúžkov a záujmových aktivít: preťaženi, primerane zaťaženi, málo aktívni. Domnievame sa, že

z uvedeného dôvodu je vhodné zlepšiť informovanosť o možnostiach vo voľnom čase (a tie prispôbovať reálnym záujmom detí a mladých ľudí, zároveň zvýšiť informovanosť smerom k rodičom), ako aj o negatívnom vplyve preťažovania detí (tzv. helikoptéroví rodičia).

Dôležitú úlohu pre zmysluplné trávenie voľného času detí a mladých ľudí, ktoré sa prevažne venuje iným ako čisto záujmovým aktivitám detí a mladých ľudí a posilňuje aj dimenziu rozvoja životných zručností a výchovu k aktívnemu demokratickému občianstvu, sú detské a mládežnícke organizácie. Ich pôsobenie je na území mesta relatívne nízke.

Dotazníky

Dotazník nám umožňuje zistiť názory veľkého počtu ľudí v samospráve v relatívne krátkom čase. Pri dodržaní potrebných zásad tvorby a vyhodnocovania dotazníkov môžeme zabezpečiť jeho reprezentatívnosť, teda s istou mierou zovšeobecnenia dopátrať sa k informáciám, ktoré v zásade platia pre celú populáciu danej skupiny obyvateľov v meste/dedine. Prostredníctvom štatistických analýz môžeme určiť, ktoré z názorov sú štatisticky významné. Aj pri použití tejto metódy odporúčame spolupracovať s niekým, kto sa venuje výskumnej činnosti a ovláda potrebné modelovanie vzorky a štatistické analýzy dát. Vhodnou spolupracujúcou inštitúciou môže byť napr. vysoká škola, ktorá v danom regióne pôsobí. Ak však takéhoto človeka vo svojom tíme nemáte, neznamená to, že nemôžete dotazník ako výskumnú metódu použiť. Znamená to však, že by ste k interpretácii získaných dát mali pristupovať s väčšou obozretnosťou pri vyvodzovaní záverov.

Zber kvantitatívnych údajov

V tejto časti sa venujeme predovšetkým téme mapovania potrieb detí a mladých ľudí, avšak dotazníky môžeme úspešne využívať aj v ďalších fázach vytvárania samosprávy, ktorá je priateľská deťom a mladým ľuďom, zvlášť pri overovaní navrhnutých riešení a opatrení – či sme správne porozumeli, čo deti, mladí ľudia a ostatní občania chcú, aby sa riešilo, zmenilo, zlepšilo, zachovalo, zrušilo a pod., aké riešenie v prípade alternatív uprednostňujú, čo sú prioritné oblasti, ktorým chcú, aby sa venovala pozornosť atď.

Dotazník slúži predovšetkým na zber kvantitatívnych údajov, ktoré sa dajú efektívne číselne spracovať a vyhodnotiť. V dotazníku sa respondentov napr. pýtame na to, či s nejakým výrokom súhlasia alebo nesúhlasia

(jednoduchá voľba áno – nie), príp. aj do akej miery (škálovanie), ktorú z možností si vyberajú (zoraďovanie, prioritizácia) atď.

Kladenie otázok

Dotazníku zvyknú dominovať uzatvorené otázky. Avšak môže obsahovať aj otvorené otázky, ktoré je možné buď kvantifikovať a vyhodnotiť číselne alebo kvalitatívne. V prípade otvorenej otázky, ktorú je možné ľahko kvantifikovať, sa môžeme napr. spýtať: “Uvedte najdôležitejšiu službu pre deti a mladých ľudí, ktorá podľa vás v našom meste/dedine chýba.” Niektorí uvedú materské centrum, iní zdravotné služby, ďalší multifunkčné ihrisko. Takéto stručné a jasné odpovede je jednoduché spočítať koľkokrát sa v odpovediach opakujú. Niektoré otázky je však lepšie vyhodnotiť

kvalitatívne (pozri kapitoly o fokusových skupinách a individuálnych rozhovoroch), pretože viac ako početnosť nejakého javu nám niekedy hovoria podoby tohto javu, pričom odpovede od jednotlivých respondentov tvoria akoby dieliky mozaiky, celkového obrazu, ktorý je takto možné vyskladať. Syntézou jednotlivých odpovedí a ich zovšeobecneným popísaním sa snažíme tento obraz namaľovať. Príkladom takejto otázky môže byť: "Keď sa pozriete na situáciu súčasných detí a mladých ľudí v našej dedine/meste, akým výzvam v živote čelíte?"

Kompozícia dotazníka z pohľadu kombinácie uzatvorených, ľahko kvantifikovateľných otázok, a otvorených, kvantitatívno-kvalitatívnych otázok, závisí aj od miery predošlého kontaktu s komunitou. V našej praxi dotazník používame až po zrealizovaní a vyhodnotení fokusových skupín a rozhovorov, kedy si na širšej populácii overujeme, do akej miery sú zistené skutočnosti pre ňu všeobecne platné. Keďže máme sadu zistení, ľahko sa vieme spýtať, či s nimi súhlasia, resp. do akej miery, príp. či by nenavrhli aj niečo iné. Keď sme predchádzajúci kontakt s respondentmi nemali, vtedy zaraďujeme viac otvorených otázok, aby sme lepšie pochopili ich rozmyšľanie o skúmanej problematike. Takto sme napr. pripravili dotazník pre rodičov detí a mladých ľudí v jednom meste, kde sme predtým kontakt s rodičmi vôbec nemali.

V súčasnosti už jestvuje veľa dostupnej literatúry z oblasti výskumu, ktorá vám môže pomôcť lepšie porozumieť danej problematike, kvalitnejšie pripraviť dotazník a vyhodnotiť ho. Za všetky spomeňme napr. M. Disman - *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Š. Švec - *Metodológia vied o výchove*, P. Gavora - *Úvod do pedagogického výskumu*, a mnohé ďalšie. Pries-tor tejto príručky nám neumožňuje venovať sa do hĺbky tvorbe a vyhodnocovaní dotazníkov, uvedieme len niektoré zásady, ktoré je potrebné dodržiavať a chyby, ktorým sa je potrebné vyvarovať (vychádzame predovšetkým z M. Disman, 2007). Viac informácií z tejto oblasti nájdete v uvedenej alebo ďalšej odbornej literatúre.

Pýtať sa zrozumiteľne

Pri kladení otázky je dôležité, aby jej respondenti rozumeli. Inak môžu vyznačiť akúkoľvek možnosť, len aby zodpovedali otázku, pričom takto získané odpovede vôbec nebudú reflektovať realitu. Otázka by mala byť jednoduchá, blízka jazyku, vedomostiam a zrelosti respondenta, poskytovať čo najmenej priestoru pre rôznorodé interpretácie. Príkladom takto zle položenej otázky môže byť: "Čo si myslíte o tom, aby samospráva vytvorila participatívny mechanizmus reprezentujúci záujmy detí a mladých ľudí pri tvorbe miestnej verejnej politiky?" (Súhlasím - Nesúhlasím). Namiesto toho sa môžeme jednoduchšie a priamejšie spýtať: "Čo si myslíte o tom, aby v našom meste/dedine fungoval parlament detí a mladých ľudí?" (Súhlasím - Nesúhlasím). V našej praxi sa nám osvedčilo prejsť si pripravené otázky s pár ľuďmi, ktorí sú vo veku cieľovej skupiny výskumu, ktorá bude s dotazníkom pracovať, a spýtať sa ich na to, ako otázkam rozumejú, čo chápú pod jednotlivými možnosťami, a ako si vysvetlili voľbu, ktorú zvolili. Takáto spätná väzba nám pomohla upraviť otázky a možnosti odpovedí, aby boli, zvlášť deťom a mladým ľuďom, zrozumiteľnejšie.

Pri stanovovaní možností odpovede na otázku je dôležité, aby boli vybrané a popísané tak, že budú pre každého respondenta znamenať čo najviac to isté. Ak sa napríklad pýtame na návštevnosť kultúrnych podujatí: "Ako často chodíte do kina?" Zle stanovené možnosti sú: často - nie tak často - občas - zriedka - vôbec. Čo znamená často? Pre niekoho to môže byť každý týždeň, pre iného to môže byť raz za mesiac. Preto je v tomto prípade vhodnejšie tieto možnosti v určitých intervaloch rozpísať, napr. raz za týždeň - raz za mesiac - raz za štvrtrok - raz za polrok - raz ročne - vôbec.

Veľmi často sa stretávame s tým, že dotazník zostavený neodborníkom je súborom rozličných otázok, ktoré zostavovateľovi napadli. Veríme v dobrý úmysel jeho zostavovateľa, avšak je dôležité mať na mysli predovšetkým cieľ výskumu alebo prieskumu, a stanoviť otázky v dotazníku tak, aby odpovede na ne postupne vyskladali paletu informácií, ktoré nám pomôžu zodpovedať hlavné výskumné otázky a naplniť cieľ.

Je dôležité myslieť aj na dĺžku dotazníka - výskumník by mal mať snahu čo najmenej zaťažovať respondenta a nepredkladať mu otázky/odpovede o ktorých ani nevie, na čo mu budú. Preto je dobré sa pri každej otázke spýtať: "Je táto otázka potrebná?", "Ktorá výskumná otázka či hypotéza sa k nej viaže?", "Dostanem na ňu odpovede, ktoré mi pomôžu poznať daný problém, budem ju vedieť vyhodnotiť a interpretovať vzhľadom k cieľu výskumu?"

Ďalším častým problémom je, že jedna otázka sa pýta na viacero vecí naraz a zvlášť v prípade uzatvorenej odpovede nevieme potom určiť, na ktorú časť otázky respondent odpovedal. Napr. ak má respondent odpovedať škálou od "úplne súhlasím po úplne nesúhlasím" v prípade výroku "Vo voľnom čase mi v našom meste/dedine chýbajú športové a kultúrne aktivity." Niektorí môžu mať na mysli len športové aktivity, niektorí len kultúrne a niektorí obidve. Z takejto odpovede nevieme rozlíšiť, či je potrebné dať väčší dôraz na športové alebo kultúrne aktivity alebo na obidve oblasti, a preto nebudeme vedieť prijať zodpovedajúce rozhodnutie v plánovaní ďalších krokov.

Pri poskytovaní volieb odpovedí na zadanú otázku by sme sa mali snažiť ponúknuť čo možno najviac kategórií, ktoré vystihujú celú problematiku. Myslieť

na všetko však nie je vždy možné, keďže respondenti majú rôznorodé názory a životné skúsenosti, preto je vhodné tam, kde uvádzame voľby medzi rôznymi alternatívami odpovede, zaradiť možnosť "iné, uveďte...". Takto sa nepripravíme o prípadné ďalšie dôležité informácie a možnosti, ktoré môžu rozširovať aj naše vedomosti, a nezúžime nazeranie na problematiku iba na našu optiku.

Pri voľbe odpovedí je tam, kde je to vhodné, dobré uviesť možnosť "neviem" alebo "neviem sa vyjadriť". Je lepšie, keď respondenti uvedú, že sa nevedia vyjadriť, ako by si mali vybrať jednu z konkrétnych možností len preto, aby niečo vybrali, avšak táto ich odpoveď nebude súhlasiť s realitou. Ak pri niektorej otázke budeme mať veľa odpovedí "neviem", môže to poukazovať na to, že sme zle položili otázku, ale aj na to, že daná problematika je pre respondentov nejasná. Jedno z následných opatrení môže byť, že jej budeme venovať v praxi viac pozornosti.

Nekomfortné otázky

Vo výskume sa môžeme dostať aj k otázkam, pri ktorých sa respondenti necítia komfortne odpovedať, hoci je zisťovanie názorov anonymné. Pre takéto

Miestne združenie YMCA Nesvady

situácie tiež jestvujú rozličné stratégie. Napr. ak zisťujeme, či deti a mladí ľudia užívajú drogy, nepýtame sa najskôr, či respondent drogy užíva a ak áno, ďalej sa ho pýtame aké. Zvyčajnou stratégiou je tváriť sa, že je to normálna vec, preto sa môžeme napr. spýtať: “Kedy ste naposledy fajčili marihuanu?”, a ako jednu z možností uviesť “nikdy”. Inou stratégiou je využiť zástupnú osobu – nepýtame sa priamo na skúsenosti respondenta, ale na skúsenosti kamarátov, spolužiakov, známych. Napr. ak zisťujeme, či je na škole šikana, môžeme sa spýtať na mieru súhlasu s nasledovným výrokom: “Niektorí moji spolužiaci zažili v našej škole šikanovanie.”

Dramaturgia

Dotazník by mal mať svoju dramaturgiu. Na začiatku stručne predstavíme cieľ výskumu, informujeme o tom, že výskum alebo prieskum je anonymný, a poďakujeme sa respondentom za otvorené úprimné odpovede, ako aj za čas, ktorý vyplneniu dotazníka venovali. Následne sa zvyknú zaraďovať otázky, ktoré uvádzajú účastníka do témy výskumu, po nich nasledujú hlavné otázky dotazníka, tzv. tematické. Dotazník uzatvárajú demografické otázky, ktoré modelujú charakteristiku respondenta – či je to žena alebo muž, koľko má rokov atď. podľa miery podrobnosti, ktorú potrebujeme zachytiť a zistiť, a na základe ktorej budeme odpovede vyhodnocovať.

V praxi sa veľmi často stretávame s dotazníkmi, ktoré umiestňujú demografické otázky na začiatok. Dôvod, prečo by mali byť až na konci je ten, že pri nich nemusí respondent veľa rozmyšľať a vie ich poľahky vyplniť, preto chceme jeho pozornosť a energiu na začiatku vyplňania dotazníka využiť na plné sústredenie sa na tematické otázky. Ak ho oberieme o časť energie demografickými otázkami na začiatku dotazníka, bude venovať omnoho menej pozornosti tematickým otázkam a ich zodpovedaniu.

Výber respondentov

Ešte sa pristavme pri respondentoch dotazníka. Pokiaľ je dotazník určený deťom a mladým ľuďom, v prípade základných a stredných škôl sa nám najviac osvedčilo nadviazať spoluprácu s riaditeľmi škôl, poprosiť ich o to, aby umožnili žiakom a študentom vyplniť dotazník v rámci vyučovacej hodiny v každej triede. Ak sa nám ich podarilo získať pre spoluprácu, dostali sme odpovede od veľkého množstva respondentov – v jednej samospráve až 80% všetkých žiakov a študentov na školách. Samozrejme, nemôžeme spraviť dotazník pre celú základnú školu. Nám sa osvedčilo, že je možné spraviť dotazník, ktorý je vhodný od 7. ročníka základnej školy po posledný ročník strednej školy, príp. časť dotazníka bola využiteľná aj pre vysokoškolákov. Tu nám veľmi pomohli aj online nástroje, a tak sme dotazník distribuovali online, čím sa odpovede automaticky preniesli do tabuľky, s ktorou bolo ľahké pracovať a vyhodnotiť výsledky.

V jednej samospráve sme sa zaujímali o názory a potreby rodičov vo vzťahu k svojim deťom a živote v danom meste. Tam sa nám osvedčil prístup, že deti dostali dotazník pre rodičov v nezalepenej obálke. Tú mali odovzdať svojim rodičom a po 3 týždňoch priniesť v zalepenej obálke do školy. Zalepená obálka dávala možnosť poslať aj nevyplnený dotazník – nezúčastniť sa výskumu. Zároveň sme hneď v úvode dotazníka uviedli informáciu, že je možné vyplniť ho aj elektronicky a odkázali ich na internetovú stránku, kde sa dotazník nachádzal. Niektorí rodičia túto možnosť využili, čo nám ušetrilo čas pri elektronickom spracúvaní dotazníkov oproti tým, ktoré boli vyplnené písomne v tlačenej verzii. Pripomíname, že prevedenie písomných odpovedí do elektronickej verzie zaberá veľa času, a je preto potrebné počítať s náležitým časom, kapacitami a príp. aj financiami za odmenu za túto službu. V tomto konkrétnom prípade sme dotazníky distribuovali rodičom základných a materských škôl.

Najmenšiu návratnosť vyplnených dotazníkov sme mali v elektronickej podobe, keď sme propagovali link, na ktorom bolo možné dotazník vyplniť, bez nasadenia a spolupráce partnerov. Pritom kampaň bola relatívne intenzívna, pozostávajúca z opakovaných facebookových postov aj platenej reklamy, plagátov v školách, reklame v miestnych médiách.

Príklad č. 1.

Ukážka časti dotazníka, ktorý sme používali pri mapovaní potrieb detí a mladých ľudí v konkrétnej komunite vychádzajúc z predchádzajúcich zistení v rámci fokusových skupín a individuálnych rozhovorov. Dotazník bol určený mladým ľuďom od 7. ročníka základnej školy po posledný ročník strednej školy.

Ahoj, snažíme sa zistiť, čo sa mladým ľuďom v našom meste páči, nepáči, čo by chceli, aby tu fungovalo lepšie. Preto sme pripravili tento dotazník. Potrebujeme však tvoju pomoc – keďže patíš k mladým ľuďom, ktorí v našom meste žijú alebo v nej navštevujú školu, teda trávia tu nejaký ten čas, veľmi by nám pomohol tvoj názor na vec. Veľmi pekne ti ďakujeme za tvoj čas a ochotu. Veríme, že spoločne sa nám podarí niečo zmeniť, aby bolo naše mesto lepším miestom pre mladých. Prosíme, predstav si svoje bežné dni aj víkendy a zhodnoť možnosti a služby, ktoré v našom meste máš a využívaš.

Naše mesto považujem za priateľské mladým ľuďom

Áno – Nie – V niečom áno, v niečom nie

Prosíme, napíš prečo naše mesto považuješ/ nepovažuješ za priateľské mladým ľuďom:

Uved' mieru súhlasu s nasledovnými výrokmi:

Úplne súhlasím – Skôr súhlasím – Skôr nesúhlasím –
Úplne nesúhlasím – Nevieam

Škola

1. Do školy chodím rád
2. Som spokojný/á s odbornosťou učiteľov v škole
3. Som spokojný/á s prístupom učiteľov v škole
4. Škola nás pripravuje na život
5. V škole mám možnosť vyjadriť svoj názor
6. Môj názor je v škole braný vážne
7. V škole máme fungujúcu žiacku školskú radu/študentský parlament
8. V škole mám možnosti realizovať svoje nápady
9. V škole mám možnosti zapojiť sa do rozličných krúžkov
10. Ponúkané krúžky v škole sú podľa mojich záujmov

11. V škole máme miesto, kde môžem zostať aj po vyučovaní
12. So spolužiakmi vychádzam dobre
13. V našej škole je šikana
14. Niektorí moji spolužiaci berú drogy
15. Niektorí moji spolužiaci sa sebapoškodujú (režú)
16. Na našej škole funguje gang výtržníkov
17. Keď je v škole nejaký problém, mám sa na koho obrátiť
18. Pokiaľ mám nejaký osobný problém, mám sa na koho obrátiť aj mimo školy
19. V škole si máme kde bezpečne odložiť bicykle a kolobežky
20. Technické vybavenie školy je dostatočné
21. Školský dvor a ihriská môžeme využívať aj po vyučovaní

Napiš nám tvoje podnety k tomu, čo a ako zlepšiť v škole:

Voľný čas

1. Svoj voľný čas po škole trávim prevažne v našom meste
2. Mám dostatok možností pre využitie voľného času v našom meste
3. V našom meste sú krúžky a aktivity, ktoré ma zaujmajú
4. Za krúžkami a aktivitami dochádzam do iných miest
5. Nevyhľadávam organizované voľnočasové aktivity
6. V našom meste je dostatok ihrísk pre mladých ľudí môjho veku
7. Ihriská v našom meste sú dobre udržiavané
8. V našom meste chodím vo voľnom čase do parkov/lesov
9. Všade je veľa hovienok od psov

10. Na ihriskách sa cítim bezpečne
11. Rodičia ma pustia samého/samú von
12. Radšej trávim voľný čas doma
13. Poznám organizácie, ktoré sa venujú mladým ľuďom v našom meste
14. Chodím do organizácií, ktoré sa venujú mladým ľuďom v našom meste
15. Zapájam sa do aktivít organizovaných kostolom/farou v našom meste
16. V našom meste mi chýba klub pre mladých ľudí, kde by som mohol/mohla s kamarátmi slobodne tráviť voľný čas
17. Vo voľnom čase sa zapájam do organizovania rôznych podujatí v našom meste
18. Vo svojom voľnom čase sa venujem dobrovoľníctvu.
19. Rodičia mi venujú dostatok času a pozornosti
20. Mám príliš veľa krúžkov a organizovaných aktivít

Kde sa v našom meste vo svojom voľnom čase najčastejšie stretávaš so svojim kamarátmi a kamarátkami? Napíš nám tvoje podnety k tomu, čo a ako zlepšiť v možnostiach trávenia voľného času v našom meste:

Šport

1. Rád/rada športujem
2. V našom meste mám dostatok príležitostí pre šport
3. Som členom športového klubu v našom meste
4. Za športovými aktivitami cestujem do iných miest
5. V našom meste máme dostatok priestorov na športovanie
6. Športoviská v našom meste sú v dobrom stave
7. Využívam športoviská v našom meste
8. V našom meste by som chcel/a viac možností pre workout vonku
9. V našom meste by som chcel/a viac možností pre parkour
10. V našom meste by som chcel/a viac možností pre bicross a pump track

11. V našom meste by som chcel/a viac možností pre bicykle, inline korčule, kolobežky, skateboardy, longboardy
12. Poznám aktivity mestského športového klubu

Napiš nám tvoje podnety k tomu, ako zlepšiť možnosti pre športovanie v našom meste:

Kultúra

1. Zaujímajú ma kultúrne podujatia
2. V našom meste mám dostatok príležitostí pre svoje kultúrne vyžitie
3. Za kultúrnymi aktivitami chodím radšej do iných miest
4. Chodím na kultúrne podujatia organizované v našom meste
5. Na kultúrnych podujatiach v našom meste si vždy nájdem nejaký program, ktorý mi vyhovuje
6. Poznám Mestské centrum kultúry a jeho aktivity
7. Chodím vo svojom voľnom čase na aktivity do Mestského centra kultúry
8. Ponuka kina v našom meste je pre mňa zaujímavá
9. V našom meste by som chcel/a viac kultúrnych aktivít pre mladých môjho veku
10. Viem o možnostiach pre legálne graffiti v našom meste
11. Chcel/a by som viac možností pre legálne graffiti v našom meste
12. Poznám aktivity mestskej knižnice
13. Som zapísaný/á v mestskej knižnici
14. Zúčastňujem sa na aktivitách a podujatiach knižnice

Napiš nám tvoje podnety k tomu, čo a ako zlepšiť v rámci kultúrneho vyžitia v našom meste:

Verejné priestory a služby

1. V našom meste je čisto
2. V našom meste je dostatok smetných košov
3. V našom meste je dostatok sáčkov a košov na psie hovienka
4. Chodníky v našom meste sú v dobrom stave
5. V našom meste je dostatok príležitostí pre jazdu na bicykli, kolobežke, inline korčuliach, skateboarde, longboarde
6. Cesty a chodníky pre jazdu na bicykli, skateboarde, atď. sú v dobrom stave
7. Sieť MHD je v našom meste je dobrá
8. Zastávky MHD sú primerane udržiavané
9. V našom meste je dostatočne zabezpečené osvetlenie
10. V našom meste sa cítim bezpečne
11. V našom meste stretávam policajtov, ktorí dozerajú na poriadok
12. Keď stretnem policajtov v našom meste, sú nápomocní
13. Nebojím sa policajtov osloviť, ak to potrebujem
14. Keď niečo v našom meste nefunguje/nepáči sa mi, viem na koho sa obrátiť

Napiš nám tvoje podnety k tomu, či a ako zlepšiť verejné priestory a služby v našom meste:

Odkiaľ získavaš informácie o tom, čo môžeš v našom meste robiť?

- Internetová stránka mestského úradu
- Facebooková stránka mestského úradu
- Výveska/nástenka mestského úradu
- Mestské noviny
- Nástenky a plagáty v škole
- Plagáty v uliciach
- Od organizácií a inštitúcií
- Od priateľov, známych, susedov
- Iné, uved:

Možnosť získať informácie o dianí a podujatiach v našom meste hodnotím ako:

- Dostatočnú
- Priemernú
- Nedostatočnú

Napiš nám tvoje podnety k tomu, či a ako zlepšiť informovanosť o možnostiach a aktivitách v našom meste:

Je niečo, na čo sme sa v súvislosti so zlepšením kvality života detí a mladých ľudí v našom meste nepýtali, a chceš nám to povedať?

Príklad č. 2

Príklad časti jednoduchého dotazníka pre rodičov, ktorým sme mapovali ich názory na potreby detí a mladých ľudí v samospráve. Keďže sme s rodičmi v danej téme nemali predchádzajúci kontakt, dotazník bol poňatý skôr kvalitatívne a obsahoval predovšetkým otvorené otázky.

Naše mesto sa snaží zlepšiť kvalitu života detí a mladých ľudí v ňom. Preto však potrebuje poznať aktuálnu situáciu. Preto by sme Vás chceli požiadať o vyplnenie stručného dotazníka, ktorý držíte v rukách a pomôcť nám s touto úlohou. Za Vašu ochotu a čas Vám ďakujeme.

Čo podľa Vás v našom meste pre deti a mladých ľudí FUNGUJE DOBRE a prečo?

Čo podľa Vás v našom meste pre deti a mladých ľudí NEFUNGUJE a CHÝBA a prečo?

Odkiaľ získavate informácie o tom, čo môžu deti, mladí ľudia, rodiny v našom meste robiť?

- Internetová stránka mestského úradu
- Facebooková stránka mestského úradu
- Výveska/nástenka mestského úradu
- Mestské noviny
- Nástenky a plagáty v škole
- Plagáty v uliciach
- Od organizácií a inštitúcií
- Od priateľov, známych, susedov
- Iné, uveďte:

Možnosť získať informácie o dianí a podujatiach v našom meste hodnotím ako:

- Dostatočnú
- Priemernú
- Nedostatočnú

Je niečo, na čo sme sa v súvislosti so zlepšením kvality života detí a mladých ľudí v našom meste nepýtali, a chcete nám to povedať?

Ďalšie údaje pre lepšie nastavenie poskytovaných služieb:

Som:

otec – matka

V tomto meste:

Bývame – Nebývame, moje dieťa/deti sem dochádzajú do školy

Ďakujeme Vám za váš čas a ochotu podeliť sa s nami o Vaše názory a skúsenosti.

Tvorivé metódy zisťovania názorov detí a mladých ľudí

Prinášame prehľad niekoľkých tvorivých prístupov, ktoré môžete vo svojej práci s deťmi a mladými ľuďmi využiť. Niektoré z nich je možné využiť na prácu s deťmi už od veku 4-5 rokov.

Je však potrebné zdôrazniť, že metóda sama je len časť úspechu - je to nástroj, ako deti a mladých ľudí tvorivo motivovať k tomu, aby sa nad témou, ktorú riešime, zamysleli a následne sa im o nej lepšie rozprávalo. Ako do tohto procesu priniesť viac akcie a dynamiky, pretože statický proces rozprávania alebo písania ich môže nudiť, budú mu venovať malú pozornosť alebo budú chcieť vec rýchlo vybaviť, a tak poskytnú iba povrchné informácie, aby to mali čo najskôr za sebou, no tieto budú nedostatočné, a neumožnia nám lepšie preniknúť do ich sveta, skúseností a potrieb. Preto netreba podceňovať následnú diskusiu pri/po použití tej-ktorej metódy. Zároveň je dôležité výpovede detí a mladých ľudí zaznamenávať napr. nahrávaním alebo robením priebežných poznámok s pomocou druhého facilitátora.

Sociálna mapa

Sociálna mapa ukazuje sieť sociálnych vzťahov v komunite. Môžeme využiť veľký čistý papier, do jeho stredu umiestnime kresbu panáčika znázorňujúceho dieťa alebo mladého človeka (imaginárneho alebo konkrétneho), a k nemu podľa témy priradíme rozličné prvky. Môžeme ich kresliť alebo prilepovať či pripínať špagátiky. Alternatívou je využitie reálnej mapy prostredia, v ktorom deti a mladí ľudia žijú. Príkladom môže byť zisťovanie podporných služieb, ktoré deti a mladí ľudia majú (resp. o ktorých vedia). V centre záujmu môže byť otázka: „Ak mám nejaký problém, na koho sa môžem obrátiť?“ Takto všeobecne polože-

ná otázka bude najskôr generovať sadu problémov, napr. nemám sa s kým hrať, bojím sa, niekto mi ubližuje, niečo ma bolí, potrebujem poradiť a ďalšie. Ak nás zaujíma nejaký konkrétny problém, môžeme otázku položiť užšie, napr. „Keď nejaké dieťa alebo mladý človek zažíva šikanovanie, kam sa môže obrátiť, kto všetko mu môže pomôcť?“ Alebo: „Čo môžem v našom meste/dedine robiť vo svojom voľnom čase, kam môžem ísť?“ Ďalej sa diskusia môže rozvinúť o tom, čo tomu pomáha, čo tomu bráni, čo by bolo potrebné spraviť, aby to fungovalo lepšie.

Mapa mobility

Mapa mobility využíva v zásade rovnaký princíp ako sociálna mapa. Pre uplatnenie tejto metódy potrebujete buď mať vytlačenú mapu mesta/dediny resp. ich časti, ktorá vás najviac zaujíma, a naučiť sa s deťmi a mladými ľuďmi vedieť ju čítať, orientovať sa v nej alebo mať veľký čistý papier na ktorý mapu s deťmi a mladými ľuďmi spoločne nakreslíte. Napr. môže byť vašim zámerom zmapovať bezpečnosť ciest z domu detí a mladých ľudí do školy. Deti a mladí ľudia na mapu nakreslia cestičky, kadiaľ a ako sa do školy dostávajú, a pritom môžu zaznačovať aj body, kde doprava nie je dobre vyriešená, kde sa necítia bezpečne, kde sú nejaké bariéry, ale aj príklady, kde je situácia dobre vyriešená a mohla by slúžiť ako vzor pre ďalšie riešenia. Takto viete získať dobrý prehľad o tom, ako sa deti a mladí ľudia môžu bezpečnejšie dostať do školy, a čo je pre to potrebné spraviť.

V súčasnej dobe množstvo rodičov vozí deti a mladých ľudí do školy autom, preto môžete pridať otázku: „Čo by bolo potrebné spraviť, aby ste do školy mohli bezpečne chodiť sami (pešo, s použitím kolobežiek, bicyklov, skateboardov a pod.)?“ Ďalšou témou vhodnou na využitie tejto metódy je trávenie voľného času a dostupnosť možností pre voľný čas – kde deti a mladí ľudia trávia voľný čas, ako sa na dané miesta dostávajú, ako ich využívajú, čo im chýba, aby sa tam vedeli dostať efektívnejšie a cítili sa bezpečnejšie.

V prípade práce s mapou, architektúrou, urbanistickým plánovaním a vytváraním návrhov riešení v konkrétnom priestore je vhodné pracovať aj s modelmi. Deti a mladí ľudia môžu napr. vytvoriť model ulice alebo model ihriska. Použiť môžu rôznorodý materiál s ktorým môžu všakovako tvorivo naložiť alebo aj stavebnicu Lego či iné konštrukčné stavebnice. V prípade stavebníc, ktoré obsahujú figúrky zvierat im môžu dať symbolický význam, napr.: „Sem som umiestnil leva, lebo keď idem večer cez tento park, tak sa bojím, keďže tu nesvietia lampy. Mám strach, že z kríkov vybehne nejaké zviera a ublíži mi. Preto cez park večer vždy veľmi rýchlo prebehnem.“

Rozprávanie príbehov

Rozprávanie príbehov je silný nástroj na zdieľanie skúseností detí a mladých ľudí v rozličných oblastiach života. Môže ísť o príbehy ich vlastné alebo ich kamarátov, známych, prípadne fiktívnych osôb – tým im dáme možnosť, zvlášť pri citlivejších témach, aby zdieľali svoje skúsenosti, no zároveň ostali v anonymite, keďže dané skúsenosti môžu, ale nemusia byť ich, keďže oficiálne hovoria o niekom inom. Niektoré témy nie sú vôbec ohrozujúce – napr. pri mapovaní možností a bariér pre hru. Deti a mladí ľudia môžu rozprávať o tom, ako a kde sa hrávali kedysi a ako teraz, čo sa zmenilo, prečo tam či onam už nechodia (aké zmeny prebehli, aké bariéry či prekážky sa vyskytli), a prečo teraz chodia inam (čo je na týchto miestach zaujímavé, čo ich motivuje ich využívať, čo by sa na nich ešte dalo zlepšiť).

Rozprávanie príbehov môže byť aj na citlivejšie témy – napr. ak je v našom záujme zlepšovať zdravotnícke služby pre deti a mladých ľudí, môžu rozprávať príbehy o tom, čo zažili, keď boli u lekára alebo v nemocnici. Následne je vhodné rozvinúť doplňujúcu diskusiu, ktorá na základe prednesených osobných príbehov rozvinie debatu o tom, čo deti a mladí ľudia potrebujú v prístupe lekárov a zdravotníckeho personálu, aby sa v situácii choroby, vyšetrenia či pobytu v nemocnici cítili čo najbezpečnejšie, akceptovaní a rešpektovaní.

Alternatívou k rozprávaniu príbehov je tvorba príbehu. Príbeh sa môže tvoriť na zadanú tému alebo pomocou provokatívnych otázok „Čo ak...?“ Príkladom môže byť tvorba príbehu dieťaťa alebo mladého človeka, ktorý sa v našom meste cíti osamelý. Deti a mladí ľudia spoločne tvoria príbeh tak, že každý za radom doplní jednu vetu. Takto je možné zistiť informácie o tom, kde deti a mladí ľudia hľadajú emocionálnu podporu a sociálne vzťahy, o akých aktivitách a stratégiách rozmýšľajú, aby sa necítili osamelí.

V prípade využitia prístupu „Čo ak...?“ môžeme zas nechať deti a mladých ľudí tvoriť príbehy na zadané témy jednotlivo alebo v skupine. Témy môžu byť rôznorodé v závislosti od toho, čo potrebujeme v našej komunite riešiť, napr.: Čo by som pre naše mesto/dedinu spravil, ak by som mal možnosť rozhodnúť o tom, kam investovať milión eur? Čo ak by som mohol navrhnúť vlastnú štvrť v našom meste/dedine, ako by vyzerala? Čo ak by sa mi kamarát/kamarátka zdôveril, že sa vyskúšal rezať a už mesiac to robí (sebapoškodzovanie)?

Kresby

Deti a aj mnohí mladí ľudia veľmi radi kreslia. Zvlášť deťom dáva kresba možnosť vyjadriť symbolicky to, čo nedokážu povedať slovami, resp. až pri následnom komentovaní nakresleného sa vynoria tie správne slová. Kresba sa využíva už pri vyššie spomínaných prístupoch, v ktorých sa kreslia mapy. No kresba sa dá využiť snáď vo všetkých oblastiach a témach, ktoré chceme s deťmi a mladými ľuďmi prebrať. Dôležité je však neskĺznuť do psychologickej interpretácie

kresieb detí a mladých ľudí, to je výsadou špeciálne pripravených a trénovaných psychológov a psychoterapeutov. V našej práci s deťmi a mladými ľuďmi môžeme kresbu využívať ako základ pre sebvýjadrenie tvorivým spôsobom a následnú doplňujúcu diskusiu. Deti a mladí ľudia môžu napr. kresliť ako by mala vyzeráť ideálna škola alebo ideálne ihrisko. Kresba sa dá tiež využiť aj na ťažšie témy, napr. kde som sa vo svojom živote alebo v našom meste/dedine stretol s násilím, resp. ho videl – aká to bola situácia, a v následnej diskusii potom hovoriť aj o tom, aké sú možnosti, kde hľadať pomoc, čo je potrebné urobiť pre to, aby sa deti a mladí ľudia v živote, v meste/dedine cítili bezpečne.

Prechádzka

Keď pracujeme s deťmi a mladými ľuďmi, najčastejšie sme zvyknutí zavrieť sa v triede, klubovni, sadnúť si do kruhu, rozprávať sa, pracovať na úlohách v menších skupinkách. V prípade, že sa rozprávame o komunite či meste/dedine, kde deti a mladí ľudia žijú, nie je na škodu vyjsť von do tohto priestoru a nechať sa previesť deťmi a mladými ľuďmi ako sprievodcami po priestoroch, ktoré využívajú/nevyužívajú. Takto sa

priamo na mieste dozvieme viac o nich a ich nápadoch – čo by bolo dobré spraviť, zlepšiť, zabezpečiť.

Pripomíname, že aj počas prechádzky vonku je dobré robiť si priebežné zápisky z toho, čo nám deti a mladí ľudia ukazujú a hovoria. Ak ide o menšiu štvrť alebo dedinu, môžeme s deťmi a mladými ľuďmi prejsť každú ulicu, a oni nám môžu porozprávať, či ju nejakým spôsobom využívajú a ako, alebo ak nie, prečo. Taktiež môžeme zorganizovať tematickú prechádzku alebo sériu tematických prechádzok, ktoré budú postupne pridávať rozličné vrstvy poznania o deťoch a mladých ľuďoch, ich využívaní priestoru a vzťahu k nemu, napr. nám môžu ukazovať miesta, kde sa hrajú, kde sa hrávali a už sa nehrajú, kde sa vôbec nedá hrať a bolo by dobré to zmeniť. Alebo si s nimi môžeme prejsť cesty, ktorými chodia z domu do školy, za kamarátmi, voľnočasovými aktivitami a zistiť, kde sa cítia bezpečne, kde nie, kde by aké vylepšenia potrebovali (napr. chýbajúci prechod).

Digitálne fotografie

Digitálna fotografia dopĺňa metódy mapovania a prechádzky. Deti a mladých ľudí nesprevádzame na

Misia mladých, Tvrdošín

prechádzke, namiesto toho majú za úlohu odfotografovať miesta v ich komunite, ktoré súvisia s témou, ktorá nás zaujíma – klasicky napr. možnosti pre hru, bezpečnosť, miesta, ktoré majú radi a miesta, ktoré sa im nepáčia, nemajú radi, nechodia tam. V súčasnosti má veľa detí a mladých ľudí mobilný telefón s fotoaparátom, tí, ktorí nemajú, môžu pracovať v páre alebo skupine s tými, ktorí majú, taktiež im môžeme zapožičať nejaké staré telefóny s potrebnou technikou či digitálne fotoaparáty alebo tablety, ktoré umožňujú fotografovanie.

Fotografie, ktoré deti a mladí ľudia prinesú, si môžeme spoločne ukázať na počítači alebo premietnuť s pomocou dataprojektora na plátno/stenu s následným komentárom od detí a mladých ľudí. Fotografie tiež môžeme vytlačiť a prilepovať na mapu štvrte, mesta, dediny. Ak ide o technicky zdatnejšieho facilitátora, alebo v skupine máme technicky zdatné deti a mladých ľudí, fotografie môžeme umiestňovať v online priestore na mapu územia, o ktorom sa rozprávame.

Jednou z pomôcok pre využitie digitálnej fotografie je napr. rámik z kartónu, ktorý deťom a mladým ľuďom dáme, ešte lepšie, ak ho spolu vyrobíme. Ten je z jednej strany nafarbený na zeleno a z druhej strany nafarbený na červeno. Cez tento rámik potom deti a mladí ľudia robia fotografie, pričom zelený rámik symbolizuje niečo, čo sa im v komunite páči a červený niečo, čo sa im nepáči. Digitálna fotografia je dobrým nástrojom aj pre zapojenie detí a mladých ľudí s postihnutím. Počas týždňa môžu fotiť miesta v komunite, meste/dedine, kde narazili na problémy s mobilitou, a miesta, kde naopak tieto problémy nemali.

Písanie denníkov

Písanie denníkov je vhodnou metódou na zachytenie každodenných skúseností detí a mladých ľudí a sledovanie ich života v čase. Nie všetky deti a mladí ľudia však radi píšú a treba s tým počítať, resp. motivovať tých, pre ktorých to nie je veľmi zaujímavá metóda, aby si aspoň v odrážkach zaznačili na najdôležitejšie zo dňa vo vzťahu k téme, ktorá vás zaujíma. Pomôcť im môžete tak, že im podvečer pošlete SMS alebo inú správu, s pripomienkou, že je čas venovať sa denníku.

Ideálna dĺžka experimentu je jeden týždeň. Jeden týždeň by deti a mladí ľudia mali dokázať udržať pozornosť a úsilie venovať sa tejto úlohe, zároveň, v prípade, že je to relevantné, dostanete obraz o tom, ako sa daný jav vyskytuje v životoch detí a mladých ľudí cez týždeň a ako cez víkend (napr. trávenie voľného času, športovanie, život v online svete, škola a povinnosti súvisiace so školou, ich povinnosti a úlohy v domácnosti a iné).

Nemusí ísť pritom iba o chronologické spísanie toho, čo sa ako dialo. Môžete ich nasmerovať napr. aby si zapísali najlepší a najhorší zážitok zo dňa – napr. z pobytu v škole/z interakcie s kamarátmi, alebo situáciu, v ktorej si nevedeli sami poradiť, a ako to nakoniec vyriešili, či situáciu, na základe ktorej sú na seba v daný deň hrdí, ak je vaším zámerom zisťovať mieru odolnosti detí a mladých ľudí a stratégie na vyrovnávanie sa s negatívnymi situáciami v živote. Okrem písaného slova môžu denníky obsahovať kresby, koláže či fotografie.

Dôležité je potom spoločne s deťmi a mladými ľuďmi (individuálne alebo v skupine) zrevidovať zaznamenané zážitky a skúsenosti, a ďalej sa o nich rozprávať pre získanie dodatočných informácií a detailnejšieho pohľadu na vec.

Divadelné techniky

Divadelné techniky umožňujú prehrávať situácie zo života detí a mladých ľudí. Sú vhodným nástrojom na sledovanie interakcií – či už medzi rovesníkmi alebo s dospelými. Túto techniku môžete využiť napr. na zrevidovanie rôznorodých sociálnych služieb (v čo najširšom zmysle), ktorých sú deti a mladí ľudia klientmi – škola, komunitné centrum, krúžky, športový klub, zariadenia sociálnej starostlivosti, zdravotnícke zariadenia, ale napr. aj mestská hromadná doprava a i. Deti a mladí ľudia prehrávajú scény s pozitívnym alebo negatívnym nábojom. V prípade pozitívnych scénok je dobré rozdiskutovať a zaznamenať faktory, ktoré danému zážitku dali pozitívny náboj. V prípade negatívnych scénok môžu zahrať ich alternatívy s tým, čo by sa muselo zmeniť, aby bol zážitok pozitívny.

Inšpiráciou v tomto prístupe môže byť tzv. divadlo utláčaných, ktorého autorom je Augusto Boal. V tomto prístupe majú ostatní možnosť scénu kedykoľvek zastaviť a prevziať rolu ktorejkoľvek postavy, pričom ju ďalej hrajú zo svojho pohľadu. Nám sa však tento prístup neosvedčil, lebo prerušoval dej a myšlienky pôvodných hercov. Odporúčame preto prehrať pôvodnú scénu, a až po jej skončení zahrať jednu, dve, tri alternatívy, podľa množstva podnetov detí a mladých ľudí na alternatívne riešenia. Samozrejme, je dôležité priebežne medzi scénkami s deťmi a mladými ľuďmi o nimi navrhovaných a zahraných zmenách diskutovať a vysvetliť si zahrané zmeny.

Alternatívou k priamemu hraniu, kde sú deti a mladí ľudia sami hercami, je využitie bábkového divadla. To ponúka aj mieru anonymity pre deti a mladých ľudí v prípade, že s nimi riešime citlivé témy. Napr. môžu hrať bábkové divadlo na tému šikany v škole alebo divadlo o dobrom a zlom vedúcom krúžku či komunitného centra. Takto sa problémy prenášajú na symbolickú rovinu – zvlášť, ak v scénke vystupujú ľudia, s ktorými sú v priamom kontakte, a sú vo formálnom postavení vyššej moci.

S menšími deťmi je možné využiť bábkú maňušku, kedy dieťa, ktoré má maňušku na ruke, rozpráva príbeh na danú tému, pričom akoby išlo o príbeh maňušky, nie jeho vlastný. Maňuška medzi deťmi koluje, a tak má každý možnosť rozprávať za maňušku a prispieť svojím príbehom. Facilitátor a ostatní majú možnosť sa maňušky pýtať otázky, alebo môže facilitátor vyzvať deti, čo by v tej-ktorej situácii maňuške poradili.

Audio a video nahrávky

Prístup akčného výskumu, ktorý je sčasti prítomný v celej tejto kapitole, robí okrem osobného zaangažovania z detí a mladých ľudí aj samotných výskumníkov. Tí sú dobrými vyslancami medzi svojimi rovesníkmi. Občas sa im podarí dostať bližšie k ostatným deťom a mladým ľuďom, ako dospelým, a taktiež vedia získať úprimnejšie odpovede. Motivujúcim nástrojom je využitie moderných technických pomôcok, ako je

napríklad nahrávanie hlasu alebo videa. V súčasnosti je to vďaka pokročilejšej technike smartfónov či tabletov relatívne jednoduché.

Deti a mladí ľudia sa tak môžu zmeniť na výskumníkov-reportérov, a zisťovať tak názory na zadanú tému u svojich rovesníkov, pričom ich môžu digitálne zaznamenávať. Využívanie technológií a zverenie zodpovednosti za prieskum detí a mladých ľudí zvyčajne veľmi baví. Avšak predtým, ako vyrazia do terénu, je potrebné im poskytnúť základný tréning nielen vo využívaní technológií, ale aj v zistení a rešpektovaní osobných hraníc, za ktoré ich respondenti nechcú pustiť, ako aj etických dohôd o zobrazovaní.

Uviedli sme niekoľko metód, ktoré môžu tvorivým spôsobom stimulovať diskusiu s deťmi a mladými ľuďmi o javoch, situáciách a prostredí ich života, čo môže viesť k ich lepšiemu poznaniu, pochopeniu i hľadaniu efektívnych riešení. Opätovne pripomíname, že metóda je len nástroj, dôležitá je samotná diskusia, snaha pozerať sa na zistené informácie aj za ne, čítanie medzi riadkami – častokrát je dôležitou informáciou aj to, o čom deti a mladí ľudia nehovoria (buď o tom nevedia a zodpovednosťou dospelých je zlepšiť informovanosť alebo o tom nechcú hovoriť, čo môže indikovať hlbší problém).

Zároveň, ak sa vyskytne situácia a téma, ktoré riešiť nevieme, no ukazuje sa, že je potrebný zásah iného odborníka, mali by sme to s príslušným odborníkom konzultovať, a citlivo s daným dieťaťom alebo mladým človekom o riešení komunikovať. Sami by sme sa nemali pokúšať byť psychoterapeutom, ak ním v skutočnosti nie sme – môžeme viac uškodiť ako pomôcť.

V rámci zisťovania názorov, životných príbehov a produkcie audiovizuálnych diel je potrebné zachovať anonymitu detí a mladých ľudí. Ich diela môžeme využívať, ďalej ukazovať či vystavovať len so súhlasom detí a mladých ľudí, pričom súčasťou dohody je aj to, či to bude anonymne alebo s uvedením mena. Všetky z uvedených metód si vyžadujú viac času na prácu s deťmi a mladými ľuďmi, veríme však, že ide o dobre investovaný čas, ktorý je pre všetkých zúčastnených tvorivý a prínosný.

04

Tvorba stratégie

Podobne ako je námorník bez mapy a kompasu stratený a vydaný napospas moru, tak sa môže aj naša práca s deťmi a mladými ľuďmi ostať zmietať na vlnách príležitostí a občasných nekoordinovaných úspechov rôznorodých aktivít, ak nemá jasnú stratégiu. Preto je dôležité využiť sieť kľúčových hráčov a zistené skutočnosti o potrebách detí a mladých ľudí v samospráve (obidvom oblastiam sme sa v našej príručke venovali v predchádzajúcich kapitolách). Spoločne (participatívne) treba vytvoriť stratégiu, teda zoznam riešení a postupov ich realizácie usporiadaných podľa priorít v rámci jednotlivých oblastí s určenou zodpovednosťou a časovým rámcom realizácie.

Ako uvádza F. Y. Denstad (2009, s. 54) vytvorenie koherentnej stratégie zabezpečí strednodobý alebo dlhodobý plán pre zlepšenie situácie detí a mladých ľudí s jasne stanovenými cieľmi a zodpovedajúcimi opatreniami pre každý z cieľov. Zároveň dobre postavená stratégia zabezpečí participáciu detí a mladých ľudí – sú partnermi v jej tvorbe, napĺňaní a vyhodnocovaní, nie sú len zdrojom údajov ako objekty, ale aj aktívne participujúce subjekty. Stratégiu treba vnímať ako jasný plán, ktorý je ale flexibilný a dokáže vhodne reagovať na nové skutočnosti – prehodnotenie priorít, doplnenie nových oblastí a aktivít, ale aj vypustenie už zrealizovaných či tých, ktoré sa postupom času ukážu ako nedôležité príp. neefektívne. Taktiež musí vedieť aktuálne reagovať na prípadné zmeny politickej situácie alebo financovania.

Vytvorenie vlastníctva

Vytvorenie stratégie (samotný proces, výsledok a jej implementácia v praxi) zvyšuje spoločné vlastníctvo témy, teda zdieľanú zodpovednosť za deti a mladých ľudí v samospráve. Taktiež vedie k spájaniu síl v zmysle spoločného snaženia pre lepší život detí a mladých ľudí v meste/dedine. Hlavnú zodpovednosť nesie samospráva, keďže ide o jej strategický dokument a plán. Avšak v dobre fungujúcej komunite, pokiaľ bol daný dokument vypracovaný skutočne participatívne v spolupráci s deťmi, mladými ľuďmi, rodičmi, organizáciami a inštitúciami, ktoré s nimi pracujú, v spolupracujúcom duchu a s rešpektom ku každej zúčastnenej strane, sú vlastníctvo, motivácia a nasadenie pre úspešnú implementáciu širšie a väčšie. Práve ad hoc prístup v samospráve, ktorému sa spoločná stratégia snaží vyhnúť, bráni koordinácii v jednotlivých oblastiach života detí a mladých ľudí (sektorových politi-

kách) a spolupráci medzi jednotlivými zainteresovanými kľúčovými hráčmi.

Pre vytvorenie vlastníctva je dôležité politické líders-tvo a zaangažovanosť jednotlivých kľúčových aktérov. V ideálnom prípade je za tvorbu stratégie zodpovedný niekto na úrovni kancelárie primátora/starostu. To mu dáva legitimitu koordinovať prácu oddelení, ktoré v rámci jednotlivých tematických oblastí sektorových politik venujú vo svojej práci špecifickú pozornosť deťom a mladým ľuďom.

V praxi sa často stretávame s tým, že problematika detí a mladých ľudí je primárne v zodpovednosti oddelení, ktoré sa venujú školstvu a sociálnym veciam, keďže voči ostatným oddeleniam sú v štruktúre riadenia samosprávy na rovnakej úrovni, a tak sú nie vždy ostatnými vnímaní ako koordinujúci orgán s patričným rešpektom, plnením zadaní a svojich úloh.

Je vhodné, aby práca na stratégii nestála iba na jednotlivcoch, ale v rámci svojich oddelení a tematických oblastí boli zaangažovaní v pracovných skupinách jednotliví kolegovia, experti, reprezentanti občianskej spoločnosti (zvlášť mimovládne organizácie), samotní deti a mladí ľudia.

Je však dôležité zaangažovať aj najvyššiu politickú reprezentáciu samosprávy, poslancov miestneho/mestského zastupiteľstva, ako aj členov komisií v samospráve a pod. Okrem priameho prizvania do spolupráce je vhodnou metódou zavedenie pravidelného reportovania o postupe prác a dosiahnutých míľnikoch a výsledkoch na miestnom/mestskom zastupiteľstve a zasadnutiach komisií.

Zaangažovanie miestnych médií

Pocitu spoločného vlastníctva a zodpovednosti za deti a mladých ľudí v komunite samosprávy môže pomôcť aj zaangažovanie miestnych médií. Tie môžu jednak informovať o dôležitosti celej témy, prinose strategického prístupu k deťom a mladým ľuďom v samospráve

i konkrétnych navrhovaných opatrení. Zvýšením informovanosti navonok prispievajú nielen k šíreniu informácií smerom k občanom, ale vzbudia aj väčší záujem, a tým pádom aj očakávanie smerom k zodpovedným predstaviteľom samosprávy pre vypracovanie dobrej stratégie a jej uvedenie do života. Na druhej strane, zaangažovanie médií môže pozitívne vplyvať aj smerom do vnútra, pretože všetkým zainteresovaným vysielajú signál, že pracujú na niečom dôležitom a zaujímavom, a ich nasadenie, venovaný čas a energia (často nad rámec bežných úloh alebo na dobrovoľníckej báze) nie sú zbytočné a sú verejnou cenou.

Prístup logického rámca

V praxi jestvuje viacero prístupov k tvorbe stratégie. Stručne priblížime tzv. prístup logického rámca, ktorý pre oblasť mládežníckej politiky adaptoval F. Y. Dentad (2009, s. 74 - 80). Upozorňuje, že stratégie v oblasti detí a mladých ľudí často obsahujú obsiahly prehľad potrieb, výziev a príležitostí pre deti a mladých ľudí, čo sú dôležité informácie, avšak je dôležité si uvedomiť, že ide o podkladové materiály, na základe ktorých sa tvorí stratégia, nie sú stratégiou samotnou. Skutočnou stratégiou je tá časť dokumentu, ktorá obsahuje víziu, zámery a ciele, ktoré sú prostredníctvom participatívneho procesu za spoluúčasti detí a mladých ľudí, ich organizácií a ďalších dôležitých aktérov nielen formulované, ale aj premenené na malé merateľné kroky, ktoré je potrebné zrealizovať.

Je dôležité, aby všetci, ktorí sú zodpovední za tvorbu stratégie boli oboznámení s uvedenými rozličnými úrovňami stratégie. V tejto súvislosti by sme radi dali do pozornosti slovenskú publikáciu: D. Weisová, M. Bernátová - *Strategické plánovanie samosprávy* (2012), ktorá poskytuje detailný návod ako postupovať pri tvorbe stratégie aj s konkrétnymi príkladmi.

Vízia

Vízia je najabstraktnejšou predstavou toho, čo chceme dosiahnuť, ako chceme, aby vyzerala budúcnosť,

Ichtys, Bratislava

ku ktorej sa snažíme našou stratégiou a nadväzujúcimi akčnými plánmi dopracovať. Vízia predstavuje skôr všeobecnejšie politické vyjadrenie budúceho želaného stavu, ktoré hovorí o tom, čo bude na konci. Na rozdiel od zámerov a cieľov nemusí byť v každom bode úplne konkrétna a merateľná.

Zámery

Prostredníctvom zámerov pretavujeme víziu do odkazu, čo chceme touto konkrétnou stratégiou dosiahnuť. Zámery predstavujú dlhodobý plán, ktorý je popísaný v sade vyjadrení, ktoré sú konkrétne a dosiahnuteľné. Naplnenie zámerov závisí od mnohých iných faktorov ako len od stratégie samotnej.

Ciele

Ciele predstavujú konkrétny účel, pre ktorý je stratégia potrebná. Vymedzujú priority v jednotlivých tematických sektorových politikách, ktorými budete dosahovať stanovené zámery, čím sa budete snažiť naplniť víziu. Je vhodné limitovať počet cieľov na jeden až tri pre každú tematickú oblasť. To pomôže stratégii byť realistickejšou a dosiahnuteľnou.

Každý z cieľov by mal:

- obsahovať cieľovú skupinu, ku ktorej sa vzťahuje
- byť priamo vo vzťahu k zámerom
- byť dosiahnuteľný v rámci danej stratégie
- byť realistický – k jeho naplneniu dôjde, keď sa zrealizujú výstupy stratégie
- byť formulovaný ako žiadaný cieľový stav, nie ako proces

Príkladom pre formulovaný cieľ môže byť: „Je vytvorený systém, prostredníctvom ktorého sú deti, mladí ľudia, organizácie a inštitúcie, ktoré s nimi pracujú, konzultované na pravidelnej báze vo veciach, ktoré sa dotýkajú priamo detí, mladých, ich organizácií a inštitúcií.“

Výstupy a očakávané výsledky

Výstupy a očakávané výsledky sú zhmotnením toho, čo chcete dosiahnuť svojou stratégiou a sú priamo naviazané na konkrétne zámery a ciele. K jednému zámeru a cieľu sa môže viazať viacero výstupov a výsledkov. Realizácia výstupov a výsledkov zvyšuje naplnenie cieľov a zámerov stratégie a priblíženie sa k dosiahnutiu stanovenej vízie.

Každý z cieľov:

- je plne dosiahnuteľný v rámci stanovenej stratégie
- je priamo prepojený s jedným zámerom a/alebo cieľom
- je formulovaný v minulom čase (ako keby už bol dosiahnutý)
- môžeme na neho nazerať ako na nevyhnutnú podmienku naplnenia zámeru a cieľa

Príkladom pre výstupy a očakávané výsledky vzhľadom na vyššie formulovaný príklad cieľa môže byť:

- V obci/meste je vytvorený funkčný parlament detí a mladých ľudí, ktorý sa stretáva na štvrtročnej báze a preberá aktuálnu agendu v oblasti detí a mladých ľudí v súvislosti s činnosťou samosprávy.
- Každá z komisií v obci/meste má minimálne jedného zástupcu za deti a mladých ľudí a organizácie a inštitúcie, ktoré s nimi pracujú, ako riadneho člena.
- Je vytvorená samostatná tematická oblasť podpory detí a mladých ľudí v rámci dotačného systému obce/mesta, a zástupcovia detí, mladých ľudí, organizácií a inštitúcií, ktoré s nimi pracujú, sú zapojení do rozhodovania o pridelovaní dotácií.

Indikátory

Indikátory sú nástrojom, ktorý pomáha merať úspech v dosahovaní výsledkov a teda aj zámerov a cieľov. Je dôležité vytvoriť najskôr sadu indikátorov, a až následne zdefinovať konkrétne aktivity. Po zedefinovaní indikátorov je oveľa ľahšie určiť aktivity, ktoré je potrebné zrealizovať pre ich naplnenie a dosiahnutie implementácie stratégie.

Pri vytváraní indikátorov môžeme využiť pomerne známu metodickú pomôcku. Indikátory by mali byť SMART, teda „múdre“. Konkrétne:

- Specific – Špecifické
- Measurable – Merateľné
- Achievable – Dosiahnuteľné

- Relevant and realistic – Relevantné a realistické
- Time-specific – Časovo ohraničené

Skutočnosť, že indikátor musí byť merateľný, neznamená, že musí byť zákonite aj spočítateľný. Indikátory rozoznávame priame, ktoré sú jednoducho spočítateľné a približné, a zástupné, ktoré skôr naznačujú trend, posun, ale nie je možné ich presne spočítať. Napr. ak chceme posilniť politickú participáciu mladých ľudí, je veľmi ťažké pomenovať jednoduchý spočítateľný indikátor. Situáciu však môžeme odvodzovať napr. sledovaním toho, aký počet mladých ľudí sa zúčastňuje volieb, a či toto číslo rastie alebo klesá, podobne, aký počet detí a mladých ľudí je začlenených do činností mimovládnych organizácií a pod.

V rámci definovania indikátorov môžeme rozoznávať tri druhy merania: kvantitatívne, kvalitatívne a časové. Pri definovaní stratégie je dôležité stanoviť si čo najzákladnejšie indikátory, ktoré sú čo najbližšie k výsledkom, keďže ich realizácia nás následne informuje o dosiahnutí cieľov a zámerov.

Okrem uvedených kvalít by indikátory mali zároveň:

- reflektovať fakty (zistené skutočnosti, dáta) – nie domnienky a dohady
- byť postavené na získateľných a dosiahnuteľných údajoch a dátach
- byť objektívne overiteľné, čo znamená, že rozdielne osoby používajúce rovnaký proces a nástroje merania, sa dopracujú k rovnakým, prípadne porovnateľným výsledkom
- byť realisticky dosiahnuteľné, teda naplniteľné v danom časovom rámci a so zdrojmi, ktoré máme k dispozícii – ak tomu tak nie je, treba ich nahradiť jednoduchšími a realistickejšími

Príklady indikátorov:

- Účasť detí a mladých ľudí na organizovaných pravidelných voľnočasových aktivitách v meste bude každý rok min. 60% z celej populácie detí a mladých ľudí v obci/meste.
- Ponuka organizovaných pravidelných voľnočasových aktivít pre deti a mladých ľudí v obci/meste sa každý rok obohatí o 2 nové oblasti/aktivity.

- 75% detí a mladých ľudí v hodnotení prostredníctvom dotazníkov spokojnosti na ročnej báze uvedie, že je s kvalitou daných aktivít skôr spokojná a úplne spokojná.

Aktivity

Aktivity sú špecifické činnosti, ktoré je potrebné vykonať, aby sa dosiahli ukazovatele. Pre každý indikátor musí existovať minimálne jedna aktivita, prostredníctvom ktorej sa bude naplňovať. Avšak jedna aktivita môže zároveň viesť k naplneniu viacerých indikátorov. Aktivity, ktoré sú súčasťou stratégie, by mali byť ciele, snažiac sa o dosiahnutie konkrétnych výsledkov a výstupov stratégie. Súčasťou stratégie nie sú operatívne aktivity v zmysle rutinných administratívno-organizačných úkonov. Stratégia zvyčajne uvádza prehľad aktivít, ktoré sa musia uskutočniť pre jej naplnenie, detaily aktivít sa v nej neriešia. Na to slúžia samostatné implementačné plány, resp. akčné plány.

Akčné plány

Stratégia predstavuje plán strednodobého až dlhodobého charakteru, ktorý predstavuje víziu a kroky, ako sa k nej dopracovať. K stratégii je vhodné vytvoriť akčný plán, ktorý bude jej konkrétnou realizáciou v praxi v kratšom horizonte. Zvyčajná doba trvania akčného plánu je tri roky. Stratégia je štandardne koncipovaná na obdobie, ktoré pokrýva 2 – 3 cykly akčných plánov.

Výhodou akčných plánov je, že vedú aktuálne reagovať na súčasnú situáciu. Zároveň, ak by všetky opat-

renia boli súčasťou jednej veľkej stratégie, akékoľvek zmeny, doplnenia a nové skutočnosti by museli byť ako aktualizácia stratégie schvaľované na najvyššej úrovni. Akčné plány, pokiaľ sú v súlade so schválenou stratégiou, sú zvyčajne v kompetencii oddelenia, ktoré je zodpovedné za implementáciu stratégie a daných akčných plánov, preto je ich schvaľovanie flexibilnejšie.

Monitoring a evaluácia

Aby stratégia nebola len pekným dokumentom, ktorý sa po dokončení a prijatí založí na policu, je dôležité, aby obsahovala časť, ktorá sa bude venovať monitoringu a evaluácii jej naplňania. V tejto časti stratégie je dôležité zdôrazniť spoluprácu s externými expertmi, aby bola zabezpečená nielen odbornosť, ale aj nestrannosť a zároveň spolupráca so všetkými zainteresovanými stranami, ktoré sa na príprave stratégie podieľali (deti a mladí ľudia, inštitúcie a organizácie, ktoré s nimi pracujú, rodičia, aktívni občania, úradníci, politici, odborníci), aby mali možnosť vyjadriť sa k tomu, ako sa darí stratégiu naplňovať, a čo je prípadne potrebné zmeniť.

Pri dokumente dlhodobejšieho charakteru cca na 8 – 10 rokov je vhodné počítat s evaluáciou v polovici a na konci obdobia jej realizácie. Monitoring je priebežnou aktivitou, monitorovacie správy je vhodné realizovať na ročnej báze aj v prepojení na realizáciu akčných plánov. Evaluačné a monitorovacie správy sú dobrým východiskovým bodom aj pre nových pracovníkov či organizácie, ktoré sa do spolupráce zapoja. Taktiež pomáhajú zorientovať sa v situácii a preukázať zmysluplnosť a kontinuitu aj pri prípadnej zmene politickej reprezentácie v samospráve.

Príklad č. 1

Príklad stručnej verzie plánu britského mesta Leeds v oblasti detí a mladých ľudí implementovaného v rokoch 2015 – 2019:

Čo budeme robiť

Jedna vízia

Našou víziou je, aby Leeds bolo najlepším mestom vo Veľkej Británii a najlepším miestom pre deti a mladých ľudí, v akom môžu vyrastať. Chceme, aby sa Leeds stalo mestom priateľským k deťom a mladým ľuďom. Prostredníctvom našej vízie a zanietenia investujeme do detí a mladých ľudí, aby sme pomohli vybudovať solidárne mesto so silnou ekonomikou (pozn. vízia mesta Leeds ako solidárneho a ekonomicky silného je všeobecná stratégia mesta, v našom ponímaní porovnateľná s hlavnou prioritou v rámci Plánu rozvoja obce/mesta).

Päť výsledkov

Podmienky kvalitného života, ktoré chceme naplniť pre všetky deti a mladých ľudí v meste:

- Všetky deti a mladí ľudia sú v našom meste v bezpečí
- Všetky deti a mladí ľudia prosperujú na všetkých úrovniach učenia a vzdelávania sa a majú osvojené zručnosti pre život
- Všetky deti a mladí ľudia vedú zdravý životný štýl
- Všetky deti a mladí ľudia zažívajú radostný rast a dospievanie
- Všetky deti a mladí ľudia sú aktívnymi občanmi, ktorí cítia, že majú hlas a vplyv

Štrnásť priorít

1. Pomôcť deťom žiť v bezpečných a podporujúcich rodinách
2. Zabezpečiť, aby najzraniteľnejší boli chránení
3. Zlepšiť školské výsledky a znížiť nerovnosti vo vzdelávaní
4. Zvýšiť počet participujúcich a zapojených
5. Zlepšiť výsledky detí a mladých ľudí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami a postihnutím
6. Podporiť deti, aby mali čo najlepší štart v živote, a aby boli pripravené na učenie sa

7. Podporiť školy a ďalšie inštitúcie pre zlepšenie dochádzky a rozvíjanie pozitívneho správania
8. Podporovať telesnú aktivitu a zdravé stravovanie
9. Podporovať sexuálne zdravie
10. Minimalizovať užívanie drog, alkoholu a tabaku
11. Zabezpečiť príležitosti pre voľnú hru, voľný čas, kultúru a športové aktivity
12. Zlepšiť sociálne, emocionálne a duševné zdravie, ako aj kvalitu života
13. Znížiť kriminalitu a sociálno-patologické javy
14. Zvýšiť participáciu, hlas detí a mladých ľudí

Tri zanietenia

- Bezpečne a vhodne znížiť počet detí v systéme náhradnej starostlivosti
- Znížiť počet mladých ľudí, ktorí nie sú v systéme vzdelávania, zamestnania a odbornej prípravy
- Zlepšiť školskú dochádzku

Ako to spravíme

Myslieť na rodinu, pracovať pre rodinu

Keď pracujeme s dieťaťom alebo mladým človekom, budeme brať do úvahy jeho rodinné vzťahy, úlohu správania dospelých a širší kontext, ako sú ich priatelia a miestna komunita.

Čo najlepší štart do života pre všetky deti

Pred narodením a po narodení budeme podporovať rodičov a deti, aby sme vytvorili podmienky, v ktorých sa znižuje stres, vytvárajú sa pozitívne väzby a puto, a rozvíja sa jazyk a komunikačné zručnosti.

Pripravení na učenie

Zameriame sa na učenie a pripravenosť na učenie, aby sme zmenšili priepasť medzi najbohatšími a najchudobnejšími časťami mesta, a umožnili všetkým deťom a mladým ľuďom realizovať svoje ambície.

Včasná pomoc – správne konverzácie na správnom mieste a v správnom čase

Budeme vychádzať z toho, čo dobre funguje a reorganizovať viaceré naše služby okolo lokalizačného a obnovovacieho prístupu – tak môžeme zamerať našu pomoc čo najskôr tam, kde je to potrebné.

Silnejšia ponuka pre zlepšenie sociálneho, emocionálneho a duševného zdravia a kvality života

Rekonštruujeme celý systém podpory sociálneho, emocionálneho a duševného zdravia a vytvoríme jednoduché cesty s jasnými vstupnými bodmi na integrovanú ponuku vzdelávacích, zdravotníckych a sociálnych služieb, ktoré sú prispôsobené individuálnym potrebám.

Vynikajúca sociálna práca a podpora zraniteľných detí a mladých ľudí

Vychádzajúc zo školskej inšpekcie, z nášho programu „Prvoradá je rodina“ a našich investícií do sociálnej práce zabezpečíme konzistentnú kvalitu vo všetkej našej práci so zraniteľnými deťmi a mladými ľuďmi.

Celomestský zlom v boji proti domácemu násiliu

Leeds nebude tolerovať domáce násilie a bude intenzívne pracovať s obeťami, páchatelmi a rodinými vzťahmi pri riešení príčin a dôsledkov násillia.

Pre naplnenie našej stratégie je potrebná jasná rozpočtová stratégia uprednostňujúca rozumné míňanie verejných financií, ktoré sa postupne menia na menšie v rozsahu, ale väčšie v dosahu.

Tri prístupy v správaní nadovšetko:

- Načúvať hlasu detí a mladých ľudí a reagovať naň
- Pracovať „s“ nie „pre“ (rekonštrukčná prax)
- Zakladať výsledok na zodpovednosti (položiť si otázku Je niekomu lepšie?)

Ako budeme vedieť, že sa nám podarilo dosiahnuť zmenu:

1. Počet detí, o ktoré je potrebné sa postarať
2. Počet detí a mladých ľudí s plánmi ochrany detí
3. Percento s dobrým prospechom na konci základnej školy

4. Percento získaných 5 dobrých známok vrátane angličtiny a matematiky
5. Dosiahnutie kvalifikácie úrovne 3 v 19-tich rokoch
6. Medzery v úspešnosti v 5, 11, 16 a 19-tich rokoch
7. Dochádzka na základnej a strednej škole
8. Percento mladých ľudí, ktorí nie sú zapojení do vzdelávania, odbornej prípravy a zamestnania
9. Percento nových miest v dobrých a vynikajúcich školách
10. Dráhy detí a mladých ľudí so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a s postihnutím
11. Percento detí s dobrou úrovňou vývinu v ranom veku
12. Počet vylúčení zo školy
13. Úroveň obezity vo veku 11 rokov
14. Počet stravy zdarma na základných a stredných školách
15. Miera gravidity u dospievajúcich
16. Počet hospitalizovaných pod 18 rokov v súvislosti s alkoholom
17. Prieskumy názorov detí a mladých ľudí: Je zábava tu vyrastať?
18. Spokojnosť detí, mladých ľudí a rodičov so službami duševného zdravia
19. Podiel kriminality detí vo veku 10 – 17 rokov
20. Percento detí a mladých ľudí, ktorí deklarujú, že majú pozitívny vplyv na veci, ktoré sa ich dotýkajú a) v škole, b) v komunite

Spôsob, akým pracujeme

Vytváranie spojení

Rozvíjanie kvalitných spojení, rozhovorov a vzťahov s deťmi, rodinami a ďalšími odborníkmi, je najdôležitejšou súčasťou práce každého v oblasti služieb deťom.

Rodina ako základná jednotka

- Deti žijú v rodinách
- Rodiny vytvárajú komunity
- Komunity tvoria mesto

Tri nastavenia mysle

Vždy maj na pamäti...

- Rob jednoduché veci lepšie
- Deti a mladí ľudia sú klientmi
- Ochráňuj a propaguj blaho dieťaťa a mladého človeka

Tri typy správania

- Načúvanie hlasu detí a mladých ľudí
- Rekonštruktívna práca: robenie vecí s rodinami, nie len pre nich alebo dokonca bez nich
- Využívanie zodpovednosti založenej na výsledkoch merania pokroku a zisteniach, či sa niekto má lepšie

A neúnavné zameranie sa na otázku...

Aké to je byť dieťaťom a mladým človekom, ktorý vyrastá v Leedse, a ako to zlepšiť?

05

Príbehy zapojených samospráv

V rámci projektu *Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni*, ktorý realizovala Nadácia pre deti Slovenska, sme sa konkrétnymi krokmi snažili rozvíjať mestá Lučenec, Nové Zámky a Zvolen tak, aby boli priateľskejšie k deťom a mladým ľuďom, viac naplňali ich potreby a zlepšovali kvalitu ich života. Na projekte sme spolupracovali tak s partnermi zo samosprávy z jednotlivých miest, ako aj s predstaviteľmi občianskej spoločnosti, ktoré v nich pôsobia a prezvali vedúcu úlohu, konkrétne občianske združenie YOUNG FOLKS LC, Združenie Slatinka a Apoštolská cirkev na Slovensku, zbor Nitra – Komunitné centrum Kompas.

Predstavujeme vám príbehy jednotlivých miest – popisujeme, ako sa im na tejto ceste darí (nielen počas trvania projektu), čo sa im podarilo zrealizovať, a aké aktuálne výzvy pred nimi stoja. Každé zo zapojených miest malo rozdielnu históriu predchádzajúcej práce v danej oblasti, avšak z každého príbehu je vidieť, že keď sa nájdú samosprávy, organizácie, inštitúcie a jednotlivci, ktorým na deťoch a mladých ľuďoch v ich komunite záleží, spoja sa a spolupracujú, zapoja

samotné deti a mladých ľudí, veci sa postupne menia k lepšiemu. Veríme, že v daných príbehoch nájdete veľa inšpirácie a konkrétnych návodov pre to, ako rozvíjať vašu komunitu a samosprávu. Zároveň chceme zdôrazniť, že z prezentovaných príbehov je vidieť, že nejestvuje jediná správna cesta, tú si každá samospráva a komunita v nej žijúca musí nájsť sama a určiť na základe reálnych a aktuálnych potrieb jej obyvateľov.

Príbeh Zvolena

Vo Zvolene je zaregistrovaných viac ako 300 občianskych združení, z ktorých síce aktívne navonok pôsobí oveľa menej, pokrývajú však široké pole pôsobnosti – od ochrany životného prostredia cez vzdelávanie, ochranu kultúrnych hodnôt, športové kluby, až po prácu s deťmi a mladými ľuďmi. Mnohé z organizácií boli alebo sú lídrami vo svojej oblasti aj na celoslovenskej úrovni, osobitne zaujímavý je ale presah resp. prekrývanie aktivít mimovládnych organizácií (napr. ochrana životného prostredia, vzdelávanie, participácia mladých ľudí), ktorých dôsledkom je zaujímavá miestna „scéna“ organizácií občianskeho sektora s ambíciou aj kapacitami ovplyvňovať verejné politiky.

Platforma mimovládnych organizácií Zvolena

Mnohé z týchto organizácií sa už od 90-tych rokov 20. storočia v prípade potreby aktivizujú v neformálnej platforme mimovládnych organizácií Zvolena. Spoločne organizovali diskusie kandidátov na primátora a prieskumy medzi kandidátmi na poslancov a poslankyne, koordinovali kampane propagujúce aktivity mimovládnych organizácií, organizovali stretnutia mimovládnych organizácií s vedením samosprávy. Už v apríli roku 2000 bola podpísaná prvá dohoda o spolupráci medzi zástupcom tejto platformy a vtedajším primátorom mesta Vladimírom Maňkom, ktorá zakotvovala princípy komunikácie a spolupráce. Podobné prehlásenie neskôr podpísal aj primátor Miroslav Kusein, a na jeho základe pôsobili v období 2008 – 2010 zástupcovia mimovládnych organizácií v niektorých odborných komisiách pri mestskom zastupiteľstve ako pozorovatelia (bez hlasovacieho práva, ale s právom prístupu k informáciám, zúčastňovať sa na komisiách a poskytovať členom komisií podklady a dôležité informácie zo sektora občianskej spoločnosti). Na základe pozitívnej skúsenosti z pôsobenia zástupcov mimovládnych organizácií v komisiách sa v nasledujú-

com období 2010 – 2014 stali viacerí pozorovatelia riadnymi členmi komisií. Po roku 2015 platforma utlmila činnosť z dôvodu, že mimovládne organizácie už majú prístup ku predstaviteľom samosprávy aj bez formalizovaného zastrešenia a podpísania prehlásenia o partnerstve. Platforma mimovládnych organizácií Zvolena však zostáva partnerom samosprávy pri zisťovaní názorov a spätnej väzby a v prípade potreby je k dispozícii ako priestor pre komunikáciu a koordináciu mimovládnych organizácií pôsobiacich vo Zvolene.

Tvorba strategických dokumentov

Vo Zvolene sa postupne rozvinula tradícia zapájania zainteresovaných subjektov do tvorby strategických dokumentov. Už v roku 2004 bol Program sociálneho a hospodárskeho rozvoja (PHSR) mesta Zvolen pripomienkovaný v odborných skupinách za účasti partnerov z rôznych sektorov vrátane mimovládnych organizácií. Mladí ľudia prispeli do tvorby dokumentu tzv. občianskou mapou miest záujmu, ktorým by mala byť zo strany samosprávy venovaná špeciálna pozornosť.

Proces spracovania mapy koordinovalo Združenie Slatinka.

Pri spracovaní ďalších stratégií a aktualizácii PHSR samospráva v partnerstve s MVO postupne zavádzala ďalšie nástroje participácie: proces sa od pripomienkovania posunul ku participatívnej tvorbe dokumentov a ich podkladov, zavádzané boli nástroje hodnotenia a odpočtu. Zaujímavé bolo zisťovanie názorov detí a mladých ľudí pre potreby nového PHSR mesta Zvolen na roky 2007 – 2013, ktoré bolo realizované v rámci projektu Kukátko do budúcnosti. Vstupy od detí a mladých ľudí poslúžili na overenie odborníkmi identifikovaných oblastí, napr. chýbajúce cyklotrasy a trasy pre korčuliarov, málo zelene a oddychových, rekreačných zón, málo podujatí pre mladých ľudí atď.

Program rozvoja mesta Zvolen na roky 2014 – 2020 bol už pripravovaný participatívne v otvorených pracovných skupinách, pričom osobitne pracovali aj deti a mladí ľudia (prieskum potrieb, práca v skupinách, spracovanie pripomienok). Od r. 2008 robila samospráva verejnú anketu k prioritám mesta, nasledujúce štyri roky potom fungovala anketa „Spokojnosť občanov so službami samosprávy“, ktorú od r. 2017 nahradil už reprezentatívny prieskum spokojnosti obyvateľov s rôznymi aspektmi života v meste.

Pri komunikovaní a presadzovaní potrieb detí a mladých ľudí je nesporne dôležitá existencia resp. Podpora činnosti neformálnych aj formálnych skupín detí a mladých ľudí. Prirodzeným „životným cyklom“ takýchto skupín je, že po etape aktívnej činnosti sa aktivita utlmuje, a to najmä v súvislosti s odchodom mladých lídrov a líderiek na univerzity respektíve do práce, a skupina je opätovne nahradená novým zoskupením. Ukazuje sa však, že investovanie do komunikácie, vzdelávania a zapojenia členov takýchto skupín sa zúročí v tom, že mnohokrát lídri a líderky pokračujú v dobrovoľníckych aktivitách aj mimo Zvolena, sú aktívnymi v rámci iných združení a pod.

Jednou z takýchto skupiniek bola aj skupina mladých ľudí podporovaná Združením Slatinka, ktorá v r. 2006 – 2007 realizovala prieskum záujmov detí a mladých ľudí v skupine takmer 700 detí a mladých ľudí (12 – 27 rokov) a na základe jeho výsledkov založila občianske

združenie ZOOM info – Mladý Zvolen, ktoré robilo vzdelávanie svojich členov, podvečerné diskusie na aktuálne témy, vydávalo noviny *Samopis* a najmä prevádzkovalo informačné centrum mladých. To bolo súčasťou celoslovenskej siete akreditovaných Informačných centier mladých (ICM) s vlastnou podpornou finančnou schémou z ministerstva školstva. Bohužiaľ, zvolenské ICM bolo po roku činnosti zrušené, rovnako ako občianske združenie, ktoré stálo za jeho vznikom. Dôvodom bol vtedajšia jediná zamestnankyňa ZOOM info, ktorá si to postavila ako podmienku pri ukončení svojho, nie dobre nastaveného, zamestnaneckého pomeru. Napriek zániku združenia sa mladí ľudia uplatnili vo viacerých združeniach (nielen vo Zvolene), dlho využívaným výstupom ich činnosti bola aj príručka *Sprievodca samosprávou vo Zvolene* spracovaná s podporou Združenia Slatinka a Mesta Zvolen a vydaná na jar 2007.

Rada mladých Zvolen

Ďalšou z takýchto neformálnych skupín bola Rada mladých Zvolen (Facebooková stránka je uvedená v prehľade literatúry), ktorá pôsobila vo Zvolene v rokoch 2015 – 2017. S jej členmi sa primátorka nielen pravidelne stretávala, ale ich aj prizývala na oficiálne stretnutia ako zástupcov mesta Zvolen (napr. návšteva prezidenta SR). Viditeľný výstup mali aj neformálne stretnutia mladých ľudí u primátorky Lenky Balkovičovej a vtedajšieho zástupcu Jaroslava Stehlíka, ktoré prispeli k v roku 2015 ku vzniku úspešnej Obývačky na námestí (dnes FUN zóna) aj s prvkami podľa komunikovaných želaní mladých ľudí – bezplatné priestory na šport, neformálne stretnutia, wifi, nealkoholické občerstvenie, platby v lokálnej mene, diskusie o dobrovoľníctve a participácii s účasťou vedenia mesta a pod.

V roku 2016 získalo Mesto Zvolen ocenenie Komunita priateľská deťom a mladým ľuďom. Nadácia pre deti Slovenska pri udelení ceny zobrala do úvahy nielen zapojenie mladých ľudí do tvorby strategických dokumentov mesta, ale aj zapájanie do riešenia konkrétnych problémov. Financie spojené s ocenením sa samospráva rozhodla prerozdeliť v r. 2017 – 2018 na

Združenie Slatinka, Zvolen

priamu podporu projektov a aktivít detí a mladých ľudí do 25 rokov. Takto napríklad vznikol nekomerčný filmový Skoro Klub (Facebooková stránka je uvedená v prehľade literatúry), ktorý funguje v mestských priestoroch Starej radnice dodnes, pričom ho vedú mladí ľudia zo Zvolena, predovšetkým študenti stredných škôl.

Združenie Slatinka

Viacere zaujímavé nástroje na zapojenie detí a mladých ľudí do rozhodovania overovalo na úrovni mesta Zvolen Združenie Slatinka. V r. 2008 začal participatívny proces plánovania Mestského parku Lanice, ktorého významnou súčasťou bolo aj zapojenie detí a mladých ľudí do prípravy podkladov pre architektov a projektantov. Toto rozsiahle zelené územie neďaleko centra Zvolena bolo kedysi určené na zastavanie, ale ochranárom a vedcom sa podarilo plochu v územnom pláne zadefinovať ako mestský park s prioritnou funkciou ochrany prírody. Od r. 2008 prebehali plánovacie stretnutia, diskusie, ale aj komunitné akcie s verejnosťou, ktorých cieľom bolo zistiť potreby rôznych skupín užívateľov. Osobitne pre deti a mladých ľudí

boli určené vhodne prispôsobené nástroje, ako pracovné listy s kreslením ideálneho parku, mapovanie bezpečných a nebezpečných miest v parku, hodnotenie potenciálu verejného priestoru, ktoré boli doplnené prechádzkami so spoznávaním parku a jeho obyvateľov, brigádami na výsadbu stromov a osádzanie vtáčích búdok, ktoré vyrobili deti. Proces vyvrcholil v r. 2016 schválením záväznej dokumentácie – územného plánu zóny s definovaním plôch prístupných všetkým bez obmedzení, s prioritnou ochranou prírody či s možným stavebným využitím.

Úprava verejných priestorov

Nástroje na zapojenie detí a mladých ľudí do plánovania a vytvárania verejných priestorov boli odskúšané vo Zvolene aj v rámci ďalších čiastkových projektov. Školské areály, ako miesta v ktorých deti a mladí ľudia trávia takmer každý deň pomerne veľa času, sú väčšinou projektované bez zistenia a akceptovania preferencií tejto skupiny užívateľov. V roku 2014 – 2015 si proces premeny školského dvora odskúšali v rámci

projektu *Meníme svoje mesto* deti rôzneho veku z III. ZŠ vo Zvolene – učili sa, ako osloviť identifikované skupiny užívateľov a zistiť ich potreby (od školníka, cez učiteľov a žiakov školy, až po smetiarov), vytvorili aj návrhy na úpravu školského dvora, pričom museli zobrať do úvahy zistené názory aj iných skupín. Podklady od detí následne spracoval mladý architekt do architektonickej štúdie, časť z nej následne zrealizovali deti a pedagógovia školy – osadili lavičky na dvore a v predzáhradke školy vysadili rôzne dreviny, kvety, vrátane plodonosných a nektáronosných, a doplnili samosprávou osadenú nádrž na dažďovú vodu. Väčšie úpravy školského dvora čakajú na komplexnejšie zamerané financovanie úpravy celého okolia školy.

S prispôsobením verejných priestorov deťom súvisí aj otázka bezpečnosti v okolí škôl. Zvyšujúci sa počet rodičov, ktorí vozia deti a mladých ľudí do školy autom spôsobuje, že okolie škôl sa stáva čoraz viac nebezpečným. Odpoveďou nie je voziť aj ďalšie deti do školy autom, ale prísne regulovať parkovanie aj pohyb v okolí škôl. Dobrým riešením ktoré bolo odskúšané vo Zvolene, pričom inšpirácie boli z Novákov a Banskej Bystrice, je sprevádzanie detí tzv. „pešibusom“. V ňom zodpovedný dospelý sprevádza deti po vopred dohodnutej ceste do školy, pričom ako „vodič pešibusu“ dáva na deti pozor a po odovzdaní v škole informuje rodičov o príchode, napr. cez uzavretú skupinu na niektorej sociálnej sieti.

Bezpečnosť

Pešibus je možné kombinovať aj s ďalšími overenými postupmi, ako zlepšiť bezpečnosť detí pri dochádzaní do škôl. Vo Zvolene v roku 2011 prebehlo v rámci projektu *Cykloduch* zisťovanie názorov detí a mladých ľudí v súvislosti s ich vnímaním bezpečnosti okolo škôl. Deti troch základných škôl pod vedením vyškolených dobrovoľníkov Združenia Slatinka následne zmapovali okolie škôl a nebezpečné úseky a body nakoniec zakreslili do máp a odovzdali zástupcom samosprávy. Časť z identifikovaných miest bola označená značkou, časť prekážok bola postupne odstraňovaná.

Samospráva mesta tiež zabezpečila hliadky mestskej polície na najnebezpečnejších križovatkách v blízkosti

viacerých základných škôl, ktoré dávajú pozor na deti, strážia prechody pre chodcov a odprevádzajú deti do škôl. Tieto opatrenia je potrebné kombinovať s možno z dnešného hľadiska nepopulárnym, ale z dlhodobého hľadiska jediným udržateľným riešením – prísnou reguláciou pohybu aj parkovania áut v mestách, osobitne v okolí škôl a zariadení pre deti. Pozitívne sú aj opatrenia na zlepšenie bezpečnosti chodcov či cyklistov, teda osádzanie stojanov na bicykle a zabezpečenie uzamykateľných priestorov v školách, vyhradenie skriniek na prilby a iné vybavenie.

Na Slovensku nie celkom bežným prispôsobením verejného priestoru deťom je vytvorenie bezbariérového inkluzívneho ihriska, ktoré umožňuje hry a aktívny oddych aj pre zdravotne znevýhodnené deti. Úplne verejne prístupné ihrisko sprístupnilo Občianske združenie Prístav nádeje v lete 2018 na pozemku Mesta Zvolen (*Dnes 24 - Zvolen, 10.9.2018*).

Z aktivít detí a mladých ľudí vo Zvolene je potrebné spomenúť ešte vytvorenie tzv. Mestskej siete pre mladých v r. 2015. V realite šlo o vytvorenie zoznamu organizácií, ľudí, formálnych aj neformálnych iniciatív, podujatí a priestorov, kde sa stretávajú mladí ľudia, ktorí pracujú s mladými a pre mladých. Informácie získavali mladí vysokoškooláci a vytvorená „sieť“ – plagát bol potom zdrojom informácií, kontaktov, prepojení a bol tiež základom pre novú mapu mimovládnych organizácií naplňujúcich potreby detí a mladých ľudí vo Zvolene.

Samospráva ako partner

Samospráva ako partner dlhodobo podporuje a jej zástupcovia sa aktívne zúčastňujú rôznych podujatí organizovaných mimovládnymi organizáciami s cieľom podpory participácie a občianskej spoločnosti vo všeobecnosti. Okrem zapájania sa do Týždňa občianskej participácie v septembri každého roku ide napr. o rôzne detské konferencie, sprevádzanie detí a mladých ľudí po mestskej úrade, konzultovanie nápadov, finančná podpora aktivít detí a mladých ľudí cez dotáčnu schému. Spôsob prerozdelenia dotácií mesta (Zvolen – Dotácie), ktoré poskytuje samospráva mi-

movládnym organizáciám na podporu ich verejnoprospešných aktivít, je však predmetom dlhodobej kritiky zo strany organizácií aj verejnosti, pretože je neproporčné, a väčšinu financií smeruje do dvoch športových klubov (hokej, futbal).

Výzvou ostáva aj systematická podpora a vzdelávanie zamestnancov mestského úradu v oblasti identifikácie a napĺňania potrieb detí a mladých ľudí. Toto je v dlhodobom horizonte skôr na preferencii a individuálnom záujme konkrétnych zamestnancov, a aj keď vo Zvolene je tento záujem nadpriemerný, samospráva by mala mať vytvorený systém vzdelávania a školení zvnútra, aby sa po odchode aktívnych jednotlivcov vybudované kapacity nestratili.

Prvé mapovanie potrieb detí a mladých ľudí vo Zvolene robila Nadácia pre deti Slovenska v rokoch 2008 - 2009. Už v tej dobe boli realizované aj rôzne dotazníky a ankety, a v roku 2007 - 2008 aj ucelenejšie prieskumy názorov a preferencií detí a mladých ľudí. Prieskum ZOOM info z roku 2007 bol následne v roku 2008 doplnený o výsledky prieskumu v skupine 295 detí a mladých ľudí, ktorý bol realizovaný Združením Slatinka v rámci projektu Kukátko do budúcnosti. Jednou z verejne najznámejších informácií z tohto prieskumu od detí a mladých ľudí bolo, že iba 25 % respondentov chcelo v dospelosti žiť vo Zvolene.

Výsledky mapovania potrieb detí a mladých ľudí boli aktualizované v roku 2018, kedy Mesto Zvolen v spolupráci s CVC Domino, Krajskou knižnicou Ľ. Štúra a Združením Slatinka v rámci projektu IUVENTY - Slovenského inštitútu mládeže Europe goes local - urobilo prieskum potrieb mladých ľudí vo Zvolene. V tom čase už začínal komplexný projekt Nadácie pre deti Slovenska *Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách* zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni, v rámci ktorého sa mapovanie potrieb v roku 2018 - 2019 doplnilo o výsledky dotazníkového prieskumu, focusových skupín detí, mladých ľudí a dôležitých dospelých vrátane rodičov.

Priestory pre mladých

Jedným z najviac a najdlhšie komunikovaných želaní detí a mladých ľudí je existencia priestorov na neformálne stretávanie sa. Bezplatné klubovne, priestory pre začínajúce kapely, komunitné centrá a pod. sú v rebríčku práni vysoko nielen u tínedžerov, ale aj u mladších detí. Vo Zvolene pritom existuje niekoľko priestorov, ktoré plnia tento účel. Od októbra 2014 funguje na najväčšom zvolenskom sídlisku občianske centrum OKO - Západniarska obývačka (Zvolen - Ob-

Združenie Slatinka, Zvolen

čianska komunitná obývačka, online). Priestor vznikol na základe niekoľkoročnej snahy Centra komunitného organizovania (CKO) a občianskej iniciatívy Zvolen - Západ. Celý princíp OKO je založený na neformálnom učení sa, kedy dobrovoľníci z komunity organizujú akcie pre iných ľudí, a aj keď priestor nie je určený prioritne, resp. výlučne pre deti a mladých ľudí, tvoria prirodzene nezanedbateľnú časť jeho užívateľov a klientov. OKO je financované prostredníctvom samosprávy mesta, ktorá poskytuje priestory. Náplň a program financuje CKO.

Úspešným výstupom projektu Záruky pre mladých, ktorý v r. 2017 - 2019 realizovala organizácia EPIC v partnerstve s Mestom Zvolen, je okrem vytvorenia pracovnej skupiny odborníkov z rôznych sektorov predovšetkým poradenské centrum pre mladých KONEKT. Nachádza sa v centre mesta a je priestorom prioritne pre mladých ľudí od 15 do 29 rokov, ale aj pre iné skupiny obyvateľov mesta, ktoré s mladými ľuďmi pracujú. Okrem prednášok, seminárov a vzdelávacích stretnutí dôležitých dospelých sa v KONEKTe organizujú rôzne neformálne stretnutia, premietania, kvízy a pod. Časť aktivít zabezpečujú priamo mladí ľudia. Podobne ako v prípade OKO, aj tu priestory a režijné náklady hradí Mesto Zvolen, obsah a pracovníkov zabezpečuje novo vytvorené občianske združenie KONEKT.

V meste funguje aj Komunitné centrum Romano Jilo. Jeho zriaďovateľom je Mesto Zvolen. Komunitné

centrum vzniklo v máji 2012 a dnes pôsobí v priestoroch bývalých kasární na sídlisku Balkán, v blízkosti svojich klientov. Prioritne je určené pre osoby v nepriaznivej sociálnej situácii, poskytuje sa tu sociálne poradenstvo a pomoc, je však aj priestorom pre rôznu záujmovú činnosť, neformálne stretnutia a pod.

Ďalším komunitným priestorom vo Zvolene je Komunitné centrum Sekier, ktorého činnosť zabezpečuje občianska iniciatíva Sekier - Môťová, je však zatiaľ zameraná najmä na staršie vekové skupiny. Na tomto sídlisku aktuálne v roku 2019 vznikla nová iniciatíva najmä mladých mamičiek, ktorej viditeľným výsledkom je založenie komunitných záhrad. Tie sa nachádzajú v areáli bývalého osemročného gymnázia, kde po procese zaujímavého participatívneho plánovania bude Úrad Banskobystrického samosprávneho kraja postupne budovať viacúčelové centrum aj s priestormi pre mladé rodiny, vzdelávacie aktivity a komunitnú voľnočasovú činnosť, vrátane detí a mladých ľudí.

Oblasťou, kde sa zatiaľ nedarí až tak dobre aplikovať princípy participácie, je ad hoc rozhodovanie poslancov a úradníkov. Aj dobre spracované strategické dokumenty sú zbytočné, pokiaľ je každodenné rozhodovanie samosprávy ovplyvnené nedostatkom informácií, zaujatosťou či ignoranciou bez snahy zohľadniť potreby detí a mladých ľudí, resp. ďalších dotknutých skupín obyvateľstva mesta.

Príbeh Lučenca

Zapojenie sa do projektu *Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni* je komplexným programovým a systematickým prístupom a nastavovaním politiky voči deťom a mladým ľuďom v samospráve mesta Lučenec.

Predstavme si na chvíľu mesto Lučenec ako obrovskú fotografiu a podme sa spoločne pozrieť, kde všade sa na nej nachádzajú deti a mladí ľudia, kde sa objavujú pravidelne, kde sporadicky, kde je ich prítomnosť očakávaná, kde naopak skôr nie, a kde sa vyskytujú nežiaduce javy či situácie, ktoré deti a mladých ohrozujú.

V meste je oficiálne registrované veľké množstvo mimovládnych organizácií (385) s rôznym zameraním. Ako jednu z cieľových skupín uvádzajú aj deti a mladých ľudí, väčšina z nich však svoju činnosť zameranú na nich vyvíja skôr sporadicky a individuálne, bez koordinácie s mestom či ostatnými občianskymi združeniami. Veľmi podobná situácia je aj v školstve (12 materských škôl, z toho 4 špeciálne, 9 základných škôl, 2 gymnáziá, 6 stredných odborných škôl, 2 stredné špeciálne školy, 3 základné umelecké školy a 1 centrum voľného času), kde jednotlivé subjekty vystupujú viac-menej samostatne, prípadne spolupracujú len epizodicky na organizácii spoločných podujatí.

Žiacke školské rady a študentské parlamenty

Na pôde škôl fungujú žiacke školské rady a študentské parlamenty, ich činnosť však v presahu aktivít mimo školy a v rámci komunity samosprávy nie je synchronizovaná a jednotnejšie koordinovaná. Činnosť týchto parlamentov nie často presiahne školskú komunitu a je

skôr kultúrneho charakteru. V roku 2008 bol založený Študentský parlament mesta Lučenec ako poradný orgán primátora. Jeho činnosť v jednotlivých rokoch vykazovala rozličnú mieru aktivity. V súčasnosti, po skôr utlmenom období, je činnosť študentského parlamentu opäť aktívnejšia. Tak ako iné mládežnícke parlamenty, aj on hľadá svoje pôsobenie v aktivitách pre svojich členov, ďalších mladých ľudí v meste a v prepojení s miestnou komunitou v širšom význame. Aktuálnou výzvou je aj systematická práca mládežníckeho parlamentu a jeho systémové prepojenie s činnosťou a rozhodovaním mestského úradu – mládežnícky parlament ako partner mesta v participatívnom prijímaní rozhodnutí s dopadom na mladých ľudí verzus organizátor aktivít mladých ľudí.

Komunitné centrum

Samostatne spomenieme Komunitné centrum, ktoré poskytuje sociálne služby krízovej intervencie obyvateľom mestskej časti známej ako Rapovská križovatka. Prijímateľmi služieb centra (sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, pomoc pri príprave na školskú dochádzku a školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školského zariadenia, preventívne aktivity, záujmová činnosť) sú predovšetkým občania identifikujúci sa s vylúčenou rómskou komunitou. Poslaním komunitného centra je poskytovanie komplexných sociálnych a komunitných služieb a ich prostredníctvom prispievať k sociálnej integrácii sociálne vylúčených

YOUNG FOLKS LC, Lučenec

osôb a to ako na lokálnej, tak aj na individuálnej úrovni. Sociálnou integráciou alebo sociálnym začlenením rozumieme sprístupnenie príležitostí a možností, ktoré sociálne vylúčeným jednotlivcom, rodinám a skupinám pomôžu zapojiť sa do sociálneho a kultúrneho života v lokalite. Komunitné centrum je zamerané na prevenciu, intervenciu a motiváciu všetkých občanov komunity, vrátane detí a mladých ľudí. Od roku 2019 je prevádzkované ďalšie Komunitné centrum na Námestí republiky, ktoré poskytuje sociálne služby ambulantnou formou.

Cirkevné organizácie

Z radu organizácií a inštitúcií, ktoré sa v meste Lučenec venujú deťom a mladým ľuďom tiež vystupujú cirkevné organizácie zamerané na prácu s deťmi a mladými ľuďmi, ktoré sa dlhodobjšie snažia reagovať na potreby mladých ľudí, najmä potrebu socializácie v neformálnych priestoroch. Ide napr. o aktivity Spoločenského centra Betesda, ktoré je spojené s miestnymi cirkevnými zbormi Adventistov siedmeho dňa, občianskeho združenia Život a zdravie a záujmového združenia Maranatha. V rámci svojej činnosti

organizujú napr. Klub Pathfinder – Prieskumník, kluby zdravia a šikovných rúk, diskusie či prednášky.

Ďalšou organizáciou je IN Network, ktorá je spojená s miestnym zborom Bratskej jednoty Baptistov. V Spoločenskom centre 3Pé poskytujú nízkoprahový priestor pre mladých ľudí, kde môžu tráviť čas v bezpečnom prostredí, s aktivitami, o ktoré prejavia záujem. Tiež zastrešuje klub mamičiek s deťmi – Nezábudka, a stretávanie sa podpornej skupiny pre rodičov detí s poruchami autistického spektra. Počas leta organizuje denné letné tábory zamerané na zdokonalenie angličtiny.

Centrá pre najmenších

Pre najmenšie deti, mamičky i celé rodiny funguje v meste Materské centrum Jahôdka a Detské centrum Kolibrík pracujúce na základe Montessori princípov. Na sídlisku Rúbanisko nájdeme interiérové detské ihrisko aj s moderovanými a animovanými aktivitami Timmy Land – Detský svet. V starostlivosti o najmladšie deti je dôležité spomenúť, že mesto Lučenec ako jedno z mála na Slovensku prevádzkuje detské jasle.

Kultúrne aktivity

Na deti a mladých ľudí sú v meste cielené aj aktivity kultúrnych ustanovizní, zoskupení a klubov, napr. Mestské múzeum Lučenec, Novohradské múzeum a galéria v Lučenci, Novohradská knižnica, kino Apollo a iné. Podobne s deťmi a mladými ľuďmi pracujú aj rozličné športové kluby pôsobiace v meste.

Okrem tradičných zoskupení, ktoré sa venujú deťom a mladým ľuďom, sa mladí ľudia v regióne združujú a aktivizujú aj neformálne – príkladom sú Dobrovoľníci Novohradu, ktorí sa venujú ekologickým aktivitám, najmä čisteniu verejného a prírodného prostredia.

Podnetnou je aj aktivita Podnikavci Novohradu, ktorej cieľom je vytvoriť miesto na spoluprácu a podporu predovšetkým začínajúcim podnikateľom, z ktorých je množstvo mladých ľudí. Preto vzniklo v Lučenci co-workingové centrum Priestor. V rámci neho je možnosť využívať zdieľanú kanceláriu za zvýhodnených podmienok, možnosť prepájať sa s inými podnikavcami, inšpirovať sa, spolupracovať, či organizovať a zúčastňovať sa vzdelávacích aktivít pre rozvoj podnikania alebo súvzťažných podporných tém.

S oblasťou podnikania na miestnej úrovni súvisia i aktivity zoskupenia predajcov z malej pešej zóny v centre mesta – Zlatá ulička. „Zlatouličníkom“ sa za pomerne krátky čas podarilo etablovať, na slovenské pomery netradičný, model BID – Business Improvement District. V rámci tohto modelu pod gesciou OZ Oživená jednotliví podnikatelia a záujmové skupiny spoločne koordinujú rozvoj celej pešej zóny. Na báze participatívneho plánovania spolupracujú so samosprávou pri rekonštrukcii lokality, vytvorili si vlastnú spoločnú obchodnú a marketingovú značku, získavajú granty. Za zmienku stojí aktivizácia lokality formou rôznych podujatí – Environmentálny festival poZEM-ššan, lokálne trhy, večere v bielom, Jesenica so seniormi, tradovanie a pod.

Ak rozmýšľame, kde všade v meste sa vyskytujú deti a mladí ľudia, nemôžeme opomenúť obchodné centrum v Lučenci, ktoré síce nevyvíja aktivity priamo cielené na deti a mladých ľudí, no napriek tomu sa stáva pre mnohých jednotlivcov či skupiny miestom,

kde sa stretávajú, zdržiavajú. S takouto ich prítomnosťou sa však okrem detského kútika a kina, pri ktorých však dizajn obchodného centra tiež viac-menej vychádzal z predpokladu, že na deti dohliada rodič či iná dospelá autorita, nepočíta, preto dochádza ku konfliktom mladých ľudí so strážnou službou či dospelými, ktorí sa v centre pohybujú.

Stratégia mesta

Teraz sa pozrime na stratégie a záväzné dokumenty mesta. Ak by sme ich prešliadali so zapnutým filtrom s kľúčovými slovami „deti a mladí ľudia“, medzi výsledkami hľadania by sme nenašli samostatný dokument popisujúci stratégiu práce s deťmi a mladými ľuďmi v samospráve. Našli by sme však niekoľko dokumentov, v ktorých sa deti a mladí objavujú prierezovo, priamo či sekundárne, a riešia problematiku rodiny, sociálnych vecí, sociálnoprávnej ochrany, bývania, územného plánovania, školstva a športu. Konkrétne ide o Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Lučenec 2016-2022 (2025), Územný plán mesta Lučenec, Program rozvoja bývania mesta Lučenec do roku 2020, veľmi okrajovo aj Audit mesta Lučenec pre zapojenie mesta do programu Smart City.

Agenda detí a mladých ľudí je teda rozdrobená do kompetencie viacerých odborov a referátov, v realite s ňou najviac prichádza do kontaktu Oddelenie školstva, sociálnych vecí, kultúry a športu. Chýba však jednotný strategický prístup či dokument, napr. Stratégia práce s deťmi a mladými ľuďmi v samospráve Lučenec, ktorý by pomenúval víziu „Lučenca pre deti a mladých ľudí a s nimi“, želané princípy, priority (ciele), nastavoval indikátory ich dosiahnutia, upravoval a rámcovoval politiku prístupu mesta, organizácii a inštitúcií pôsobiacich na jeho pôde, zamestnancov mesta a pracovníkov s deťmi a mládežou.

YOUNG FOLKS LC

Partnerom Nadácie pre deti Slovenska v realizovanom projekte podpory vytvárania komunit priateľských

deťom a mladým ľuďom je občianske združenie YOUNG FOLKS LC. Vzniklo v roku 2011 ako názorová platforma pri úpravách verejného priestoru mesta a života v ňom. Jeho aktivity sa viažu predovšetkým na mesto Lučenec, jeho verejný priestor a vytváranie vzťahu medzi mestom, jeho verejnými priestranstvami a obyvateľmi. Počas svojej existencie združenie realizovalo projekty v spolupráci so samosprávou, záujmovými združeniami a organizáciami ako aj aktívnymi obyvateľmi.

Aktivity združenia sú aj hmatateľným príkladom dobrej praxe, kde organizácia, ktorá primárne nebola zameraná na činnosť orientovanú priamo na deti a mladých ľudí, pracuje aj na napĺňaní ich potrieb a vytvára priestor pre ich participáciu. Zaujímavými aktivitami združenia z tohoto pohľadu sú napr. organizovanie tzv. Parking day (z angl. Parkovací deň), počas ktorého ľudia obsadzujú parkovacie miesta v meste s cieľom poukázať na nerovnováhu v pomere áut a ľudí v meste. Táto, na prvý pohľad epizodická aktivita, v meste zarezovala, a bola jedným z impulzov, ktoré viedli k revitalizácii ulice J. A. Komenského, v rámci ktorej boli redukované parkovacie miesta, osadené informačné a dizajnové prvky, ale hlavne vznikol štedrejší priestor pre chodcov a študentov Pedagogickej a sociálnej akadémie v Lučenci. Neskôr sa podobne pristupovalo ku rekonštrukcii Ulice Dr. Herza pri Mestskom múzeu v Lučenci – budova radnice.

Ďalšou pozoruhodnou aktivitou, ktorá reaguje na potrebu detí a mladých ľudí neformálne sa stretávať, združovať, mať vhodný a primeraný priestor pre aktivity, bola revitalizácia bývalého kúpaliska Strand, kde občianske združenie realizovalo spomienkové mapovanie, výstavu, participatívne plánovanie a drobné zásahy a brigády. Následne mesto v tomto roku širší areál parku komplexne zrekonštruovalo.

Obnova vnútrobloku

Jednou z posledných a veľmi úspešných aktivít bola revitalizácia vnútrobloku tzv. Malinovského dvora, kde sa združeniu YOUNG FOLKS LC podarilo zaktivizovať miestnu komunitu od seniorov až po najmladšie deti,

a spoločne ich previesť sériou plánovacích stretnutí vrátane zabezpečenia grantu na realizáciu jednotlivých úprav, ktoré obyvatelia tohto dvora svojpomocne uskutočnili. Výsledkom je dvor, ktorý je bezpečnejší, krajší, ale hlavne počíta s prítomnosťou a aktivitou detí a mladých ľudí, umožnil im participovať na zmene od plánovania až po zhodnotenie. Sekundárnym efektom tohto procesu bola aj revitalizácia a vytvorenie nových vzťahov medzi susedmi, z ktorých mnohí sa už ani nepoznali, tiež vytvorenie pocitu spolupatričnosti a zodpovednosti za svoje životné prostredie, čo významným spôsobom podporilo aj bezpečie v danej lokalite.

Občianske združenie YOUNG FOLKS LC si spolu so zástupcami mesta Lučenec a následne s partnerskými organizáciami a inštitúciami v rámci miestnej komunity predsavzalo v rámci projektu Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni (zastrešené Nadáciou pre deti Slovenska) vykonať postupné metodické kroky k vytvoreniu strategického dokumentu mesta pre prácu s deťmi a mladými ľuďmi. Samotný dokument je odborným a systematickým, na dátach postaveným východiskom, cieľom je však implementácia jeho opatrení. Tá by umožnila transformáciu mesta na komunitu priateľskú deťom a mladým ľuďom s jasne definovanou víziou, cieľmi, prioritami, princípmi a z nich vychádzajúcimi opatreniami.

Cieľom tejto spolupráce teda bolo v priebehu rokov 2018 a 2019 pripraviť podmienky pre vznik a implementáciu takejto stratégie, vybudovať platformu partnerských organizácií a inštitúcií, zosieťovať ich a budovať ich kapacity prostredníctvom vzdelávacích tréningov a pracovných workshopov, kde sa jednotliví zástupcovia organizácii pôsobiacich na pôde mesta (školy, občianske združenia, komunitné centrá a iné) naučia s použitím metodiky Novovynárajúce sa potreby detí a mladých ľudí (NDS) zmapovať javy ovplyvňujúce a určujúce život detí a mladých ľudí, analyzovať ich a porozumieť potrebám detí a mladých ľudí v konkrétnej komunite, lokalite, záujmovej skupine. Následne na identifikované javy reagovať efektívnymi riešeniami a aktivitami, ktoré napĺňajú potreby detí a mladých ľudí. Tieto aktivity by mali byť realizované

plošne, v nadväznosti a v spolupráci viacerých zapojených organizácií by mali tvoriť obsah spoločného akčného plánu, ktorý by sa stal podkladom Stratégie pre prácu s deťmi a mladými ľuďmi v samospráve mesta Lučenec.

Stratégia bude vychádzať z analýzy javov zistených v prieskume, ktoré si prioritne vyžadujú reakciu samosprávy, komunity, dospelých. Tieto prioritné javy boli vybrané buď preto, že sa vyskytovali v prieskume najčastejšie (boli najpočetnejšie v dotazníkovej forme prieskumu), alebo tiež preto, že sa na ich závažnosti zhodli zástupcovia zosieťovaných organizácií v priebehu pracovných stretnutí.

Zoznam zistených javov a pridružených javov, na ktoré by chceli organizácie a inštitúcie pracujúce s deťmi a mladými ľuďmi v spolupráci s mestom v období 2020 - 2030 strategicky reagovať:

1. Vnímanie - tolerancia inakosti

- prejavy rasizmu, nielen u detí a mladých ľudí
- existujúce rodové stereotypy
- sociálne nálepkovanie

2. Mesto nie je vnímané ako bezpečné

- existencia mládežníckych gangov
- činnosť mestskej polície je vnímaná ako nedostatočná
- zvýšený pocit ohrozenia po zotmení
- problémové a nebezpečné lokality a miesta v meste

3. Spôsoby trávenia voľného času

- OC galéria - združovanie sa a konfliktné správanie sa mladých ľudí,
- stretávanie sa v puboch, chýbajúce vhodné (bezpečné, nízkoprahové) priestory
- nezáujem dospelých, chýbajúce rodičovské zručnosti, chýbajúce atraktívne aktivity
- chýbajúce atraktívne priestory - exteriér, interiér

4. Meniaci sa koncept rodiny

- predčasné prejavy sexuality
- „nezdravé“, vekovo nevyvážené vzťahy, partnerstvá (muž v strednom veku a žena v tínedžerskom veku)
- rôznorodé modely rodín

YOUNG FOLKS LC, Lučenec

- nerovnaká výchova detí z predchádzajúcich a aktuálnych manželstiev

5. Virtuálno-reálne vzťahy detí a mladých ľudí

- subkultúra a online združovanie partíí mladých s potenciálne negatívnym obsahom
- nové typy „online“ vzorov
- šikana, kyberšikana
- technológie ako dôvod a nástroj vylúčenia mladých ľudí
- používanie technológií rodičmi

Účastníci tréningov, workshopov a analyticko-plánovacích stretnutí sa oboznámili s metodikou identifikovania potrieb detí a mladých ľudí, a na základe predbežnej analýzy prioritných a pridružených javov sa zhodli na tom, že za zistenými javmi stoja najmä nenaplnené, prehliadané, dlhodobo nereflektované

psychologické a sociálne potreby detí a mladých ľudí, ako potreba uznania, úcty, príslušnosti k sociálnej skupine, spolupatričnosti, potreba rešpektu, potreba zaujať, prezentovať sa. Okrem týchto potrieb najhlasnejšie zaznievali potreby bezpečia (v zmysle fyzického i psychického bezpečia) a tiež potreba seberealizácie. Následným spoločným krokom zainteresovaných organizácii bude definovanie zodpovedností samosprávy, užších komunit, inštitúcií a organizácií, dospelých jednotlivcov pri napĺňaní identifikovaných potrieb detí a mladých.

Poslednou fázou prípravy strategického dokumentu v podobe akčného plánu bude návrh efektívnych riešení, aktivít a opatrení, ktoré budú priamou reakciou na potreby detí a mladých ľudí, odstránia javy vnímané ako negatívne či aspoň zmiernia ich dopad na detí a mladých, alebo naopak, v prípade pozitívnych javov, posilnia príležitosti, ktoré tieto javy prinášajú.

Nové Zámky

Nové Zámky sú stredne veľkým mestom s počtom obyvateľov takmer 39 000. Z nich je takmer 24% detí a mladých ľudí vo veku od 0 do 26 rokov. Na úrovni miestnej samosprávy dlhodobo realizovali rozličné opatrenia a aktivity na zlepšenie kvality života detí a mladých ľudí v meste aj nad rámec občianskych služieb, ktoré vyžaduje zákon. Zintenzívneniu týchto aktivít a predovšetkým vtiahnutiu samotných detí a mladých ľudí do spoluzodpovednosti za svoje mesto aj za možnosti, ktoré zvlášť vo voľnom čase majú, napomohla šťastná náhoda. Zamestnanec samosprávy navštívil odbornú konferenciu, ktorá sa primárne venovala technológiám. V rámci nej Nadácia pre deti Slovenska prezentovala, ako technológie vstupujú do života detí a mladých ľudí, a ako je možné túto situáciu pozitívne využiť vo formálnom vzdelávaní aj vo voľnom čase. Kontakt na nadáciu posunul zodpovedným pracovníčkam mestského úradu na oddelení sociálnych vecí a školstva. Tak došlo k osobnému stretnutiu, na ktorom sa v Nových Zámkoch oboznámili s konceptom „Komunity priateľské deťom a mladým ľuďom“.

Školenie dôležitých dospelých

Našartovaniu užšej spolupráce tak s nadáciou, ako aj s partnermi v samospráve pomohla dotácia z Ministerstva školstva, vedy výskumu a športu SR administrovaná luventou – Slovenským inštitútom mládeže na podporu rozvoja samosprávnej politiky v oblasti mladých ľudí s názvom Komunita mladým. Z dotácie sa hradili prvé náklady na spoluprácu. Na začiatku bolo školenie tzv. dôležitých dospelých, ktorí s deťmi a mladými ľuďmi priamo pracujú alebo ich majú vo svojej kompetencii – išlo o zmiešanú skupinu zástupcov

samosprávy, pedagógov základných a stredných škôl, ako aj predstaviteľov mimovládnych organizácií.

Títo boli vyškolení v programe „Komunita priateľská deťom a mladým ľuďom“ a v rámci neho spoznali koncepty novo vynárajúcich sa potrieb detí a mladých ľudí a kolektívneho dopadu. Zároveň sa oboznámili s príkladmi dobrej praxe zo Slovenska i zahraničia. Taktiež mali možnosť nadviazať či prehĺbiť osobné kontakty v rámci komunity ľudí, ktorým na deťoch a mladých ľuďoch v Nových Zámkoch záleží a chcú pre ne spraviť niečo navyše.

Mapovanie potrieb

Po školení nasledovalo mapovanie potrieb detí a mladých ľudí prostredníctvom realizovania množstva fokusových skupín na základných a stredných školách. Taktiež sa uskutočnili stretnutia zástupcov z radov detí a mladých ľudí s dôležitými dospelými na pôde mestského úradu. Mapovanie a v rámci neho otvorený dialóg s deťmi a mladými ľuďmi v meste napomohli lepšiemu porozumeniu toho, ako deti a mladí ľudia v meste žijú, s akými javmi sa vo svojom živote stretávajú, aké prania a potreby majú. V rámci mapovania sa pokryla veľká škála tém zo života detí a mladých ľudí. Boli nimi: školstvo, voľný čas, kultúra, šport, verejné priestory, doprava, informácie a systém participácie.

Počas diskusií sa deti a mladí ľudia spolupodieľali aj na tvorbe odporúčaní, čo a ako by mesto a jeho samospráva mohli robiť, aby sa v ňom cítili lepšie, a našli si aktivity pre lepšie a zmysluplnejšie využívanie voľného času. Keďže do celého procesu boli zaangažované aj inštitúcie a organizácie, ktoré v meste s deťmi a mladými ľuďmi priamo pracujú alebo ich majú vo svojej kompetencii, aj ony sa mohli inšpirovať, čo na svojom pôsobení zlepšiť, ako skvalitniť alebo rozšíriť ponuku svojich služieb a aktivít.

Dialóg s mladou generáciou

Zmiešané stretnutia detí, mladých ľudí a tzv. Dôležitých dospelých boli prínosom i preto, že napomohli lepšiemu spoznaniu sa jednotlivých zainteresovaných, budovaniu dôvery a kultúry dialógu a spolupráce. Zároveň boli dobrou spätnou väzbou pre jednotlivé strany – deti a mladí ľudia zistili, že viacero z vecí, ktorých sa dožadovali, už v meste funguje. Dospelí zistili, že deti a mladí ľudia nie vždy vedia, aké možnosti v meste majú. Preto je dôležité ponuku príležitostí, aktivít a služieb pre deti a mladých ľudí lepšie komunikovať, nestačí ich len zabezpečiť, a potom byť prekvapenými či znechutenými, že o ne nie je záujem. Všetci zúčastnení pozitívne hodnotili spoločne strávený čas a opätovne sa potvrdila hodnota a zmysel participácie, dialógu a zdieľanej zodpovednosti za komunitu samosprávy, v ktorej žijeme, bez ohľadu na vek jej obyvateľov.

Teen Café, Nové Zámky

Prijaté dokumenty

Výstupom tohto skoro dvojročného procesu bol dokument *Komunitný plán práce s deťmi a mladými ľuďmi v meste Nové Zámky na roky 2019 - 2023 so zameraním na voľno-časové aktivity* (ďalej len Komunitný plán). Ten nadväzuje na *Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja pre mesto Nové Zámky na roky 2014 - 2020* a *Komunitný plán sociálnych služieb mesta Nové Zámky na roky 2014 - 2020*, ktoré dopĺňa a rozširuje v špecifickej téme podpory rozvoja a zlepšovania kvality života detí a mladých ľudí v meste vrátane lepšieho zapájania do komunitného života, ale aj do spolurozhodovania na úrovni miestnej samosprávy.

Dôležitým krokom bolo 1. schválenie Komunitného plánu mestským zastupiteľstvom, čím sa odsúhlasili prioritné aktivity na obdobie najbližších piatich rokov a zaviazali ich napĺňaním aj nové mestské zastupiteľstvo vzhľadom na vtedy sa blížiace komunálne voľby a 2. vyčlenenie samostatného rozpočtu na čiastočné pokrytie nákladov spojených s jeho napĺňaním (vo výške 20 000 eur), čím sa Komunitný plán nestal len dokumentom s predstavou spísanou na papieri, ale reálnou živou mapou pre aktivity v oblasti detí a mladých ľudí, ktoré sa mohli začať realizovať.

Teen Café

Medzi deťmi a zvlášť mladými ľuďmi silno zaznievala potreba bezpečného priestoru pre trávenie voľného času v neštruktúrovaných aktivitách, teda neorganizovaných dospelými, ako je tomu napr. na krúžkoch. Zároveň si mladí ľudia okrem príjemne stráveného času v kruhu svojich rovesníkov chceli sami organizať vlastné voľnočasové aktivity na rovesníckom princípe. Na túto potrebu vhodne zareagovala Apoštolská cirkev na Slovensku, zbor Nitra, ktorá v Nových Zámkoch prevádzkuje Komunitné centrum Kompas a v sociálnej oblasti má už rozvinutú spoluprácu s mestom. V priestoroch Komunitného centra bol zriadený mládežnícky klub s názvom Teen Café, ktorý si vybrali sami mladí ľudia. Je otvorený mladým ľuďom každú sobotu v čase od 16:00 do 20:00. Spočiatku býval otvorený aj jeden deň v týždni poobede a podvečer, ale mladí ľudia do neho chodili minimálne vzhľadom na školské povinnosti a ďalšie záujmové aktivity.

Okolo klubu sa vytvorila skupinka cca 10 angažovaných mladých ľudí - dobrovoľníkov, ktorí pripravujú spoločný program. Skupina je priebežne otvorená novým členom a nápadom. Na programe klubu tak bývajú rôzne spoločenské hry, kvízy, karaoke, pozeranie filmov, prehliadka talentov a pod. Na prvý pohľad mož-

Teen Café, Nové Zámky

no nič výnimočné, klub však predstavuje dôležitý bezpečný priestor pre aktivity mladých ľudí, ich seba-realizáciu a socializáciu. V priemere ho navštevuje 20 - 50 mladých ľudí, v závislosti od pripravených aktivít, ročného obdobia či počasia, prípadne iných možností pre voľný čas v danú sobotu. Vďaka spolupráci s mestom a schváleným rozpočtom na napĺňanie Komunitného plánu sa mladým ľuďom venujú pracovníci Komunitného centra, ktorý je z tohto rozpočtu aj financovaný.

Centrum voľného času Pyramída

Na dobré skúsenosti s mládežníckym klubom zareagovalo aj miestne Centrum voľného času Pyramída (CVČ), ktoré sa tiež rozhodlo zriadiť podobnú službu. Výhodou je, že CVČ sa nachádza v inej lokalite mesta ako komunitné centrum, pokrytie takýmito službami sa teda v meste strategicky rozmiestňuje. Vzhľadom na charakter činnosti a financovania CVČ sa mu nie celkom podarilo široko otvoriť deťom a mladým ľuďom v miestnej komunite, zaviedlo však novú dôležitú službu predovšetkým pre deti a mladých, ktorí už CVČ navštevujú - môžu tu bezpečne tráviť čas pred alebo po krúžku v kruhu svojich rovesníkov. Aj túto aktivitu vnímame ako pozitívny posun smerom k napĺňaniu potrieb detí a mladých ľudí, a krok nad rámec tradičnej ponuky aktivít a služieb centier voľného času, ktoré sa aj takýmto spôsobom modernizujú.

Zmena na školách

Téma bezpečného priestoru pre voľný čas rezonovala aj v rámci školského prostredia. Deti a mladí ľudia zo základných a stredných škôl v Nových Zámkoch vyslovili požiadavku skultúrneho spoločného priestoru na školách, kde by mohli v príjemnej atmosfére tráviť čas mimo vyučovania (pred alebo po vyučovaní, cez prestávky). Zástupcovia žiakov a študentov daných škôl vypracovali projektové návrhy na zriadenie oddychových zón či školských klubov, a tie prezentovali na

spoločnom stretnutí. Požiadavky boli väčšie ako aktuálne možnosti rozpočtu a podstatnou črtou oddychových zón boli tzv. tuli vaky. Zástupcovia mesta sa spolu so zástupcami škôl (deťmi a mladými ľuďmi, no aj pedagógmi) dohodli, že v prvej fáze zabezpečia nákup tuli vakov a vzhľadom na ich množstvo sa im podarilo s predajcom vyjednať výhodnú cenu. Takto sa 37 tuli vakov dostalo do 7 základných a stredných škôl v meste, a spríjemňujú ich žiakom a študentom čas mimo vyučovania.

Prejavom spájania mladých ľudí naprieč mestom a jednotlivými školami, ktoré v meste pôsobia, bola myšlienka usporiadať tzv. multižánrový festival nielen pre mladých ľudí, ale pre celú komunitu mesta. Myšlienka prišla od samotných mladých ľudí, ktorí reflektovali, že ak sa aj nejaké spoločné podujatie na úrovni mesta realizuje, zväčša sa do neho školy so svojimi žiakmi a študentmi zapájajú izolovane, pričom jednotlivé aktivity sú skôr prehliadkou jednotlivých škôl, spolupráca a interakcia navzájom je slabšia. Tak sa vytvoril celomestský tím mladých ľudí, ktorí s podporou dospelých tento festival vymysleli a zorganizovali pod názvom Teen Fest.

Mladí ľudia podujatie zabezpečili nielen organizačne a programovo, ale o jeho podporu úspešne zabojovali aj v rámci participatívneho rozpočtu mesta. Jednoduché víkendové podujatie tak na hlavné námestie v Nových Zámkoch prinieslo výstavu diel mladých umelcov, beh pre radosť - beh s farbami námestím, vystúpenie mládežníckych kapiel pôsobiacich v meste, rôzne workshopy ako tanečný, skautské aktivity, prvá pomoc či maľovanie na tvár, skákacie hrady a bosý futbal.

Teen Media

Predpokladom participácie detí a mladých ľudí je dostupnosť informácií v jazyku, ktorému rozumejú. Toto reflektovali aj deti a mladí ľudia v Nových Zámkoch pri mapovaní potrieb. Preto vznikol projekt Teen Media. Mladí ľudia so záujmom o žurnalistiku mali možnosť absolvovať rozličné workshopy pod vedením pracovníkov mestskej televízie a mestských novín.

Zároveň dostali príležitosť spracovávať vlastné príspevky o dianí v meste, zvlášť v oblasti aktivít pre deti a mladých ľudí. Hoci projekt ako taký bol úspešný, po jeho oficiálnom ukončení sa ukázalo, že je potrebné, aby sa deťom a mladým ľuďom niekto kontinuálne v podpornej pozícii venoval, a preto aktuálne čaká na svoj reštart. Výhodou je odskúšaný model práce s mladými ľuďmi a prvotné pozitívne skúsenosti. Aktuálnou výzvou pre pokračovanie Teen Media je doladenie kontinuálnej podpory mladých ľudí a práce s nimi v tejto téme a oblasti.

Veľkou úlohou Komunitného plánu bolo skvalitniť systém participácie detí a mladých ľudí a jeho nastavenie na úrovni mesta. Táto úloha sa stala nosnou v prepojení na projekt Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni, v ktorom je mesto Nové Zámky a Komunitné centrum Kompas partnerom Nadácie pre deti Slovenska. Projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu – Operačného programu Efektívna verejná správa. Za týmto účelom prebehlo viacero stretnutí so zástupcami základných a stredných škôl v meste, s deťmi a mladými ľuďmi, ako aj s pedagógmi, zvlášť zástupcami a koordinátormi žiackych školských rád. Spoločne hľadali možnosti vzájomnej spolupráce a možnosti vytvorenia a fungovania reprezentatívneho orgánu detí a mladých ľudí v meste, ako aj naplniť jeho činnosti.

Parlament detí a mladých ľudí mesta

Myšlienka Parlamentu detí a mladých ľudí mesta Nové Zámky tak postupne dostávala konkrétnu podobu. Stojí na reprezentantoch jednotlivých základných a stredných škôl v meste, priestor dáva aj aktívnym mladým ľuďom a zástupcom v meste pôsobiacich detských a mládežníckych organizácií. V súčasnosti sa podoba parlamentu finalizuje, svoju činnosť by mal začať v roku 2020. Výzvou ostáva jeho formálne zariadenie vo vzťahu k miestnej samospráve a participácia

na tvorbe, realizácii a vyhodnocovaní verejných politík v meste, ktoré sa priamo dotýkajú života detí a mladých ľudí, nielen na organizovaní podujatí a realizácii projektov.

Ocenenie

Okrem popísaných aktivít mesto často v spolupráci s partnermi realizuje mnohé ďalšie opatrenia a aktivity s cieľom skvalitniť život detí a mladých ľudí. Sú nimi napr. rovnocenné financovanie školských normatívov na základných školách v meste bez ohľadu na zriaďovateľa, zlepšenie kvality školského stravovania, realizovanie workshopu pre mladých tvorcov graffiti, preventívne aktivity pre mladých ľudí, letné tábory mestskej polície pre deti a mladých ľudí, bezplatná autobusová doprava ráno do školy, autobus zdarma v letných mesiacoch na mestské kúpalisko a mnohé ďalšie.

Samospráva mesta Nové Zámky získala za svoju snahu, aktivity a konkrétne kroky v snahe zlepšiť kvalitu života detí a mladých ľudí ocenenie Komunita priateľská deťom a mladým ľuďom za rok 2018. Udeľuje sa samosprávam, ktoré v predchádzajúcom roku systematicky pracovali na tom, aby zlepšili podmienky života detí a mladých ľudí, a zapájali ich do verejného diania. Ocenenie udeľuje Nadácia pre deti Slovenska spolu s partnermi KOMUNÁLNA poisťovňa, a.s. a Združenie miest a obcí Slovenska.

Hoci by sa mohlo zdať, že ocenenie je bodkou za snažením Nových Zámkov v napĺňaní potrieb detí a mladých ľudí, ktorí v nich žijú, pravda je taká, že ide o jeden z prvých významných míľnikov, za ktorým však nasleduje ešte veľa práce – napĺňanie prijatého Komunitného plánu či neustále zisťovanie a napĺňanie potrieb najmladších obyvateľov. To, čo sa ukázalo ako potrebné, zaujímavé a efektívne pre jednu generáciu detí a mladých ľudí, nemusí platiť pre tú novú. Vytvárať komunitu priateľskú deťom a mladým ľuďom je nikdy nekončiaca cesta skladajúca sa z malých, no dôležitých každodenných krokov.

11

Niekoľko príkladov zo zahraničia

Leeds, Veľká Británia

V roku 2012 si britské mesto Leeds dalo veľké predsavzatie – jeho vedenie a obyvatelia chcú, aby boli najlepším mestom vo Veľkej Británii. Zároveň chcú byť mestom, ktoré je najlepším miestom pre deti a mladých ľudí, v ktorom môžu vyrastať. Preto prizývajú k spolupráci všetkých, ktorí sa chcú na tomto veľkom sne podieľať. Aby deti a mladí ľudia v meste cítili, že na nich záleží a sú podporovaní, aby radi v ňom žili a videli v ňom svoju budúcnosť. Predstavitelia mesta si uvedomujú, že takýmto prístupom môžu vybudovať niečo skutočne unikátne: pracovať na zlepšovaní kvality života detí a mladých ľudí, a zároveň budovať väčšmi sociálne prepojené a ekonomicky úspešné mesto v budúcnosti.

Do centra záujmu a celého plánovania si položili iba jedinú otázku: „Aké je to byť dieťaťom a mladým človekom vyrastajúcim v meste Leeds... a ako to môžeme zlepšiť?“ Rozhodli sa umiestniť deti a mladých ľudí do stredobodu pozornosti všetkého, čo v meste robia. Deti a mladí ľudia sa stali prioritou aj v rámci stratégie rastu mesta – v našich podmienkach si to môžeme sprítomniť tak, akoby celý plán rozvoja samosprávy (predtým PHSR) bol napísaný tak, že centrálnou témou je podpora rozvoja a kvality života detí a mladých ľudí, a od toho sa odvíjajú strategické zámery a jednotlivé opatrenia vo všetkých tematických oblastiach plánu.

Zároveň sa snažia popri samotných deťoch a mladých ľuďoch podporovať aj ich rodiny, pretože vnímajú veci v súvislostiach: Deti žijú v rodinách – rodiny tvoria komunity – komunity vytvárajú mesto.

Spoločná vízia

Mesto Leeds prizýva k spolupráci všetkých, ktorým v meste na deťoch a mladých ľuďoch záleží – aktívnych jednotlivcov, školy, organizácie a inštitúcie, ktoré

s deťmi a mladými ľuďmi pracujú a poskytujú im služby, ako aj predstaviteľov podnikateľského sektora. Na stránke mesta je verejná výzva, ktorá pozýva všetkých, ktorí majú záujem zrealizovať víziu mesta Leeds priateľského deťom a mladým ľuďom, aby sa zaregistrovali. Následne môžu pomáhať šíriť toto nastavenie prostredníctvom loga (znázorňuje palec hore); zlepšovať svoje služby pre deti, mladých ľudí a ich rodiny; pýtať sa detí a mladých ľudí na ich názor a zohľadňovať ho; snažiť sa, aby sa deti a mladí ľudia u nich cítili vítaní. Zároveň dostávajú informácie o aktuálnom dianí v rámci tejto iniciatívy, a čo je najdôležitejšie, sú prizývaní na stretnutia, na ktorých spoločne diskutujú a plánujú, ako prispieť k zrealizovaniu jednotlivých opatrení. V správe Vy ste povedali – my sme spravili vidieť, aké nápady deti a mladí ľudia mali, a ako boli na základe spolupracujúceho partnerského prístupu zrealizované, resp. na čom sa ešte pracuje.

Na Slovensku sme zvyknutí, že o deti a mladých ľudí sa stará predovšetkým verejný a občiansky sektor, postupne sa zapájajú aj firmy. Preto je zaujímavé pozrieť sa na to, ako sú firmy zapojené do toho, aby bolo mesto deťom a mladým ľuďom viac priateľské. Tu je niekoľko príkladov:

- Obchody a kaviarne sa snažia vytvoriť fyzické a psychické prostredie, kde sú deti, mladí ľudia a rodiny vítané.
- Niektoré služby sú deťom a mladým ľuďom poskytované so zľavou príp. aj zdarma – zvlášť pre deti a mladých ľudí z inštitucionálnej a náhradnej starostlivosti a tých, ktorí sa o nich starajú.
- Firmy spolupracujú na organizácii podujatí, ktoré si deti a mladí ľudia želajú vo svojom meste.
- Firmy implementujú osobitné podporné opatrenia pre zamestnancov, ktorí majú deti.
- Zamestnanci sa zapájajú do dobrovoľníckych aktivít na podporu detí a mladých ľudí, zvlášť ich motivujú k podpore detí a mladých ľudí v inštitucionálnej starostlivosti.
- Predstavitelia a zamestnanci firiem navštevujú školy a pomáhajú s kariérnym poradenstvom.
- Firmy sa zapájajú do programov poskytujúcich prax a prvé pracovné skúsenosti pre mladých ľudí.
- Firmy prispievajú do mestského fondu na podporu detí a mladých ľudí.

Zapojenie škôl

Školy, ktoré sú zapojené do iniciatívy, majú možnosť okrem zlepšovania svojho vnútorného prostredia realizovať program, ktorý zapája deti a mladých ľudí do komunity. Učí ich zaujímať sa o svoje okolie, rozmyšľať o jeho zlepšovaní a hľadať spôsoby, ako zmeniť veci k lepšiemu – či už predstavením svojich názorov a diskusiou so zodpovednými úradníkmi v meste, zbieraním peňazí pre dobrú vec alebo chopením sa iniciatívy (napr. zorganizovanie susedského pikniku, vyčistenie parku a pod.).

Mapa mesta

Mesto vydalo mapu pre deti, mladých ľudí a rodiny s možnosťami, čo môžu v meste robiť a kam ísť. Aj takto chce podporiť to, aby sa viac zžili s mestom, využívali verejné priestory a rozličné služby, ktoré pre nich mesto, mimovládne organizácie alebo súkromné firmy ponúkajú.

Mesto taktiež spolu s komunitnou nadáciou zriadilo samostatný fond „Leeds pre deti“. Ten dáva príležitosť firmám a jednotlivcom zlepšiť život najzraniteľnejších detí a mladých ľudí v meste. Cieľom fondu je podporovať pozitívne a obohacujúce aktivity pre deti a mladých ľudí, ktorí by si ich jednoducho z finančných dôvodov inak nemohli dovoliť. Tieto príležitosti sú dôležité pre rozvoj sociálnych zručností detí a mladých ľudí, pre podporu ich učenia, budovanie sebaúcty a sebavedomia, schopností vyrovnávať sa s prekážkami.

Ocenenie

Každý rok mesto oceňuje tých, ktorí sa za posledný rok najviac zaslúžili o to, aby bol Leeds priateľský deťom a mladým ľuďom – oceňuje jednotlivcov z radov detí a mladých ľudí, dospelých, organizácie a inštitúcie, ktoré s nimi pracujú, ako aj firmy, ktoré sa rozhodli zapojiť a podporiť túto myšlienku. Zároveň je to príležitosť pre všetkých ambasádorov stretnúť sa.

Výberový proces i celé podujatie spoluorganizuje vždy nová skupina 10 mladých ľudí.

Ako hovorí africké príslovie: „Vychovať dieťa si vyžaduje celú dedinu.“ Mesto Leeds to zobralo doslovne. Snaží sa spojiť všetkých občanov, organizácie, inštitúcie a firmy v spoločnej vízii. Nebálo sa odvážnej myšlienky – dať politickú prioritu deťom a mladým ľuďom, a všetky ďalšie verejné politiky a aktivity, po-

kiaľ je to len trochu možné, podriadil tomu odvážnemu cieľu. Na jeho implementáciu zriadilo samostatné oddelenie so štyrmi zamestnancami a pridelo im samostatný rozpočet, ktorý im umožňuje fungovať a realizovať niektoré opatrenia a podujatia. Ich úloha je však predovšetkým koordinačná. Rozpočet tohto oddelenia je okolo 45 000 Eur ročne, preto o to viac využívajú silu spolupráce a spoločnej zodpovednosti komunity za deti a mladých ľudí, ktorí v nej žijú.

Tirana, Albánsko

Jednou zo základných podmienok vytvárania samosprávy priateľskej deťom a mladým ľuďom je, že deti a mladí ľudia sa stanú jej politickou prioritou. Mnohí si však často nevedia predstaviť, čo to v praxi znamená. Môžeme to ilustrovať na príklade Tirany – hlavného mesta Albánska. Skutočnosť, že nejde o západoeurópske, ale o východoeurópske mesto, nedáva priestor výhovorkám typu: „U nás to nepôjde, nedá sa to!“

Tretina mesta sú deti

Lídrom zmien v meste Tirana v prospech detí a mladých ľudí je jej primátor Erion Veliaj, ktorý sa ujal vedenia mesta v roku 2015. Asi ako každé hlavné mesto, aj Tirana zápasí s nárastom počtu obyvateľov a s tým súvisiacich developerských aktivít. Rápidne zvýšenie populácie v meste za posledné dve dekády malo veľký vplyv aj na jej najmladších obyvateľov – parky nahradili domy, škôlky a školy nezvládali počet požiadavok o prijatie. Počet áut enormne narástol, a tie postupne z ulíc vytlačili chodcov a cyklistov.

Na mestskom úrade si uvedomili, že tretinu populácie mesta tvoria deti a mladí ľudia. No práca mestského úradu, zameranie verejných politík a rozpočtu tomu

nezodpovedali. Mesto sa začalo skutočne meniť na priateľské deťom a mladým ľuďom až vtedy, keď tretinu svojho času, tretinu svojho úsilia, tretinu rozhodovania a myslenia zacielili na deti, mladých ľudí a ich potreby. Mesto sa rozhodlo dať prioritu zlepšovaniu infraštruktúry vzťahujúcej sa k deťom a mladým ľuďom a verejnej politike v oblasti detí a mladých.

Jedným z krokov, ktorým sa podarilo zmeniť verejnú debatu v prospech detí a mladých ľudí bolo, že prepočítali, koľko výdavkov v priemere dáva jedna rodina na deti a koľko na auto, ktoré rodina vlastní. Vyšlo im, že náklady na auto prevyšujú náklady na deti. Uvedomenie si tejto skutočnosti u rodičov pomohlo otvárať cestu pre zmeny v meste.

S rodičmi sa stretli počas fokusových skupín. Keď sa ich pýtali, čo je pre nich najdôležitejšie, všetci svorne tvrdili, že ich deti. Ak sú pre nich deti najdôležitejšie, pokračovali v otázkach, tak potom logicky na ne musia míňať najväčší diel svojho rodinného rozpočtu. Opäť všetci jednoznačne odpovedali áno. Následne rodičov konfrontovali s výsledkom prieskumu, v ktorom čísla hovoria jasne: rodičia v priemere minú viac na svoje auto ako na svoje deti – ide o nákup auta, zaplatenie poisťky, poplatky za parkovanie, kúpu benzínu, opravy auta... Keďže sa všetci zhodli, že deti sú oveľa dôležitejšie ako autá, zhodli sa aj na tom, že je do nich potrebné investovať viac – či už v rámci rodiny alebo v rámci politiky mesta.

Zelené mesto

Zároveň sa vedenie mesta rozhodlo pre veľký plán – premeniť hlavné mesto Albánska na mesto, v ktorom sa dá dobre a bezpečne pohybovať pešo, je zelenšie, udržateľnejšie a oveľa menej závislé od áut. Rozhodli sa tak urobiť aj prostredníctvom toho, že do popredia umiestnili potreby svojich najmladších obyvateľov – detí a mladých ľudí.

Hlavné námestie mesta s názvom Skënderbej kopírovalo klasickú scenériu bývalých sovietskych republík – rozľahlý vybetónovaný neosobný priestor obkolesený administratívnymi budovami, ktorý navyše slúžil ako veľký kruhový objazd v centre mesta. Vedenie mesta sa ho rozhodlo premeniť na výlučne pešiu zónu a priviesť naň viac života a obyvateľov. Išli na to pomaly, postupne a so zapojením detí a mladých ľudí.

Deň bez áut

Najskôr začali organizovať deň bez áut jedenkrát mesačne. Raz do mesiaca to vedeli všetci zvládnuť – mentálne aj logisticky. Pozvali rodičov, nech zoberú svoje deti a prídu s nimi na námestie a uzavretú cestu, kde sa môžu slobodne pohybovať, hrať, bicyklovať, kolobežkovať, skateboardovať či voziť na kolieskových korčuľiach. Rodičia videli, že takýto priestor motivuje

ich deti k tomu, aby boli aktívne. Zároveň sa deti a mladí ľudia čoraz viac dožadovali takéhoto priestoru, a to pomohlo meniť nazeranie dospelých na vec.

Nešlo však iba o jednorazovú aktivitu, mesto systematicky ďalej buduje sieť cyklistických trás. V rámci mesta tak vytvorili takzvaný veľký a malý okruh, ktorý pomáha presúvať sa všetkým cyklistom vrátane detí a mladých ľudí, pohodlne a bezpečne do všetkých častí a štvrtí mesta. Nejde iba o módnu záležitosť, ale z pohľadu detí a mladých ľudí aj veľmi praktickú vec – ak sa predtým chceli ísť hrať niekam von, navštíviť kamaráta, ísť na krúžok a podobne, nemohli, pokiaľ ich tam rodičia nezobrali autom. Ulice patrili autám a presun bol nebezpečný. Teraz vytvorili infraštruktúru, ktorú môžu bezpečne využívať aj deti a mladí ľudia, a časová zaneprázdnenosť rodičov ich nepripraví o socializáciu s vrstovníkmi, pohyb a hru na čerstvom vzduchu, ako aj najrozličnejšie voľnočasové aktivity. Ako ukázali merania, týmito opatreniami sa im zároveň podarilo znížiť znečistenie vzduchu v meste o 15%, a napomôcť tak kvalitnejšiemu prostrediu pre život všetkých obyvateľov.

Dizajnovanie miest pre deti znamená vytváranie miest aj pre ostatných znevýhodnených v spoločnosti – mestá sú tak dostupnejšie pre ľudí s obmedzeniami v pohybe – či už so zdravotným znevýhodnením alebo aj pre seniorov.

Premenu mesta na čo najzelenšie a najzdravšie realizuje mesto i tak, že po obvode mesta vysádza les. Zároveň tak vytvára prirodzenú bariéru, aby sa mesto ďalej nerozrastalo, nezastavalo, a bolo čo najviac ekologickým a udržateľným. Ako hovorí primátor mesta: „Tam, kde iní stavajú múry, my stavíme živý plot zo stromov.“ Les by mal pozostávať z troch miliónov nových stromov. A opäť sa zapojili občania a firmy, od ktorých pochádza asi 60% novovysadených stromov.

Ihriská pre deti

Voľná hra detí, pohyb detí a mladých ľudí na čerstvom vzduchu a vzájomné aktivity v bezpečnom prostredí sú dôležitými stimulmi pre ich správny vývin. Tomu

napomáhajú aj ihriská, ktoré poskytujú dostatok rozličných možností pre všetky vekové kategórie. Preto sa mesto rozhodlo zmeniť hlavný park v meste na najväčšie ihrisko pre deti a mladých ľudí nielen v meste, ale v celej Východnej Európe. Následne vytvorili schému opravy a tvorby detských ihrísk v celom meste – aktuálne ich majú na svojom konte už 33 a pokračujú ďalej.

Výsledky monitoringu týchto ihrísk ukázali pozitívny vplyv na zvýšenie bezpečnosti na verejných priestranstvách a zníženie vandalizmu. Ihriská, ktoré zodpovedajú potrebám rôznorodých skupín detí a mladých ľudí, im poskytujú dostatok možností pre seberealizáciu, a preto nemusia hľadať zástupné aktivity spojené s potenciálnym neželaným správaním. Navyše, obnovená či vytvorená infraštruktúra v tejto oblasti priťahla von aj dospelých a seniorov, ktorí deti na ihrisko sprevádzajú – tí sa stali strážcami miestneho majetku. Samozrejme, aj tu prichádza k opotrebovaniu niektorých hracích prvkov, ktoré je prirodzené a súvisí s ich používaním, avšak očividné činy vandalizmu, ktoré boli typické pred niekoľkými rokmi, sa stratili.

Adoptuj si škôlku

Ďalšou z priorít mesta bolo zlepšenie stavu materských škôl, ktoré boli zanedbané a nevyhovujúce. Keď si predstavitelia mesta uvedomili, že sami túto zmenu nezvládnu, vyzvali miestnych podnikateľov, dobrovoľníkov, študentov a všetkých, ktorí chceli pomôcť, aby si adoptovali škôlku. Propagovanie nazerania na situáciu, že ide o naše deti, za ktoré sme zodpovední všetci, priniesli veľké zmeny. Takýmto spôsobom sa v relatívne krátkom čase podarilo priviesť materské školy do vyhovujúceho stavu. Partnerstvo medzi verejnou správou, podnikateľským sektorom a občanmi nebolo len frázou, ale funkčným modelom spolupráce.

Zlepšenie stavu materských škôl bolo len jedným z mnohých krokov. Ďalší predstavovalo zavedenie zdravého stravovania. Začali tým, že zrevidovali menu podávaných jedál. Následne pozvali miestnych kuchárov z reštaurácií a ďalších podnikov pre stravovanie,

aby v nich realizovali vzdelávanie o výrobe jedál a varení. Súčasne s premenou práce školskej jedálne vzdelávali aj deti o zdravej výžive.

Mesto sa rozhodlo nielen zacieliť svoje politiky a aktivity na deti a mladých ľudí, ale zároveň ich využili ako pozitívnu silu, ktorá môže byť aktívna vo verejnom priestore a v zmenách, ktorými ako spoločnosť potrebujú prejsť. Vzhľadom k tomu, že mesto bolo veľmi znečistené odpadkami, rozhodli sa zrealizovať spoločné vyčistenie mesta v rámci jedného dňa – tzv. clean up day. Keďže mestské služby by takú veľkú plochu v rámci jedného dňa nezvládli vyčistiť, pozvali zapojiť sa aj obyvateľov mesta. Keď boli motivované deti, pridali sa aj ich rodičia. Podobne to bolo aj so zavedením recyklovania v meste a domácnostiach – deti dostali certifikát podpísaný primátorom, že sú hlavnými zodpovednými za recyklovanie v ich domácnosti a túto zverenú úlohu plnili svedomite.

Parlament detí a mladých ľudí

Mesto zároveň posilňuje kontakty s deťmi a mladými ľuďmi, možností pre ich participáciu (spoluúčasť) na živote mesta a napĺňanie ich potrieb. Vytvorilo parlament detí a mladých ľudí, v ktorom sa deti a mladí ľudia stretávajú s primátorom, debatujú spolu o svojom meste, ich potrebách, požiadavkách, a čo môžu spolu pre to spraviť. Tieto debaty potom prenášajú do svojich škôl.

Okrem toho otvorili dvere mestského úradu pre školy – každodenne sú určené hodiny pre školy, kedy sa deti a mladí ľudia môžu osobne stretnúť s primátorom alebo s niektorým z riaditeľov z úradu. Pre stredoškôlkov zas raz mesačne organizujú deň, kedy sa mladí ľudia chopia vedenia mesta a prežijú celý deň na pracovnom mieste dospelých, ktorí ich sprevádzajú a vysvetľujú fungovanie samosprávy, úradu a ich kompetencie. Takto každý mesiac zapoja 150 mladých ľudí, ktorí majú osobnú skúsenosť s riadením mesta a taktiež môžu ostatným povedať o tom, ako mesto funguje. Kým v iných mestách chcú byť deti smetiarmi,

kozmonautmi, princeznami, v Tirane nie je neobvyklé dostať odpoveď, že deti, keď vyrastú, chcú byť primátormi a primátorkami.

Riaditeľ pre rozvoj detí

Tirana pristupuje k deťom a mladým ľuďom v meste systematicky. V rámci mesta bol zriadený post riaditeľa pre rozvoj detí, teda pre verejnú politiku v oblasti detí a mladých ľudí. Jeho úloha je zodpovedať za rozvoj mesta ako priateľského k deťom a mladým ľuďom a koordinovať jednotlivé oddelenia mesta. Jednou z jeho úloh je zrealizovať audit jednotlivých oddelení samosprávy, identifikovať dopad ich agendy a činnosti na deti a mladých ľudí, priniesť analýzu súčasného stavu a navrhnúť riešenia, ako dosiahnuť víziu mesta byť čo najviac priateľským deťom a mladým ľuďom. Taktiež má za úlohu vytvoriť fórum rozličných kľúčových hráčov vrátane zástupcov občianskej spoločnosti a škôl, ktorí sa majú na zmenách podieľať a mesto s nimi počíta.

Aby sa vedeli zodpovedne rozhodovať, mesto nastavuje systém systematického zbierania údajov o deťoch, mladých ľuďoch a tých, ktorí sa o nich starajú. To sa postupne stáva súčasťou manažmentu a prijímania rozhodnutí v samospráve. Práca riaditeľa pre rozvoj detí postupne zvyšuje povedomie o potrebách detí naprieč jednotlivými oddeleniami mestského úradu a napomáha lepšiemu napĺňaniu potrieb detí a mladých ľudí v jednotlivých oblastiach ich života – v rozličných sektorových politikách.

Primátor Veliaj vysvetľuje: „Zmenili sme naratív o mestskom úrade. Zvyčajne sa v politike obávajú ďalších volieb – avšak opätovne vyhrať voľby by sa nám podarilo, ak by sme robili správne veci a slúžili ľuďom. Takže sme chceli posunúť debatu o úroveň vyššie – bojujeme sa o ďalšiu generáciu, nie o ďalšie voľby.“ A ukazuje sa, že to funguje – z monitoringu sociálnych sietí vedia, že Albánci, ktorí odišli do zahraničia za lepším životom, vnímajú tieto zmeny pozitívne a začínajú rozmýšľať o tom, že sa vrátia späť.

Rotterdam, Holandsko

Rotterdam je jedno z mála miest v Holandsku, ktoré nestarne, ale naopak mladne. Podarilo sa mu to aj zmenou verejnej politiky, ktorá postavila do centra záujmu deti a mladých ľudí. Nebolo tomu tak vždy – v roku 2006 bolo označené za najhoršie mesto v Holandsku pre výchovu detí. Preto sa vedenie mesta rozhodlo pre rzné zmeny.

Trvalo mu približne 10 rokov, než sa zo spodnej priečky rebríčka prebojovalo na prvú. Je to dôkaz, že dobre cieleňá verejná politika funguje, a že zmena je možná. Nestane sa zo dňa na deň, ale systematickú prácu

v prospech detí a mladých ľudí je postupne cítiť a vidieť, a 10-ročný horizont pre zásadnú zmenu v tak veľkom a rôznorodom meste nie je koniec-koncov tak veľa. Sú to vlastne len dve volebné obdobia.

V roku 2007 si Rotterdam predsavzal, že chce byť mestom, ktoré je priateľské deťom a mladým ľuďom. Základom jeho programu bolo:

- Zlepšiť kvalitu bývania v meste.
- Udržať rodiny v meste.
- Posilniť ekonomiku mesta.
- Zlepšiť kvalitu života detí a mladých ľudí vo veku 0 – 18 rokov.

Byť mestom, ktoré je priateľské deťom a mladým ľuďom, znamená vytvoriť podmienky, v ktorých môžu deti a mladí ľudia vyrastať v príjemnom, zodpovednom a bezpečnom prostredí. Neznamená to, že mesto vytvorí pre ne samostatné ihriská a cesty, skôr ide o to, že mesto prijme skutočnosť, že deti a mladí ľudia tvoria jeho neoddeliteľnú súčasť, a každý priestor v meste im umožňuje naplno žiť svoje detstvo a mladosť, rozvíjať sa, a cítiť, že sú bohatstvom mesta.

Keďže deti a mladí ľudia vyrastajú predovšetkým vo svojich susedstvách, základom premeny Rotterdamu na mesto priateľské deťom a mladým ľuďom sa stali práve tie. V meste sa spojili školy, mimovládne organizácie a biznis sektor v prospech detí a mladých ľudí – do zmeny sa teda zapojilo naozaj celé mesto, nielen samospráva.

Jedným z dôležitých krokov zmeny bolo pretaviť abstraktné ciele do hmatateľných výsledkov. Na základe mapovania situácie jednotlivých susedstiev a štvrtí v meste počas prvých troch rokov mesto vytvorilo vlastnú metódu urbanistického plánovania s názvom „Stavebné bloky pre deťom priateľský Rotterdam“ (Building Blocks for a Child Friendly Rotterdam). Tu je ich stručný popis:

Deťom priateľské bývanie

V meste sú najideálnejším miestom pre život detí samostatné rodinné domy s vlastnou záhradou. Za istých podmienok aj byty môžu byť vhodné pre výchovu detí. Podmienky pre deťom priateľské bývanie boli formulované v partnerstve s korporáciami obchodujúcimi v oblasti bývania a developermi.

Verejné priestory

Ak chceme vytvoriť skutočne deťom a mladým ľuďom priateľské mesto, je dôležité prispôbiť verejné priestory špecifickým potrebám detí a mladých ľudí. Stavebný prvok „Verejné priestory“ sa zameriava na podmienky priestorov pre hru, sprostredkovanie kontaktu s prírodou a využívanie miesta bezprostredne pred domom.

Miestne zariadenia ako obchody, športové kluby a školy sú vo všeobecnosti vysoko cenené rodičmi aj deťmi. Prispievajú k vytvoreniu živého susedstva, ktoré je sociálne súdržné.

Bezpečné cesty

Cesty pre autá, ktoré sú priateľské deťom a mladým ľuďom, ich povzbudzujú k tomu, aby mohli objavovať mesto, zúčastňovať sa mestského života a byť nezávislejšími.

Keďže Rotterdam nechce byť mestom priateľským deťom a mladým ľuďom len na deklaratívnej úrovni, zaviedlo mechanizmus monitoring na základe uvedených štyroch stavebných blokov. Takto môžu jasne identifikovať oblasti, v ktorých susedstvo či štvrť dosahuje dobré výsledky, a oblasti, ktorým je potrebné venovať zvýšenú pozornosť a rozvíjať ich.

Participácia obyvateľov

Do tvorby a realizácie mesta priateľského deťom a mladým ľuďom v Rotterdame zapájajú samotných obyvateľov vrátane detí a mladých ľudí. Nechcú robiť úradnicke rozhodnutia od stola. Obyvatelia najlepšie poznajú svoje susedstvo a štvrť, v ktorej žijú, a vedia lepšie naformulovať opatrenia, ktoré majú prispieť k zvýšeniu ich kvality života. Samozrejme, všetko sa to deje v dialógu so zodpovednými pracovníkmi mesta a odborníkmi. Jednotlivé opatrenia však stavajú do centra záujmu občanov, ich potreby, prania, predstavy o tom, čo pre nich tvorí dobré miesto pre život.

V rámci spolupráce s občanmi bol zavedený program *Droomstraat* (Ulica snov). V ňom môžu občania navrhovať zlepšenia pre svoju ulicu, ktoré zvyšujú ich kvalitu života a podporujú komunitný život ako napr. vymeniť široké cesty a parkoviská za zelené plochy, lavičky a pod. Zároveň sa môžu uchádzať o finančnú podporu z mesta na realizáciu týchto zmien.

Zelené priestory

Zelené priestory pre hru môžu byť zaujímavejšie a pútavejšie, ak sa v nich vysadia rastliny a stromy s jedlými plodmi alebo ak sa v týchto oblastiach kultivujú polodivoké časti:

- Rastliny a stromy s jedlým ovocím alebo určené na vzdelávanie sa zakladajú v školských záhradách, predzáhradkách a na mestských pozemkoch.
- Firmy poskytujúce bývanie a miestne úrady v Rotterdame vytvorili komunitné záhrady.
- Rotterdam vytvoril tzv. „hravú divočinu“ (prírodné ihriská), v ktorej sa môžu deti a mladí ľudia slobodne pohybovať, hrať, liezť po stromoch a pod.

Hravé ulice

Takzvané „hravé ulice“ sú ulice s pridanými možnosťami pre hru detí a mladých ľudí. Tieto môžu byť

zriadené a prevádzkované s relatívne malými investíciami a nástrojmi. Mesto Rotterdam poskytuje kontajnery, z ktorých si deti a mladí ľudia môžu požičať rozličné pomôcky ako odrážadlá, korčule, švihadlá a pod. V rámci rekultivácie hravých prvkov v meste osadili i také, v ktorých deti musia spolupracovať, aby tieto prvky fungovali a mohli sa s nimi hrať.

Mesto si uvedomuje prínos prírody a voľnej hry pre rozvoj detí a mladých ľudí, preto cielene podporuje vytváranie ihrísk, záhrad a zón, kde deti a mladí ľudia môžu byť v priamom kontakte s prírodou, voľne sa pohybovať, hrať, liezť po stromoch, spoznávať prírodu, stavať si bunkre, založiť táborák, hrať sa vo vode či splavovať potok. Okrem zaraďovania takýchto prvkov „divočiny“ do už existujúcich parkov, ihrísk a školských areálov mesto vytvorilo v mestskom lese samostatný park s názvom *Natuurspeeluin de Speeldernis*, ktorý ročne navštívi okolo 35 000 návštevníkov.

Niektoré školské záhrady a ihriská sa otvorili komunitne, ktorá okolo nich žije. Sú k dispozícii všetkým obyvateľom, nezatvárajú sa po skončení vyučovania. Deti, mladí ľudia, ale aj ostatní občania sa v nich môžu hrať, športovať, piknikovať, socializovať, niektoré poskytujú možnosti komunitnej záhrady. Deti a mladí ľudia tak majú možnosť zažiť život širšej komunity, buduje sa medzigeneračný dialóg, súdržnosť v rámci susedstva, a to všetko v bezpečnom a stimulujúcom prostredí pre stretávanie sa a spoločné aktivity.

Podpora hry detí a mladých ľudí v Dubline, Viedni a Barcelone

Viedeň, Rakúsko

Mesto Viedeň vo svojom *Pláne mestského rozvoja do roku 2025* pamätá aj na deti a mladých ľudí. Už na prvých stranách sa môžeme dočítať, že mesto, ktoré je dobré pre život detí, je mestom pre dobrý život všetkých generácií a všetkých obyvateľov. Jedným z opatrení je vytvorenie 400 nových podnetov a príležitostí pre deti vo verejnom priestore, aby sa mohli hrať a hýbať, čím sa naplnia ich prirodzené potreby a prispeje sa k pozitívnemu telesnému, duševnému i sociálnemu vývinu.

Verejný priestor pre všetkých

Vo Viedni definujú verejný priestor ako sociálny priestor, ktorý by mal byť otvorený pre všetkých ľudí v meste a zároveň je to priestor participácie a inklúzie. Vzhľadom k tomu, že podľa štatistických údajov vo Viedni jeden z desiatich obyvateľov má menej ako 10 rokov, sa rozhodli niektoré opatrenia zamerané na rozvoj verejného priestoru cieľiť aj na deti a mladých ľudí, aby Viedeň bola aj ich mestom. Jedným z kľúčových uvedomení a záväzkov bolo, že v rozmyšľaní nad verejným priestorom vo vzťahu k deťom a mladým ľuďom chcú ísť nad rámec bežných ihrísk.

Pri uvažovaní o deťoch a mladých ľuďoch v meste čelili nasledovným výzvam: Deti a mladí ľudia majú rovnaké

právo pre užívanie verejných priestorov, ako všetci ostatní (dospelí) obyvatelia. Deti a mladí ľudia majú iné vzorce pohybu vo verejnom priestore ako dospelí, a taktiež inak využívajú verejný priestor ako taký.

Povzbudiť deti a mladých ľudí k tomu, aby sa hrali vo verejnom priestore a aktívneho ho využívali, si vyžaduje viac, ako len dokúpiť a inštalovať nejaký hrací prvok na ihrisku. Niektoré príležitosti pre hru môžu byť efektívne aj na malom priestore, ale ak hovoríme o bezpečnom priestore pre hru, tento si predsa len vyžaduje určité množstvo (bezpečného) priestoru. Tieto zmeny si však okrem investícií budú vyžadovať aj doriešenie právneho stavu, ktorý v mnohých detailoch nie je jasný, napr. zákon o cestnej premávke, zodpovednosť za priestory, ich užívanie a prípadnú spôsobenú škodu atď.

Hranie sa v meste

Na úrovni mesta bola vytvorená pracovná skupina s názvom „Hranie sa v meste“. Slúži ako komunikačná platforma pre predstaviteľov jednotlivých oddelení a služieb mestského úradu (napr. mestské plánovanie, práca s mládežou, starostlivosť o cestnú infraštruktúru, parky a životné prostredie...), ktorých činnosť je spojená so zabezpečením nových herných príležitostí pre deti a mladých ľudí v meste. Skupina slúži na sieťovanie jednotlivých predstaviteľov, výmenu skúseností, prepájanie ich činnosti, plánovanie konkrétnych opatrení a spolupráce. Jej členovia sú zároveň ambasádormi, ktorí sa snažia na svojom oddelení dohliadať na to, aby vo svojej činnosti lepšie naplnili potreby detí a mladých ľudí, a zároveň sú ambasádormi voči svojim spolupracovníkom, ktorých sa snažia získať, nadchnúť a pritiahnúť pre naplnenie tohto posolania.

Základnou otázkou členov pracovnej skupiny je: „Čo vieme o súčasných a budúcich užívateľoch ulíc a verejných priestranstiev?“ Jedným z prístupov a zároveň aj prínosov pracovnej skupiny je podpora participácie a realizácia sociálnej analýzy prostredia pre hlavné re-developerské projekty. V rámci svojej práce si uvedomili, že väčšina bežných a zvyčajných participčných mechanizmov zlyháva v tom, aby reflektovala potreby a požiadavky detí a mladých ľudí a zapájala ich do procesu. Preto museli tieto prístupy adaptovať tak, aby boli zaujímavé a zrozumiteľné pre deti a mladých ľudí, a zároveň v spolupráci s rozličnými inštitúciami pracovať na tom, aby cielene zapájali deti a mladých ľudí a vytvorili im príležitosti vyjadriť sa. Následne analyzovali záujmy jednotlivých skupín obyvateľov zapojených do sociálnej analýzy prostredia.

Realizované opatrenia v meste zahŕňajú nasledovné zásahy vo verejnom priestore:

Multifunkčný mestský nábytok

Mobiliár povzbudzuje jeho užívateľov k tomu, aby okrem sedenia po ňom liezli, šplhali sa, skákali. Zároveň ho môže využívať viacero detí a mladých ľudí v rovnakom čase na rozličné účely.

Preliezky

Umiestnenie preliezok a herných prvkov vo verejnom priestore jasne komunikuje, že hrať sa tu je v poriadku, a že tento verejný priestor slúži aj deťom, mladým ľuďom, ich hrám a aktivitám. Zároveň je však dôležité dodať, že tradičné preliezačky a herné prvky majú zväčša iba jedno konkrétne využitie, a ich inštalácia si vyžaduje veľký priestor vzhľadom k dodržaniu všetkých noriem a pravidiel, ktoré majú zabezpečiť ochranu detí a mladých ľudí pred možnými úrazmi.

Schody

Schody povzbudzujú deti a mladých ľudí k tomu, aby sa viac hýbali, cvičili, rozvíjali a testovali si svoje motorické schopnosti. Niektoré schody napomáhajú rozvoju hry viac ako iné – napr. tie, ktoré majú bezpečnú dopadovú plochu, sú prerušované väčšími odpočívacími plochami, majú rôzne veľkosti schodov alebo sú stupňovité a pod.

Bezbariérové rampy

Takéto rampy sú vhodným priestorom, na ktorom je možné jazdiť bicyklom, kolobežkou, korčuľami či skateboardom. Avšak schody a rampy môžu byť z pohľadu hry detí a mladých ľudí v konflikte s normami prístupnosti vo verejnom priestore a pravidlami využívania verejného priestoru.

Steny a zábradlia

Steny a zábradlia bývajú spontánne využívané na hry detí a mladých ľudí. No taktiež môžu byť špecificky navrhnuté tak, aby stimulovali hru a pohyb detí a mladých ľudí. Napríklad na ne možno namontovať lezecké úchyty alebo ich upraviť tak, aby vytvorili možnosti pre skákanie, skrývanie sa a podobne.

Povrchová úprava ulíc

Využitie rôznorodého materiálu na povrchovú úpravu ulíc a parkov či ich pomaľovanie môže taktiež u detí a mladých ľudí viac stimulovať aktívny pohyb a tvorivé hravé využitie. Či už ide o jednoduchú klasickú „škôlku“ namaľovanú na zemi alebo o abstraktnejšie čiary a obrazce, ktoré stimulujú imagináciu detí a mladých ľudí, a nechávajú priestor pre vymyslenie nových hier. Taktiež môže povzbudiť pohyb a hru namixovanie dlaždíc rozličných farieb z rôznorodých materiálov a štruktúr.

Voda v meste

Zariadenia s vodou ako napr. fontány zaberajú vo verejnom priestore relatívne veľké územie a sú nákladné na údržbu. Avšak predovšetkým v horúcom počasí sú veľmi populárne medzi užívateľmi verejných priestorov všetkých vekových skupín. Taktiež zohrávajú významnú úlohu pri chladení verejných priestranstiev v meste počas leta. Okrem vody je pre deti a mladých ľudí dôležitý aj kontakt s prírodou a prírodnými prvkami. Zvlášť v husto zastavaných mestských oblastiach je dôležité, aby mali deti a mladí ľudia kontakt s prírodou, prírodnými materiálmi, aby mohli vnímať plynutie času a striedanie ročných období, aby si mohli prírodu „ohmatať“ – zbierať kamene, jesenné listy, gaštany a pod.

Bezpečný priestor v meste

Základom vytvorenia bezpečných ciest a ulíc pre deti a mladých ľudí je poskytnutie dostatku priestoru pre chodcov, cyklistov, stretávanie sa, hru. Deje sa tak úpravou aktuálnych ciest a ulíc tak, aby neboli len pre autá, ale aj pre ľudí. Aby po nich deti a mladí ľudia mohli chodiť, skákať, behať, bicyklovať sa, kolobežkovať, jazdiť na skateboarde, rozvíjať hry s kamarátmi. Zároveň je to aj snaha vytvárať príležitosti, aby deti a mladí ľudia mohli zažiť ulice inak – tomu pomáha aj projekt uzatvorených ulíc pre hru (Wiener SpielstraÙe) vo vybraný deň.

Dublin, Írsko

Právo na hru je zakotvené v článku 31 *Dohovoru o právach dieťaťa*. Krajiny, ktoré sa zaviazali dodržiavať Dohovor, by nemali deťom toto právo len priznávať, ale zároveň by sa mali snažiť aktívne vytvárať podmienky pre hru detí a mladých ľudí primerané ich veku a záujmom. Írske mesto Dublin sa rozhodlo zodpovedne postaviť k tejto úlohe a vytvorilo samostatný mestský plán pre podporu hry detí s názvom *Hraj sa tu, hraj sa tam, hraj sa všade*. Zaujímavosťou je, že tento dokument bol pripravený Radou pre rozvoj mesta, teda na všeobecnejšej a vyššej úrovni ako napr. na úrovni oddelenia školstva a mládeže, ako by sme to očakávali v našich podmienkach.

Jestvuje množstvo definícií hry. V poslednom období je najpoužívanejšou nasledovná, s ktorou pracuje aj daný plán: Hra je slobodne vybrané, osobne zamerané, vnútorne motivované správanie, ktoré aktívne zapája dieťa. Je neoddeliteľnou súčasťou ľudskej psychiky, ktorá je neodmysliteľnou súčasťou každej možnej vývojovej cesty od detstva do dospelosti. Je

nevyhnutná pre sociálny, fyzický, intelektuálny, kreatívny a emocionálny rozvoj detí a mladých ľudí.

Hra a priestor pre hru sú dva cenné prvky existencie dieťaťa. Hra stimuluje fantáziu a dodáva životu čaro, uvoľňuje kreativitu, vytvára celoživotné priateľstvá, umožňuje snívanie snov a ich napĺňanie, poskytuje

množstvo spomienok. Hra zo všetkého najviac vytvára jedinečnú sociálnu a kultúrnu identitu – každý z nás má veľa spomienok na to, kde sa hral, ako sa hral, s kým sa hral, čo pri hre zažil, čo je neoddeliteľnou súčasťou jeho osobnosti, ktorá bola počas hry formovaná.

Mestský plán podpory hry detí bol vytvorený v spolupráci so zodpovednými oddeleniami mestského úradu na základe konzultácií s deťmi, mladými ľuďmi, ich komunitami a organizáciami. Do konzultácií bolo zapojených 2500 detí a mladých ľudí. Ako hlavný problém uviedli nedostatok príležitostí, zariadení a vybavenia pre hru. Preto je cieľom plánu poskytnúť inkluzívne a dostupné príležitosti pre hru detí a mladých ľudí všetkých vekových skupín, schopností a etnického pôvodu prostredníctvom prijatia koordinovaného prístupu na úrovni celého mesta.

Plán vychádza z nasledovných princípov:

- Hra je základom pre sociálny, fyzický, intelektuálny, tvorivý a emocionálny vývin detí a mladých ľudí.
- Prirodzená tvorivosť a predstavivosť detí a mladých ľudí je podporovaná a umocňovaná tým, že sa môžu venovať hre a užívať si ju vo všetkých jej formách.

- Deti a mladí ľudia by mali mať možnosť hrať sa spôsobom, ktorý vyjadruje vzájomný rešpekt voči sebe navzájom, k svojmu okoliu a ku svojim komunitám.
- Deti a mladí ľudia majú právo byť videní, vypočutí a môcť sa hrať na verejných priestranstvách v meste.
- Deti a mladí ľudia by mali byť konzultovaní vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa hry v meste.
- Spolupráca a partnerstvo je kľúčom k dosiahnutiu vízie, že Dublin bude deťom a mladým ľuďom priateľské a hravé mesto.

Pre naplnenie vyššie uvedených cieľov a princípov bolo stanovených päť oblastí s následnými opatreniami a krokmi, ktoré ich pomôžu naplniť a dosiahnuť. Sú nimi:

- Rozvíjať povedomie o hre a propagovať hodnotu a prínos hry.
- Spolupracovať na zabezpečení toho, že Dublin bude deťom a mladým ľuďom priateľské a hravé mesto.
- Vytvoriť efektívnu infraštruktúru pre hru v meste a vylepšiť dizajn herných priestorov v meste.
- Spolupracovať v partnerstve s inými s cieľom zlepšiť možnosti pre hru v oblasti starostlivosti o deti v ranom veku a oblasti výchovy a vzdelávania.
- Podporovať školy pri zabezpečovaní a naplňaní práv detí a mladých ľudí na hranie.

Barcelona, Španielsko

Plán pre hru na verejných priestranstvách v Barcelone sa snaží zmeniť pohľad na hru detí a mladých ľudí v meste. Barcelona sa tak chce zmeniť z mesta s miestami na hranie na mesto plné hry. Predstavitelia mesta si uvedomujú prínos hry a fyzickej aktivity pre zdravý rozvoj detí, mladých ľudí a komunity ako takej. Preto sa v danom pláne zameriavajú na zlepšenie týchto oblastí na verejných priestranstvách v horizonte do roku 2030.

Mesto s priestorom pre hru

Plán je výsledkom spolupráce viac ako 400 odborníkov, organizácií a zástupcov verejnosti – vrátane detí a mladých ľudí – ktorí sa zapojili do konzultácií. Inšpiráciou mu boli iné mestá, ktoré sa téme podpory hry detí a mladých ľudí vo verejných priestranstvách systematicky venovali medzi prvými – Dublin a Londýn. Taktiež je reakciou na odporúčanie Organizácie spojených národov, ktoré vyzdvihuje podporu hry detí a mladých ľudí ako špecifické ľudské právo tejto vekovej skupiny.

Barcelona sa týmto plánom snaží dosiahnuť paradigmatickú zmenu a stať sa mestom so špecifickými priestormi pre hru, ktoré sú viac rôznorodé, tvorivé, prístupné a inkluzívne. Tomuto cieľu chce prispôsobiť aj aktuálne mestské plánovanie. Barcelonský Plán pre hru zadefinoval 63 konkrétnych opatrení, ktoré kombinujú iniciatívy urbanistického plánovania (v rozmedzí od mikointervencií po samostatné hlavné rozvojové projekty) a sociálnych aktivít (od animačných činností po nové koncepty sociálnych služieb).

10 projektov

Plán obsahuje 10 projektov, ktoré podporujú zmenu postoja k hre. Sú nimi:

- Odstránenie mestských značiek zakazujúcich loptové hry.
- Zastavenie dopravy na jednej z hlavných ulíc v každej štvrti v nedeľu ráno.
- Poskytovanie zábavných možností na podporu kultúry stretávania sa na námestiach mesta, ako aj poskytnutie rozličných herných aktivít (tradičné, cirkusové, stolné hry atď.).
- Podpora využívania námestí a ulíc v blízkosti mládežníckych klubov a miest, kde sa mladí ľudia zvyknú zdržiavať, ako prioritných oblastí pre hru v určitom čase dňa so zdieľanou zodpovednosťou výchovno-vzdelávacích inštitúcií a organizácií.
- Transformovanie školských ihrísk prostredníctvom diverzifikácie dostupných príležitostí pre hru tak pre chlapcov, ako aj pre dievčatá, a podporenie spoločného využívania celou komunitou.
- Realizácia mestských mikointervencií v školských prostrediach a záhradách v snahe premeniť ich na miesta a priestory pre stretávanie sa a komunitný život, s väčšími chodníkmi, pokosenými plochami, pohodlným mestským mobiliárom a pod.
- Zvýšenie možností pre hru s vodou.
- Vytváranie nových mestských športových parkov v spolupráci s mladými ľuďmi.

- Otvorenie nových kaviarní s toaletami a službou zapožičiavania hier a hrového náradia v miestach pre trávenie voľného času.
- Poskytovanie podporných služieb pre hru detí s funkčnou rozmanitosťou s cieľom uľahčiť ich nezávislú hru, ako aj spoločné hranie sa s ostatnými deťmi.

10 mílnikov

V *Pláne pre hru* je zároveň zadefinovaných 10 mílnikov, o dosiahnutie ktorých sa samospráva mesta Barcelona snaží. Sú nimi:

- Zdvojnásobenie počtu ihrísk, ktoré poskytujú rekreačné aktivity a príležitosti pre rôznorodú a tvorivú hru.
- Redukovanie a eliminácia priestorov pre hru menších ako 50 m², ktoré neposkytujú dostatok rekreačných aktivít.
- Vytvorenie 10 priestorov, v ktorých je možné hrať sa s vodou, oblievať sa a ochladiť, ako aj zvýšenie príležitostí pre hru s pieskom.
- Zvýšenie príležitostí pre hru s prvkami zvlášť navrhnutými pre tínedžerov a mladých ľudí, vrátane 10 nových mestských športových parkov, 20 zip lines, 15 obrovských šmýkačiek a 20 hracích prvkov s výzvami využívajúcimi rôznu výšku.
- Podpora zdieľanej a spolupracujúcej hry vonku a skupinových fyzických aktivít s cieľom 50% hravých prvkov, ktoré motivujú ľudí hrať sa spoločne, ako aj 250 stolov pre stolný tenis a 150 basketbalových košov.
- Zvyšovanie príležitostí pre hru ľudí s funkčnou rozmanitosťou a zabezpečenie toho, že 100% renovovaných miest pre hru je certifikovaných ako inkluzívnych.
- Dosiahnutie toho, že 40% ihrísk a priestorov pre hru je blízko vodných zdrojov, 90% zelených plôch je vybavených pitnou vodou, 20% verejnými toaletami a 75% parkov a záhrad piknikovými stolmi a sedením, resp. podobným zariadením.
- Zabezpečenie toho, že 60% verejných škôl má vhodné ihriská, ktoré sú zároveň využívané celou komunitou (minimálne 120 ihrísk).
- Realizovanie cielených aktivít a podujatí v približne 100 školách s cieľom premeniť ich na miesta, v ktorých ľudia trávia svoj voľný čas, stretávajú sa a socializujú sa s inými.
- Znižovanie trendu sedavého životného štýlu, propagovanie hry vonku medzi deťmi a mladými ľuďmi, a redukovanie ich fyzickej pasivity. Zníženie počtu detí, ktoré sa nikdy nehrali vonku na menej než 15%.

Záver

Po prvých troch rokoch skúseností s vytváraním komunít priateľských deťom a mladým ľuďom na Slovensku sme v roku 2015 sformulovali ich základné princípy. Tieto sa ukazujú ako stále platné a vhodne sumarizujúce danú problematiku. Preto by sme ich chceli pripomenúť namiesto záveru aj v tejto príručke. Pretože cesta vytvárania samosprávy spolu s deťmi, mladými ľuďmi a pre nich nikdy nekončí, je dôležité aktuálne reagovať na potreby novej generácie a spoločne s ňou hľadať riešenia.

Komplexnosť

Komplexné a prierezové pochopenie a pokrývanie všetkých tém týkajúcich sa detí a mladých ľudí v samospráve. Zapojenie všetkých partnerov – dôležitých aktérov, ktorí sú ochotní spolupracovať. Efektívne využívanie časových, finančných i personálnych kapacít celej komunity samosprávy. Prijímanie rozhodnutí vždy zohľadňujúcich ich dopad na život detí, mladých ľudí a ich rodín v snahe zlepšiť kvalitu ich života.

Pravidelné mapovanie potrieb

Mapovanie aktuálnych a vznikajúcich potrieb detí a mladých ľudí v samospráve. Zapojenie širokej a zmiešanej cieľovej skupiny občanov: detí, mladých ľudí, rodičov, predstaviteľov samosprávy, iných dospelých, seniorov, ako aj odborníkov pôsobiacich v komunite. Spoločné hľadanie efektívnych riešení ako na zistené javy a nedostatočne naplnené potreby reagovať.

Participácia

Vytváranie prostredia založeného nielen na princípe „byť vypočutý“, ale aj „byť počutý“ spojené s rešpektujúcim prístupom v rodine, v škole, v samospráve. Samospráva neplánuje všetko pre deti a mladých ľudí z pozície dospelého, ktorý vie, čo je pre nich najlepšie – pýta sa priamo ich, čo by chceli a potrebovali, spoločne s nimi hľadá riešenia. Vytvorenie funkčných mechanizmov reprezentácie a zapojenia detí a mladých ľudí do rozhodovania, implementácie rozhodnutí.

Systematický prístup a dôsledné zabezpečenie implementácie

Investícia do detí a mladých ľudí nie je krátkodobá. Systematický koordinovaný prístup k deťom a mladým ľuďom v samospráve pomáha navigovať samostatnú stratégiu a z nej vychádzajúce akčné plány, ktoré sú reálne implementované a priebežne vyhodnocované – či a do akej miery sa naplňujú, čo je potrebné zlepšiť.

Sieťovanie a spolupráca

Ideálne je zriadenie pozície koordinátora pre deti a mladých ľudí v samospráve, resp. tejto oblasti by sa mal v samospráve niekto aktívne venovať aj so zodpovedajúcimi kompetenciami a rozpočtom. Malo by pritom ísť o človeka, ktorého návrhy a aktivity bude samospráva podporovať, bude akceptovaný celou komunitou vrátane detí a mladých ľudí, a táto práca pre neho bude profesionálnou i osobnou výzvou. Jeho náplňou je podpora, sieťovanie a prepájanie aktivít formálnych inštitúcií a organizácií, neformálnych skupín a aktívnych jednotlivcov v komunite vrátane detí a mladých ľudí .

Zdieľania zdrojov

Zdieľanie zdrojov – ľudských, duševných (know-how), finančných, časových – v spolupráci pre naplnenie spoločnej vízie. Na realizáciu aktivít detí a mladých ľudí sú vyčlenené zodpovedajúce financie v rozpočte. Tieto sú prerozdeľované transparentne – na základe verejnej výzvy, podľa vopred určených kritérií, ideálne so zapojením samotných detí a mladých ľudí do rozhodovania.

Nastavovanie procesov a rôznorodosť prístupov

Vytvorenie mechanizmov, ktoré reagujú na neustále sa meniace podmienky v spoločnosti, a tým aj podmienky, v ktorých fungujú deti a mladí ľudia, i celkový koncept detstva a mladosti. Nastavovanie procesov a rôznorodosť prístupov v komunite zabezpečuje adresnejšie napĺňanie potrieb detí a mladých ľudí v konkrétnych podmienkach tej-ktorej komunity.

Prajeme vám, nech sa vám darí uvedené princípy realizovať v praxi, vytvárať samosprávu s deťmi, mladými ľuďmi a pre nich, aby ste sa tak stali komunitou priateľskou deťom a mladým ľuďom. Ak by ste na tejto ceste potrebovali pomoc, neváhajte sa na nás obrátiť – radi budeme hľadať možnosti spolupráce.

Literatúra

- Architektonické plánovanie s deťmi a mladými ľuďmi*. 15.7.2019. Čo deti potrebujú. Dostupné na: <http://www.codetipotrebuj.sk/architektonicke-planovanie-s-detmi-a-mladymi-ludmi/>
- Audit mesta Lučenec pre zapojenie mesta do programu Smart City*.
- BOYDEN, J., ENNEW, J., eds. 1997. *Children in Focus - a Manual for Participatory Research with Children*. Save the Children Sweden. Dostupné na: <https://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/Children-in-Focus.pdf>
- Coworkingové centrum priestor bude slúžiť na spoluprácu a podporu*. MY Novohrad, 1.8.2019. Dostupné na: <https://mynovohrad.sme.sk/c/22178608/coworkingove-centrum-priestor-bude-sluzit-na-spolupracu-a-podporu.html>
- CLARK, D., 2018. *Dublin City Play Plan - the benefits and challenges involved in the creation of a child friendly playful city*. Viedeň: Child in the city conference.
- DERR, V., 2016. *Five Application of Photovoice as a Method for Children's Participation*. Child in the City. Dostupné na: <https://www.childinthecity.org/2016/02/02/five-applications-of-photovoice-as-a-method-for-childrens-participation/>
- DENSTAD, F. Y., 2009. *Youth Policy Manual - How to develop a national youth strategy*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- DISMAN, M., 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Dohovor o práвах dieťaťa*. 1989. Organizácia spojených národov.
- Filmový Skoro Klub Zvolen*. Facebooková stránka. Dostupné na: <https://www.facebook.com/filmovyskoroklub/>
- GAVORA, P., 1999. *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- GILL, T., 2017. *Building Cities Fit for Children: Case studies of child-friendly urban planning and design in Europe and Canada*. Winston Churchill Memorial Trust.
- GILL, T., 2018. *How a focus on child-friendliness revived one's city fortunes*. Rethinking Childhood. Dostupné na: <https://rethinkingchildhood.com/2018/04/26/rotterdam-child-friendly-city-urban-planning-gentrification/>
- GILL, T., 2019. *How to built cities fit for children*. Rethinking Childhood. Dostupné na: https://rethinkingchildhood.com/2019/04/30/building-cities-fit-for-children_churchill-fellowship-child-friendly-urban-planning-design/#more-6997
- GRAHAM, J., 2017. *From communist rule to a city for children: The transformation of Tirana*. Apolitical. Dostupné na: https://apolitical.co/solution_article/communist-rule-city-children-transformation-tirana/
- Have Your Say! MANUAL on the Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life*. 2008. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- HENDL, J., 2006. *Kvalitatívny výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Child Friendly Leeds*. Dostupné na: <https://www.leeds.gov.uk/childfriendlyleeds>
- Improving municipal policy for children in Tirana*. Bernard van Leer Foundation. Dostupné na: <https://bernardvanleer.org/urban95-challenge/improving-municipal-policy-for-children-in-tirana/>
- Index of Community Engagement Techniques*. Tamarack Institute.
- IRSCHIK, E., 2018. *Playing is OK! Increasing playability of public roads and squares in Vienna*. Viedeň: Prezentácia na konferencii Child in the City.
- JOHNSTON, J., 2008. *Methods, Tools and Instruments for Use with Children*. Young Lives. Dostupné na: <https://www.younglives.org.uk/sites/www.younglives.org.uk/files/YL-TN11-Johnston-Qual-Methods.pdf>
- KLEINE, D., PEARSON, G., HOLLOWAY, S. P. R., 2016. *Method Guide 8 - Participatory methods: Engaging children's voices and experiences in research*. University of London/Global Kids Online. Dostupné na: <http://globalkidsonline.net/wp-content/uploads/2016/05/Guide-8-Participatory-methods-Kleine-Pearson->

Poveda.pdf

KOLÍKOVÁ, M., a kol., 2005. *Mládežnícka participácia na Slovensku: Súvislosti, príklady, nástroje*. Bratislava: Rada mládeže Slovenska.

Komunitné centrum Lučenec. Dostupné na: <https://www.lucenec.sk/komunitne-centrum.phtml?id3=119042>
Komunitný plán práce s deťmi a mladými ľuďmi v meste Nové Zámky na roky 2019 - 2023 so zameraním na voľno-časové aktivity

Komunitný plán sociálnych služieb mesta Nové Zámky na roky 2014 - 2020

KRUEGER, R. A., CASEY, M. A., 2009. *Focus Groups - A Practical Guide for Applied Research*. Los Angeles: SAGE.

LAKER, L., 2018. *What would the ultimate child-friendly city look like*. The Guardian (online). Dostupné na: <https://www.theguardian.com/cities/2018/feb/28/child-friendly-city-indoors-playing-healthy-sociable-outdoors>

Living lab - Tirana. 2018. CIVITAS. Dostupné na: <https://civitas.eu/content/tirana>

Making Rotterdam child-friendly: "Cooperation and a wide-angle view are key". November 2010. Bernard van Leer Foundation: Early Childhood Matters.

MARREDHENIE, Q., GUIMARAES, M.P., 2018. *Designing a Data Package for Infants, Toddlers, and Caregivers in Tirana, Albania*. London: *Conscious Cities Anthology 2018: Human-Centred Design, Science, and Technology*.

Národná stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 - 2020.

Občianska komunitná obývačka oslavuje 5. narodeniny. Zvolen. Dostupné na:

http://samosprava.zvolen.sk/zvolenske-noviny.phtml?id_kat_for_menu=24181&module_action__404146__id_ci=230624&fbclid=IwAR2OndJUckho64pZoJ3u0RY5U8_KVeala0Q3bIRyWDI9XRrv4dNU7xJBkek#m_404146

O'SULLIVAN, F., 2018. *Rebuilding a City from the Eye of a Child*. Citylab. Dostupné na:

<https://www.citylab.com/equity/2018/12/kid-friendly-policy-tirana-urban-planning/578164/>

OZ Oživená. Dostupné na: <https://www.facebook.com/OZ-O%C5%BEiven%C3%A1-1027890710751630/>

OZ Young folks LC. Dostupné na: <https://www.youngfolkslc.sk/domov>

Pac-a-Map unfolding play. A resource for mapping local play opportunities. 2016. East Lothian Play Association. Dostupné na: <http://elpa.org.uk/wp-content/uploads/2016/10/ELPA-pac-a-map-16pp-Booklet-LR.pdf>

Participácia detí a mladých ľudí na Slovensku: Pozičný dokument. 2018. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti.

Plan for Play in Barcelona's Public Spaces. Dostupné na:

<https://ajuntament.barcelona.cat/ecologiaurbana/en/what-we-do-and-why/quality-public-space/barcelona-plays-things-right>

Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja pre mesto Nové Zámky na roky 2014 - 2020

Play here, Play there, Play everywhere - Dublin City Play Plan 2012 - 2017. 2012. Dublin: Dublin City Development Board. Dostupné na:

<http://www.dublincity.ie/sites/default/files/content//Community/childrenservicesunit/Documents/DublinCityPlayPlan2012-2017.pdf>

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Lučenec 2016 - 2020.

Program rozvoja bývania mesta Lučenec do roku 2020.

Rada mladých Zvolen. Facebooková stránka. Dostupné na: <https://www.facebook.com/Rada-mlad%C3%BDch-Zvolen-351324788411976/>

Revidovaná Európska charta o participácii mladých ľudí na živote miestnych a regionálnych samospráv.

2003. Rada Európy: Kongres miestnych a regionálnych samospráv.

Rotterdam, city with a future. 2010. City of Rotterdam: Youth, Education and Society.

RUMBOLD, S., 2018. *The child at the heart of the growth strategy in Leeds (UK)*. 24. - 26. september 2018.

Viedeň. Prezentácia na konferencii: 9th Child in the City World Conference.

SILVERMAN, D., 2005. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar.

Spoločenské centrum 3Pé v Lučenci. IN Network Slovakia. Dostupné na: [http://www.innetwork.sk/3pe/STEP 2025 - Urban Development Plan Vienna](http://www.innetwork.sk/3pe/STEP%2025%20-%20Urban%20Development%20Plan%20Vienna). Dostupné na: <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b008379b.pdf>

STEP 2025 - Thematic Concept: Green and Open Spaces. Dostupné na: <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b008440.pdf>

SURI, S., DASH, J., JINDAL, D., 2017. *Compendium of Best Practices of Child Friendly Cities*. New Delhi: National Institute of Urban Affairs.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol., 2007. *Kvalitatívny výskum v pedagogických vedách*. Praha: Portál.

ŠVEC, Š., 1998. *Metodológia vied o výchove*. Bratislava: Iris.

UNICEF Child Friendly Cities and Communities Initiative - Toolkit for National Committees. 2017. UNICEF.

Unikatny projekt: Vo Zvolene otvoria prvé bezbariérové, inkluzívne detské ihrisko. 10. 9. 2018. Dnes 24 - Zvolen. Dostupné na: <https://zvolen.dnes24.sk/unikatny-projekt-vo-zvolene-otvoria-prve-bezbarierove-inkluzivne-detske-ihrisko-308600>

Územný plán mesta Lučenec.

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karlinum.

VEALE, A., 2005. *Creative Methodologies in Participatory Research with Children*. In: GREENE, S., & HOGAN, D., 2005. *Researching Children's Experiences*, s. 253-273. London: Sage.

VELIAJ, E., 2017. *Urban Superheroes, a City Transformed by Kids*. TEDx: Vitoria Gasteiz (video). Dostupné na: https://www.youtube.com/watch?time_continue=2&v=N7lahTl6JdM

WEISOVÁ, D., BERNÁTOVÁ, M., 2012. *Strategické plánovanie samosprávy: Praktický poradca na ceste k úspešnému rozvoju obcí, miest a regiónov*. Žilina: MUNICIPALIA.

Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine.

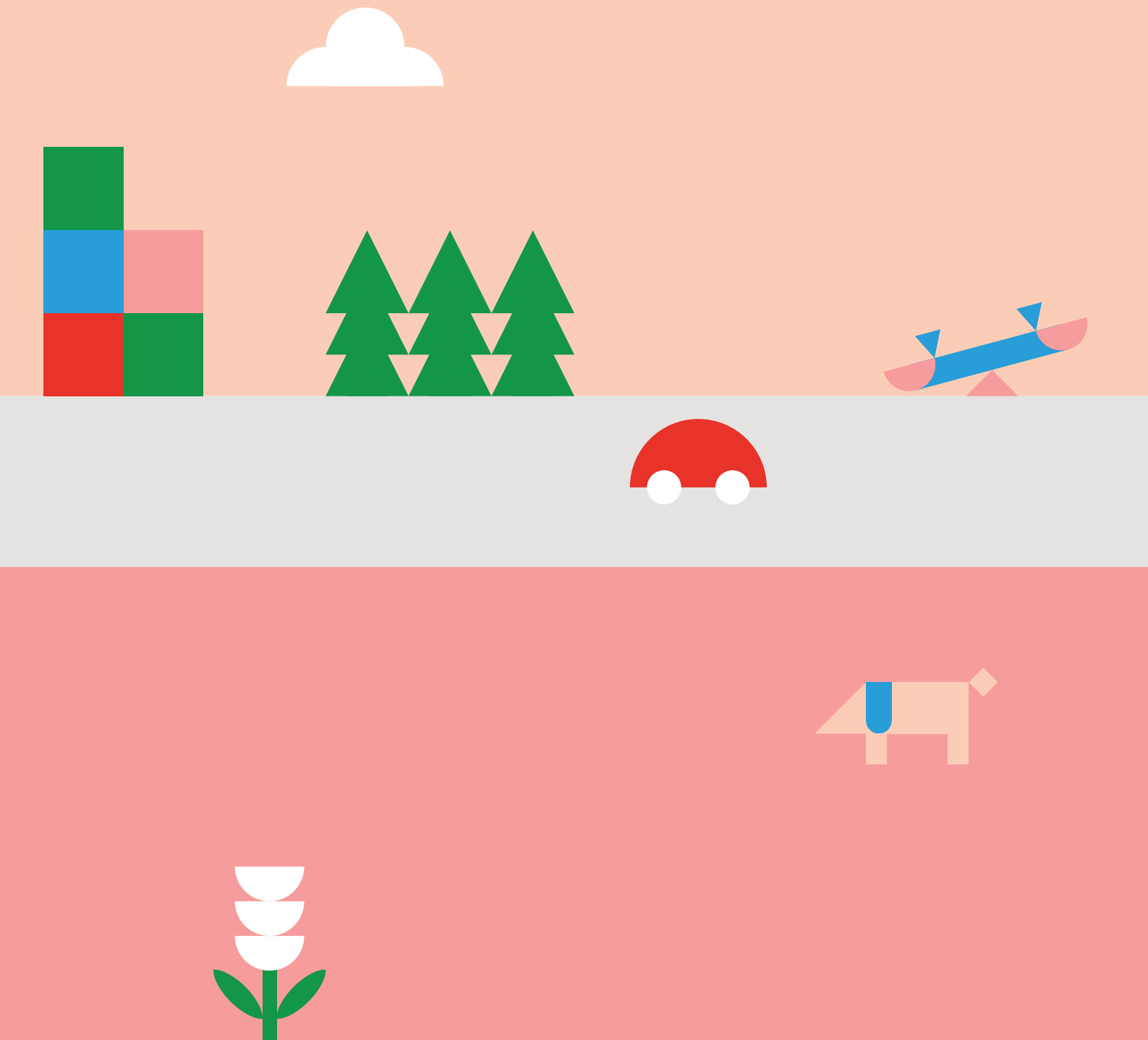
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Zákon č. 282/2008 Z. z. o podpore práce s mládežou.

Zlatá ulička - miesto pre nové zážitky. Dostupné na: <https://www.facebook.com/Zlat%C3%A1-uli%C4%8Dka-Miesto-pre-nov%C3%A9-z%C3%A1%C5%BEitky-2237187273176298/>

Zvolen - Dotácie. Dostupné na: <http://urad.zvolen.sk/dotacie.phtml?id5=6578>

ISBN 978-80-89403-21-9 (tlačená verzia)

ISBN 978-80-89403-22-6 (elektronická verzia)

Publikácia vznikla v rámci projektu „Zvyšovanie informovanosti a participácie občanov vo verejných politikách zameraných na deti a mladých ľudí na samosprávnej úrovni“.

Tento projekt je financovaný z Európskeho sociálneho fondu. Informácie o Operačnom programe Efektívna verejná správa nájdete na www.opevs.eu.